

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİMDALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE GEZİ-GÖZLEM VE İNCELEME
YÖNTEMİNİN ETKİLİLİĞİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Merve AÇIKGÖZ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. İsmail CANSIZ

Ankara- 2006

Gazi Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne;

Merve AÇIKGÖZ' e ait “SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE GEZİ-GÖZLEM VE İNCELEME YÖNTEMİNİN ETKİLİLİĞİNİN İNCELENMESİ” adlı çalışma jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(imza)

Başkan:

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(imza)

Üye:

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(Danışman)

(imza)

Üye:

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Bu tez, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak yazılmıştır.

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE GEZİ-GÖZLEM VE İNCELEME YÖNTEMİNİN ETKİLİLİĞİNİN İNCELENMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Merve AÇIKGÖZ

Gazi Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Aralık, 2006

Bu çalışmada; **gezi- gözlem ve inceleme yöntemi ile geleneksel öğretim yöntemi olan anlatım yöntemi karşılaştırılarak**, İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin örnek konu olarak seçilen “*Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık*” konusunu anlamalarına ve sosyal bilgiler dersindeki başarılarına etkisi incelenmiştir.

Araştırmanın deneysel çalışması, 2005- 2006 eğitim ve öğretim yılı ikinci yarısında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın örneklemini, Ankara Etlik’teki Hacı Mustafa Tarman İlköğretim Okulu’nda aynı öğretmenin iki ayrı sınıfındaki 56 İlköğretim 6. sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusu kontrol grubunda geleneksel öğretim yöntemiyle, deney grubunda ise gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanılarak işlenmiştir. Bu araştırmada, ön test- son test kontrol gruplu deneysel desen uygulanmıştır. Araştırmanın verisi, “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” başarı testi, ön test ve son test olarak uygulanmış ve toplanmıştır.

Veri analizi yapılırken SPSS 10,0 paket programı kullanılmış, $P=0,05$ anlamlılık düzeyi olarak kabul edilmiştir. Veri analizinde “İlişkili örneklem t- testi” ve “İlişkisiz örneklem t- testi” kullanılmıştır. İstatistikli olarak değerlendirilen sonuçlar şunlardır:

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanılarak öğrenim gören deney grubu öğrencileri, “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusunu öğrenmede geleneksel öğretim yöntemiyle öğrenim gören **kontrol grubu öğrencilerinden daha başarılı** olmuşlardır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda; sosyal bilgiler dersinde gezi- gözlem ve inceleme yönteminin kullanımının başarıyı artırması bakımından geleneksel öğretim yöntemine göre daha etkili bir yöntem olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Öğretimi, Sosyal Bilgilerde Tarih Öğretimi, Öğretim Yöntemleri, Gezi- Gözlem ve İnceleme Yöntemi, Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık.

ABSTRACT

A RESEARCH OF THE EFFECTIVENESS OF TRAVEL- OBSERVATION AND ANALYSIS METHOD IN TEACHING SOCIAL SCIENCES

(Master of Arts Thesis)

Merve Açıkgöz

Gazi University

Institute of Educational Sciences

December, 2006

In this study, aimed **to compare the travel- observation and analysis method with the traditional telling method** and figure out the impact of the two method on the learning capability of the students. 6. Grade Elementary students were taken for the case study; their performance in learning has been evaluated in regard to the course topic *“Culture and Civilisation in the Anatolia Seljukian State”*.

The experimental study of the survey has taken place in the second half of the 2005-2006 school year. 56 Students who were all 6. grade elementary students, and had the same course instructor, were selected as samples from the Hacı Mustafa Tarman Elementary School in Etlik in Ankara. The control group was taught on the topic “Culture and Civilisation in the Anatolia Seljukian State” in the traditional telling method, where as the experimental group was taught the topic in respect to travel- observation- analysis method. A pre- test and a final test was applied on the control group during the experiment. The data of the experiment was examined and collected under the topics “Culture and Civilisation in the Anatolia Seljukian State” performance test, pre- test, final test.

While doing the data analysis, the SPSS 10,0 programme has been used, the level of expediency has been considered as $P=0,05$. Also the “t-test of relevant samples” and the “t- test of irrelevant samples” have been applied in the data analysis. The statistical results were:

The experimental group students who were informed on the topic “Culture and Civilisation in the Anatolia Seljukian State” through travel- observation- analysis method, **have been more successful than the control group students** who were informed on the topic through the traditional telling method.

In regard of this survey, one can say that, using travel- observation- analysis method in teaching Social Sciences has more positive impact on the learning performance, than the traditional telling method.

Keywords: Teaching Social Sciences, Teaching History in Social Scinces, Methods of Teaching, The Method of Travel- Observation and Analysis, Culture and Civilisation in the Anatolia Seljukian State.

ÖNSÖZ

Eğitimde, hedeflenen amaçlara ulaşmak için çeşitli öğretim etkinlikleri uygulanmaktadır. Bir ilmin, bir dersin veya bir konunun öğretimi rasgele, amaçsız ve yontemsiz düşünülemez. Özellikle yöntem, öğretim etkinlikleri için önemli bir esas niteliğindedir.

Yapılan değişik araştırmalar, genelde geleneksel yöntem olan düz anlatım yönteminin yaygın olarak kullanıldığını ortaya koymuştur. Bu çalışmada; öğrenciyi aktif konuma getiren ve sosyal bilgiler öğretimini daha verimli hale getireceğine inanılan **gezi- gözlem ve inceleme yönteminin** etkililiği incelenmiş, ilköğretim sosyal bilgiler dersi için önemi ortaya konmaya, ikinci kademe sosyal bilgiler derslerinde ne kadar etkinlikle uygulandığını tespit etmeye ve yöntemin uygulanmasıyla alakalı zorlukları ve bu zorlukların sebepleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna yönelik yapılan uygulama ile elde edilen bulgularla da değerlendirme yapılmıştır.

Araştırma beş ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; araştırmanın problemi, amacı, önemi açıklanmıştır.

İkinci bölümde; kavramsal çerçeve (literatür tarama) kısmında sosyal bilgiler, yöntem, gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kavramları açıklanmış, zorluklara ve faydalarına yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde; araştırmanın yöntemi, denekleri, uygulamanın işlemleri ve veri analizleri yer almıştır.

Dördüncü bölümde; yapılan uygulama ile elde edilen bulgular ve bulgulara ait yorumlar tablolarla açıklanmıştır.

Beşinci bölümde ise; araştırmanın sonuçları ve bunlara bağlı olarak dile getirilen öneriler bulunmaktadır.

Son kısımda da kaynakça ve ekler yer almıştır.

Konu seçiminden uygulama aşamalarına, tezin ilk proje aşamasından son şekline gelmesine kadar, benimle paylaştığı çok değerli zamanları, tecrübeleri ve desteği için, her konudaki rehberliği için çok değerli hocam- danışmanım- Yrd. Doç. Dr. İsmail CANSIZ'a, çalışmam süresince yardımlarını esirgemeyen hocam Araş. Gör. Ebru GENÇTÜRK'e, araştırmanın uygulama safhasında ve veri analizlerinde bilgileriyle çalışmama bilimsel yorumlar katan değerli arkadaşım Araş. Gör. Tülin OTBİÇER'e, araştırmamın başından sonuna kadar destekleriyle hep yanımda olan çok değerli arkadaşlarım, Kadir KARATEKİN'e, Ömer Faruk SÖNMEZ'e, Zerrin ÖZDEMİR'e, Özlem ORHAN'a ve can dostum Ayşe KİBAR'a,

Uygulama yaptığım Hacı Mustafa Tarman İlköğretim Okulunun değerli idarecilerine, meslektaşım Abdullah ÇİÇEK'e, uygulamaya katılan kıymetli öğrencilere,

Bu tezin ve şimdiye kadar ki birikimlerimin asıl mimarları olan annem Emine ve babam İsmet AÇIKGÖZ başta olmak üzere tüm aileme, manevi desteğini hep yanımda hissettiğim nişanlım Muhammed EKEN'e

Tesekkürlerim Sonsuzdur...

Araştırmamın faydalı olması dileğimle...

Merve AÇIKGÖZ

Ankara- 10. 12. 2006

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ONAY	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR CETVELİ	xiv
TABLolar LİSTESİ	xv

I. BÖLÜM**GİRİŞ**

1.1.Problem Durumu	1
1.2.Problem Cümlesi	6
1.3.Araştırmanın Amacı	6
1.4.Alt Problemler	7
1.5.Araştırmanın Önemi	8

1.6.Varsayımlar	9
1.7.Sınırlılıklar	10
1.8.Tanımlar	10
1.9.İlgili Araştırmalar	13

II. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. Sosyal Bilgiler Öğretimi Ve İlgili Temel Kavramlar	14
2.1.1.Sosyal Bilimlerin Tanımı	16
2.1.2. Sosyal Bilgilerin Tanımı	16
2.1.3. Sosyal Bilgiler Dersinin Kapsamı	16
2.1.4. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Amacı	17
2.1.5.Sosyal Bilgiler Programı	18
2.1.6.Sosyal Bilgiler Öğretimi	20
2.2. Yöntem Nedir	22
2.2.1.Anlatım Yöntemi	23
2.2.2.Gezi- Gözlem ve İnceleme Yöntemi	23
2.3.Yöntem Seçimini Etkileyen Faktörler	24
2.3.1.Öğrenci Sayısı	25

2.3.2.Zaman	25
2.3.3.Fiziki ortam	25
2.3.4.Ders araç ve gereçleri	26
2.3.5.Konunun özelliği	26
2.3.6.Maliyet	26
2.3.7.Öğretmenin yöneme yatkınlığı	26
2.3.8.Öğrenci seviyesi	26
2.4.Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yöntemler	27
2.4.1.Öğretim İlkeleri	30
2.5. Gezi- Gözlem Ve İnceleme Nedir	32
2.5.1.Gözlem Çeşitleri	34
2.6.Gezi Gözlem Ve İnceleme Yönteminin Faydaları ve Sınırlılıkları	41
2.6.1 Faydaları	44
2.6.2.Zorlukları Ve Sınırlılıkları	46
2.7. Kullanma Alanları	47
2.8. Gezi- Gözlem Ve İnceleme Plan Örneği	48
2.9.Türkiye’de Gezi- Gözlem Ve İnceleme İle İlgili Prosedür (İzlek)	50
2.10. Gezinin Planlanması Ve Uygulanması	51
2.11.Ders Gezileri Yoluyla Edinilen Yaşantılar	52

2.12.Gözlem Gezisini Etkili Kullanım İçin Rehber İlkeler	53
2.13.Sosyal Bilgiler Kapsamındaki Yerel Tarih Öğretiminde Gezi-Gözlem ve İnceleme Yöntemi	55
2.14. Sosyal Bilgiler Ve Tarih Öğretiminde Müze	56
2.15.Sosyal Bilgiler Tarih Müfredat Programında Tarihe İlişkin Amaçlar	57
2.16. Anadolu Selçuklu Devleti	59
2.16.1. Kültür Ve Medeniyet	60
2.16.1.1. Devlet Yönetimi	60
2.16.1.2. Din Ve İnanış	63
2.16.1.3. Sosyal Ve İktisadî Hayat	65
2.16.1.4. Dil Ve Edebiyat	68
2.16.1.5. Bilim ve Sanat	70

III. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1.Araştırma Modeli	76
3.2.Denekler	76
3.3.Deneysel Desen	77
3.4.İşlem Basamakları	78

3.5. Evren ve Örneklem	79
3.6. Veri Toplama Araçları	79
3.7. Öğretme Yöntemlerinin Uygulanması	81
3.8. Uygulama Aşamaları	82
3.9. Verilerin Analizi ve Kullanılan İstatistiksel İşlemler	83

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Deney Grubu Ön test ile Kontrol Grubu Ön test Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar	85
4.2. Deney Grubu Ön test ile Son test Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar	86
4.3. Kontrol Grubu Ön test ile Son test Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar	87
4.4. Deney Grubu Son test ile Kontrol Grubu Son test Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar	88
4.5. Deney Grubu ile Kontrol Grubu Erişileri Arasındaki Farklılığa Ait Bulgular ve Yorumlar	89
4.6. Cinsiyet Değişkenine Göre Deney Grubu Ön Test Puanları Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar	90
4.7. Cinsiyet Değişkenine Göre Kontrol Grubu Ön Test Puanları Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar	91

4.8. Cinsiyet Değişkenine Göre Deney Grubu Son Test Puanları Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar	92
4.9. Cinsiyet Değişkenine Göre Kontrol Grubu Son Test Puanları Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar	93
4.10. Cinsiyet Değişkenine Göre Deney Grubu Öğrencilerinin Erişilerine Ait Bulgular ve Yorumlar	94
4.11. Cinsiyet Değişkenine Göre Kontrol Grubu Ön Test- Son Test Puanları Farkı Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar	95

V. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1.Sonuçlar	96
5.2.Öneriler	98

KAYNAKÇA	101
-----------------	-----

EKLER	107
--------------	-----

KISALTMALAR CETVELİ

Kısaltma	Açıklama
N	Öğrenci Sayısı
X	Ortalama
S	Standart Sapma
SD	Serbestlik Derecesi
T	T Değeri
P	Olasılık Değeri
bkz.	Bakınız
vs.	Ve Saire
vb.	Ve Benzeri
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2.5.1.1. Gözlem Çeşitleri	36
Tablo 3.2.1 Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları	77
Tablo 3.3.1. Çalışmanın Deneysel Deseni	78
Tablo 4.1.1.Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Ön test Puanlarına ilişkin T-Testi	85
Tablo 4.2.1. Deney Grubunun Ön test-Son test Sonuçlarının İstatistiksel Analizi	86
Tablo 4.3.1. Kontrol Grubunun Ön test-Son test Sonuçlarının İstatistiksel Analizi	87
Tablo 4.4.1. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Son test Puanlarına ilişkin T-testi	88
Tablo 4.5.1. Deney Grubu ve Kontrol Grubu Ön test-Son test Puan erişilerine ait T-testi	90
Tablo 4.6.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Deney Grubu Ön test Puan Sonuçlarına ait T-testi	91
Tablo 4.7.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Kontrol Grubu Ön test Puan Sonuçlarına ait T-testi	92
Tablo 4.8.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Deney Grubu Son test Puan sonuçlarına ait T-testi	93
Tablo 4.9.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Kontrol Grubu Son test Puan sonuçlarına ait T-testi	94

Tablo 4.10.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Deney Grubu Öğrencilerinin erişilerine ait T-testi	95
Tablo 4.11.1 Cinsiyet Değişkenine Göre Kontrol Grubu Öğrencilerinin erişilerine ait T-testi	96

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın konusunu oluşturan problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi belirtilmiş; varsayımlara, sınırlılıklara ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla istendik yönde değişiklikler meydana getirme süreci olarak tanımlanmaktadır. Öğrenme de çevreyle etkileşimi sonucunda bireyde oluşan ve kalıcı izler bırakan davranış değişiklikleridir. Herhangi bir bilginin öğrenilmiş kabul edilmesi için nispeten kalıcı olması şarttır. Kalıcı olmayan bilgiler öğrenilmiş kabul edilemezler.

Öğrenmenin planlı bir şekilde gerçekleşebilmesi için bir eğitim programına ihtiyaç vardır. Eğitim programı, öğrenciye okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları bütünüdür (Demirel, 1999; 5).

Bir eğitim programının dört temel unsuru vardır. Bu unsurlar sırasıyla; hedefler (amaçlar), üniteler ve konular, eğitim durumları (içerik, öğrenme ve öğretme faaliyetleri) ile değerlendirmedir (Fidan, 1985; 11). Eğitim programının ilk unsuru olan hedefler ile; yetiştireceğimiz insanda bulunmasını uygun gördüğümüz, eğitim yoluyla kazandırılabilir nitelikteki istendik özellikler belirlenir (Ertürk, 1975; 4). İkinci unsur; öğretimin malzemesi olan konular, yani öğretimin muhtevasıdır. Üçüncü unsur olarak yer alan eğitim durumları; hedeflere ulaşmak için izlenecek olan içerik, yöntem- teknik ve kullanılacak olan araç- gereçleri, vb. kapsar. Son unsur olan değerlendirme ile, istendik davranışların ne kadarının kazandırıldığı ve yapılan eğitim kalitesi belirlenir. Şayet istendik hedeflere ulaşılamamışsa dönüt sağlanarak yapılan eğitim gözden geçirilir.

Eğitim programının ikinci unsuru olan içerik, klasik eğitim anlayışında eğitimin şeklini belirleyen en önemli etken durumundaydı. Bunun haklı birtakım sebepleri vardır. En başta gelen sebep; içeriğin iyi belirlenmesinin, eğitim programının başarılı olma şansını arttıracakı düşüncesidir. Fakat bu yapılırken, eğitim programının diğer unsurlarına gereken önem verilmemektedir. Eğitim programı uygulanırken kullanılacak olan yöntem ve teknikler, kullanılacak olan araç ve gereçler içeriğe göre hep ikinci planda kalmaktadır. Yani kısaca ifade etmek gerekirse; “Ne öğretelim?” sorusuna cevap aranmış ama “Niçin öğretelim?”, “Nasıl öğretelim?” ve “Ne kadar öğretelim?” soruları genelde ihmal edilmiştir. Oysa öğretimde içeriğin yanında, öğretimin amaçları, öğretimde yöntem ve öğrencinin durumu gibi konuların göz önünde bulundurulması gerekirdi.

Öğretim yöntemi; öğretimde amaçlara ulaşabilmek için, uygulanacak tekniklerin, işlenecek konunun, araç- gereç ve kaynakların bir bütünlük oluşturacak şekilde örgütlenerek hizmete sunulmasında izlenecek bir öğretme yoludur. Kullanılacak öğretim yöntemi ve teknikler hedeflere ulaşma açısından çok önemlidir. Çünkü eğitim programının başarısında içerik kadar, kullanılacak olan öğretim yöntemi ve tekniklerin de önemi vardır. Bazıları içeriği çok önemli bulup, öğreteceği bir konuyu iyi bilen bir öğretmenin, yöntemle ilgili bilgi ve beceriye ihtiyaç duymayacağını iddia etse bile, buna katılmak mümkün değildir (Bilen, 2002; 73). Öğretmen bilmediği şeyleri öğretemez. Bununla birlikte çok iyi bildiği şeyleri de bazen yeterince öğretemez. Öğretmenin bildiği şeyleri öğretebilmesi için iyi bir yöntem bilgisine sahip olması gerekir. Denilebilir ki; bir öğretmen ne öğreteceği kadar, nasıl öğreteceğini de iyi bilmiyorsa öğretim sıkıcı ve verimsiz olur ve hedefler gerçekleşmez.

“Nasıl öğretelim?” sorusuna bir cevap arama bağlamında öğretim yöntemleri belirlenir. Öğretimde nasıl öğretelim sorusu öğretimin şeklini ve yöntemini ifade eder. Yöntem, hedefe ulaşmada en kısa ve en uygun yol anlamını taşır. Öğretimde yöntem, bizi hedeflere ulaştırmada önümüzü açan, öğretimi kolaylaştıran ve daha etkili kılan yolları gösterir. Bu yöntemlerin iyi belirlenmesi öğretimin kalitesini arttırmaktadır.

Günümüzde öğrenci merkezli bir yaklaşımın giderek yaygınlaşması, öğrenciyi öğretimde ön plana çıkarmıştır. Burada öğrencinin özellikleri ve öğrenmesini etkileyen faktörlerin dikkate alınması esastır. Bu noktadan hareketle öğretim yöntemleri öğrenciyi esas alarak seçildiğinde öğretimin kalitesi büyük oranda artacaktır. Burada öğrencinin aktif olduğu yöntemlerin seçimi gündeme gelmektedir.

Öğretim yöntemlerinin öğrenciyi merkeze alan yöntemler olması, öğretimin daha canlı ve etkili olabilmesi açısından önemlidir. Verimli bir öğrenme faaliyetinin yaparak, yaşayarak ve görerek gerçekleşeceği; öğrenmede öğrenenin ilgi, ihtiyaç ve önbilgilerinin önemli olduğu artık her eğitimcinin kabul ettiği bir gerçektir. Ne var ki, bütün bunlar öğretmenlerin çoğu tarafından bilinmesine rağmen, bazı öğretmenler kolay olanı ve en iyi bilineni tercih etmekte; bunun sonucu olarak konuların işlenmesi esnasında, konuya uygun ve çok çeşitli öğretim yöntemleri kullanılmamakta, her konu için tek bir yöntem kullanılmakta ve genellikle de anlatım yöntemi tercih edilmektedir.

Eğitim bilimlerinde meydana gelen gelişmeler, artık eğitimin öğrenci merkezli olması gerektiğini ortaya koymuştur. Öğrenci merkezli eğitimde öğrenci aktif olarak derse katılmakta, öğretmen öğrenciye rehberlik etmekte, öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve beklentileri daha fazla dikkate alınmaktadır.

Öğrenci merkezli öğretim yaklaşımından hareketle, öğretimi verimli kılmada kullanılan en önemli yöntemlerden birisi de gezi- gözlem ve inceleme yöntemidir. Bu yöntem, öğrenciyi aktif hale getiren öğretim yöntemlerinden birisidir. Kısaca tanımlamak gerekirse gezi- gözlem ve inceleme yöntemi; *sınıf içi çalışmalarını tamamlamak ve daha anlamlı kılmak amacıyla, bir olayı veya varlığı bulunduğu yerde ve doğal şartları içinde planlı bir şekilde inceleme yaptırarak öğretme yoludur.*

Öğrencinin görerek ve yaşayarak öğrenmesi, öğrenci üzerinde kalıcı izler bırakmakta ve duygularına hitap etmektedir. Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi, bunu sağlaması açısından öğretimde farklı bir yere sahiptir. Öğretimi verimli kılma

ve öğrencinin aktif duruma gelmesinde kullanılması gereken yöntemlerden birisi olan gezi- gözlem ve inceleme yöntemi, iyi planlanır ve iyi uygulanırsa öğretimin amaçlarına ulaşmada öğretmene ve öğrenciye birçok faydalar sağlayacaktır. Bu faydaları şöyle özetleyebiliriz:

- ✓ Zengin ve anlamlı yaşantılar, kalıcı öğrenmeler sağlar.
- ✓ Dikkat ve gözlem ile ilgili yeteneklerin gelişmesini temin eder.
- ✓ Grupla çalışma ve işbirliği yeteneklerini geliştirir.
- ✓ Ayrıntılı bilgiyi yerinde alma imkânı verir.
- ✓ Çevreyi tanıma ve çevreyle ilişkiler kurma imkânı elde ettirir.
- ✓ Duyuların neredeyse tamamına hitap eder ve öğrenmeyi kolaylaştırır.

Gezi- gözlem ve inceleme yönteminin az kullanılmasında, öğretmenlerin genel yöntem bilgisi eksikliklerinin yanında, söz konusu yöntemin uygulanmasına ilişkin zorlukların da önemli bir payı vardır. Çünkü gezi- gözlem ve inceleme yöntemi:

- Hazırlık ve uygulama aşamalarında geniş zaman ve yüksek gayret ister.
- Bu yöntemin kullanılması okula ve öğretmene; disiplinin sağlanması ve güvenlik önlemlerinin alınması gibi alanlarda görev ve sorumluluklar yükler.
- Genelde masraflı bir yöntemdir.
- Bu yöntemi uygulamak isteyen öğretmen birçok bürokratik zorlukla karşılaşacaktır. Çünkü öğretmen bir gezi için okul idaresinin, velilerin ve mülki amirlerinin iznini almak zorundadır.

Bütün bu zorluklar önemli olmakla beraber bu konuda asıl sorun, ifade ettiğimiz gibi, öğretmenin bu yöntemi etkili bir biçimde uygulayacak bilgi, beceri ve donanıma sahip olmaması meselesidir. Bu sorun çözülmeden diğer zorlukları aşmak da mümkün olmamaktadır.

Sosyal bilimlerin temellerinden coğrafya ve tarihi içinde bulunduran sosyal bilgiler, birçok öğrenci için sıkıcı bir dersken ve ilgilerini çekmezken, bir kısmı için de kolay puan alabilecekleri ve rahat geçebilecekleri bir ders olarak görülmektedir.

Sosyal bilgileri tanıyamayan ve anlayamayan sadece öğrenciler değildir. Eğitim sistemimize yön verenler, hatta bazı bilim adamları bile sosyal bilgileri sırf olayların tarihlerini, dağ, ova ve yer isimlerini ezberleten bir ders olarak düşünmektedirler. Bu anlayış ders kitaplarına ve derslere bile yansımıştır.

Sosyal bilgiler derslerinde konular öğretilirken öğretmenler sadece anlatım, soru- cevap ve not tutturma gibi etkinlik ve yöntemlerle dersi işlemektedirler. Öğretim etkinlikleri çeşitlendirilmemiş, dersi zevkle işlenen ve öğrenilen duruma getiren, değişik öğretim yöntemleri kullanılmamıştır.

Kitaplar, öğrenciler için hiçbir çekici unsur içermemektedir. İlköğretim öğrencilerinin seviyesine uygun, zevkle okuyabilecekleri kitapların çok az olduğu görülmektedir.

Sosyal bilgiler eğitimi konusunda teknolojik gelişmeler yeterince takip edilmemekte ve bu, müfredat programlarında yer almasına rağmen uygulamaya yansımamaktadır.

Güncel ve görsel unsurların fazlaca bulunduğu sosyal bilgiler dersi sınıflara hapsedilmektedir. Bu sayede de konular tam olarak öğrenilememekte ve gözle görülemediği için de kalıcı olamamaktadır.

Sosyal bilgiler öğretiminde çok önemli bir yeri olan gezi- gözlem ve inceleme yöntemi yeterince kullanılmamaktadır. Bu yöntemin öğrencilerin bilimsel düşünce ve fikirlerinin gelişimi üzerindeki etkisi anlaşılamamaktadır.

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi hem MEB yönetmeliklerinde hem de okul yöneticileri tarafından yeterince desteklenmemektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenleri de üzerine düşen görevleri yeteri kadar yerine getirmemektedir. Sosyal bilgiler öğretiminde gezi- gözlem ve inceleme yönteminin önemini bildikleri halde, bu yönteme çok az başvurumaktadırlar.

Bu saydığımız gerekçeler sebebiyle böyle bir araştırma yapmaya karar verilmiştir. Bu araştırmayla sosyal bilgiler öğretimindeki öğretim etkinlikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

1.2. Problem Cümlesi

İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Anadolu Selçuklu Devleti'nde Kültür ve Uygarlık konusunun gezi- gözlem ve inceleme öğretim yönteminin uygulandığı deney grubu öğrencileri ile geleneksel öğretim yönteminin uygulandığı kontrol grubu öğrencilerinin başarıları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada amacımız, ilköğretim sosyal bilgiler eğitimi ve öğretiminde gezi- gözlem ve inceleme yönteminin, öğrenci başarısı üzerine etkisi ve geleneksel öğretim yöntemiyle karşılaştırmasını belirlemek ve çözüm önerileri ortaya koymaktadır.

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi, değişik öğrenme durumlarında, birçok konunun öğretiminde, öğrenmeyi kolaylaştıran ve daha etkili kılan önemli bir yöntemdir. Fakat bu yöntem, çok yaygın olarak uygulanan ve bilinen bir yöntem değildir.

Sosyal bilgiler derslerinde, birçok konunun öğretiminde faydalanılması gereken ve öğretimi daha etkili hale getireceğine inanılan gezi- gözlem ve inceleme yönteminin, sosyal bilgiler öğretimi açısından neyi ifade ettiği konusu yeterince araştırılıp ortaya koyulmamıştır.

Sosyal bilgiler öğretiminde, gezi- gözlem ve inceleme yönteminin yeri ve önemi teorik olarak yeterince ortaya koyulamamasının yanında, uygulama durumları

ile ilgili alan araştırmasının yapılmadığı da görülmüştür. Bu konunun teorik olarak ele alınması ve uygulama durumlarının araştırılması sosyal bilgiler öğretimine katkılar sağlayacaktır.

Gezi- gözlem ve inceleme yönteminin sosyal bilgiler derslerinde uygulanma durumu hakkında yapılacak bir alan araştırması, hizmet içi eğitim planlamalarında, planlayıcılara, öğretmenlere ve yöneticilere yol gösterecektir.

1.4. Alt Problemler

1- Gezi- gözlem ve inceleme yönteminin uygulandığı deney grubu ile, geleneksel yöntemin uygulandığı kontrol grubunun Ön test sonuçları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

2- Deney Grubunun (Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi) Ön test ve Son test puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

3- Kontrol Grubunun (Geleneksel yöntem) Ön test ve Son test puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

4- Gezi- gözlem ve inceleme yönteminin uygulandığı deney grubu ile, geleneksel yöntemin uygulandığı kontrol grubunun Son test sonuçları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

5- Gezi- gözlem ve inceleme yönteminin kullanıldığı deney grubu ile, geleneksel öğretim yönteminin uygulandığı kontrol grubu öğrencilerinin Ön test- Son test Puanlarının erişileri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

6- Cinsiyet değişkenine göre deney grubu Ön Test puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

7- Cinsiyet değişkenine göre kontrol grubu Ön Test puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

8- Cinsiyet değişkenine göre deney grubu Son Test puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

9- Cinsiyet değişkenine göre kontrol grubu Son Test puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

10- Cinsiyet değişkenine göre deney grubu n Test- Son Test puan farkı (erişisi) arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

11- Cinsiyet değişkenine göre kontrol grubu n Test- Son Test puan farkı (erişisi) arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.5. Araştırmanın nemi

Hayatımıza ait olan her şeyin sosyal bilgilerle bir ilgisi vardır. Sosyal bilgiler yaşamımızın her alanına doğrudan ya da dolaylı olarak, bir şekilde, girmektedir.

Ülkelerin geleceği; başta kendini, geçmişini, yaşadığı ülkenin coğrafi özelliklerini ve stratejik önemini bilen, daha sonra da dünyadaki olay ve olguları anlayıp sentezleyen bireyler yetiştirmesine bağlıdır. Bu da, eğitim ve öğretimin kalitesini artırmaktan ve etkin- üretken vatandaş yetiştirmekten geçmektedir. Sosyal bilgilerin amacı da “etkin ve üretken” vatandaş yetiştirmektir.

Bu bakımdan ülkemizde sosyal bilgiler eğitimine önem verilmelidir ve geç nesillerimizin yeterince bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bu araştırmada sosyal bilgiler eğitiminin daha aktif ve daha objektif olarak nasıl verilmesi, öğrencilere dersi sevdirecek onların bilgilerinin kalıcılığını hangi ğretim etkinliğiyle sağlanması gerektiği, gezi- gözlem ve inceleme yönteminin sosyal bilgiler öğretimindeki yeri ve önemi değerlendirilmeye belirtilmeye çalışılmıştır.

Sosyal bilgiler dersi sıkıcı, ezberci bir ders olmaktan çıkarılmalı, başta, gezi- gözlem ve inceleme yöntemi olmak üzere çeşitli ğretim etkinlikleriyle zevkli hale getirilmelidir. İlköğretim kurumlarımızda bu eğitimde gezi- gözlem ve inceleme yöntemine daha sık başvurulmalıdır. Böylece ders zevkli hale gelecek ve dolayısıyla

başarıya ulaşan bir öğretim gerçekleştirilecektir. Araştırma, bu bakımdan da önem taşımaktadır.

Bu araştırma ile eğitim sistemimize yön veren kişi ve kuruluşların sosyal bilgiler eğitimi hakkında bilgi sahibi olacakları düşünülmektedir. Ayrıca yapılan uygulamanın bir kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir.

1.6. Varsayımlar

1- Araştırma için seçilen örneklem, evreni temsil edecek niteliktedir.

2- Araştırma İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi Anadolu Selçuklu Devleti'nde Kültür ve Uygarlık konusunun öğretiminde gezi- gözlem ve inceleme yöntemi ile işlenmesinin öğrenci başarısında ciddi bir önem taşıyacağı varsayımına dayanmaktadır.

3- Araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturmak için aranan kaynaklar güvenilir ve yeterli bilgi vermektedir.

4- Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan testlerden elde edilen verilerin geçerlilik ve güvenilirlik derecesi yüksek bulunmuştur.

5- Uygulama sırasında kullanılan ölçme araçları konusunda başvuru uzman kanıları yeterlidir.

6- Deney Grubu ve Kontrol Grubu öğrencileri arasında başarı puanlarını etkileyebilecek bir etkileşim olmamıştır.

7- Başarı testini yanıtlayan öğrencilerin ciddiyetle ve objektif bir şekilde cevap verdikleri kabul edilmiştir.

1.7. Sınırlılıklar

1- Araştırmanın evreni İlköğretim 6. sınıf öğrencileri ile sınırlı tutulmuştur.

2- Araştırmanın örnekleme 2005- 2006 öğretim yılının ikinci döneminde Ankara Etlik Hacı Mustafa Tarman İlköğretim Okulu'nun iki ayrı sınıfında (6-B, 6-C) öğrenim gören 56 öğrenciyle sınırlandırılmıştır.

3- Araştırma Türkiye Tarihi ünitesinin “Anadolu Selçuklu Devleti'nde Kültür ve Uygarlık” konusuyla sınırlandırılmıştır.

4- Uygulama süresi 3 hafta olarak belirlenmiştir.

5- Veri toplama araçları, Anadolu Selçuklu Devleti Kültür ve Uygarlık konusu başarı testi ile sınırlı tutulmuştur.

1.8. Tanımlar

Eğitim: Bireyde kendi yaşantısı ve kasıtlı kültürleme yoluyla istenilen davranış değişikliğini meydana getirme sürecidir (Demirel, 2000; 7).

Öğretim: Bireyde davranış değişikliğinin okulda planlı ve programlı bir şekilde yapılması sürecidir (Demirel, 2000; 8).

İlköğretim Okulu: Zorunlu eğitim çağındaki çocukların eğitim- öğretim gördükleri ve öğrenim süresi sekiz yıl olan resmi veya özel öğretim kurumlarıdır.

Eğitim Programı: Öğrenciye okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları bütünüdür (Demirel, 1999; 5).

Öğretim Yöntemi: Öğretimde amaçlara ulaşabilmek için, uygulanacak tekniklerin, işlenecek konunun, araç- gereç ve kaynakların bir bütünlük oluşturacak biçimde örgütlenerek hizmete sunulmasında izlenecek bir öğretme yoludur.

Öğretim Stratejisi: Öğretimin, hedeflere ulaşmak amacı ile örgütlenmesinde izlenecek yoldur (Fidan ve Erden, 1993; 183).

Hedef Davranış: Öğrencinin öğrenimi sonunda elde edeceği açıkça tanımlanmış, kabul edilebilir davranış değişikliğini gösteren, önceden hazırlanmış öğrenim hedefleridir.

Ön Test: Öğretmenin öğreteceği ünite ve konularda, öğrenciler öğrenime başlamadan verdiği testtir.

Son Test: Öğretmenin sınıfta ele alıp bitirdiği konuyu kapsayan, konu bitiminde öğrencilere verdiği testtir.

Erişi: Bir eğitim programındaki girdilerle çıktılar arasında, program hedefleri ile tutarlı farktır.

Tarihi Mekân: Tarihi dokusu bozulmamış, günlük hayat mekânlarıyla (ev, çeşme, medrese, kabristan, cami vb.) oluşan bir çevredir. Bunun yanı sıra, bir milletin kaderine yön vermiş bir olayın geçtiği yer ya da kişinin ömrünü geçirdiği yer olarak da ele alınmıştır(Ata, 2002; 170).

Müze: Toplumun ve gelişiminin hizmetinde olan, halka açık, insana ve yaşadığı çevreye dair tanıklık eden malzemelerin üzerinde araştırma yapan, toplayan, koruyan, bilgiyi paylaşan ve sonunda inceleme, eğitim ve zevk alma doğrultusunda sergileyen, kazanç düşüncesinden bağımsız, sürekliliği olan bir kurumdur (Ata, 2002; 170).

Gezi: Gezi, öğrencilerin yakın çevrelerini tanımaları, okulda kazandıkları bilgiler ile gerçek yaşam arasında ilişki kurmaları, bilgileri asıl kaynağından elde etmeleri amacıyla kullanılan bir öğretim yöntemidir (Erden, ?; 164).

Gözlem: Kendiliğinden oluşan ya da koşulları bilinçli olarak oluşturulan olayları belirdikleri sırada amaçlı bir biçimde inceleme, izleme ve inceleme sonucu elde edilen ölçü, puan ya da derece biçimindeki değerlere verilen isimdir. Bir başka ifadeyle; bir şeyi iyi anlatmak için, onun kendi kendine meydana çıkan türlü belirtilerini gözden geçirmektir (Karasar, 1991; 156). Gözlem; amaçlı ve planlı etkinliktir (Karaağaçlı, 2005; 239). Aynı zamanda, belli eğitsel amaçları gerçekleştirmek için herhangi bir olay ya da varlığı, önceden hazırlanmış plan çerçevesinde incelemek demektir (Aykaç, 2006; 213).

İnceleme: Ele alınan bir konu ya da olayın özelliklerini ve ayrıntılarını inceden inceye anlamaya çalışmak, ilgili yasa ve kuralları ortaya çıkarmak ve birtakım sonuçlar elde etmek için yapılan yöntemli çalışma, belli gözlemleme, çözümleme araç ve işlemlerine başvurarak olayları bilimsel olarak gözden geçirmedir.

Gezi- Gözlem ve İnceleme Yöntemi: Okul dışına yapılan gezilerin planlı ve amaçlı olması esas alınarak ; “bir olayı veya varlığı bulunduğu yerde ve tabii şartları içinde amaçlı ve planlı bir şekilde inceleme yöntemidir(Serin, 2003; 23).

Geleneksek Yöntem: Öğretmen otoritesinin hâkim olduğu, öğretmenin anlatan, ödül ve ceza veren, eleştiri yapan durumu ile aktif, öğrencinin dinleyen durumu ile pasif olduğu bir yöntemdir (Temur, 2001; 36).

Öğrenci Merkezli Eğitim: Öğrencilerin ilgilerini, isteklerini, becerilerini ve ihtiyaçlarını dikkate alacak biçimde, öğretim yaşantılarının düzenlenmesidir (Vural, 2004; 49).

Sosyal Bilgiler: İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaşlar yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı olarak tanımlanabilir (Erden, ?; 8).

1.9. İlgili Araştırmalar

Uludağ Üniversitesi'nde, Yrd. Doç. Dr. Selma Güleç ve Araş. Gör. Seçil Alkış'ın hazırladığı “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Müze Gezilerinin İletişimsel Boyutu” adlı 2003'te yayınlanan makalelerinde, var olan araştırma ve kitapların içeriği ile hemen hemen aynı olan bilgiler ve verilerden bahsetmişlerdir.

Sezai Öztaş'ın “İlköğretim Altıncı Sınıflar Sosyal Bilgiler Tarih Ünitelerinin İşlenişinde Öğretmenlerin Kullandıkları Öğretim Yöntemleri” adlı 2000 yılında kabul edilen yüksek lisans tezinde, diğer öğretim yöntemlerinin yanında gezi-gözlem ve inceleme yöntemine kısaca değinilmiştir.

II. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde sosyal bilgiler öğretimi ve amaçları ile, gezi- gözlem inceleme yöntemi ayrıntılı olarak açıklanmış ve ayrıca Anadolu Selçuklu Devleti konusundan da kısaca bahsedilmiştir.

2.1. Sosyal Bilgiler Öğretimi Ve İlgili Temel Kavramlar

Eğitim; insanın kendi kişiliğini gerçekleştirmesinde, kendini bulmasında ve bilmesinde, yaratıcılığının geliştirilmesinde, kısaca insan olmasında yardımını esirgemeyen, bunlar için ortam hazırlayan bir çevre etkenidir (Başaran, 1996; 103).

Demirel (2000)'e göre eğitim, bireyde kendi yaşantısı ve kültürleme yoluyla istenilen davranış değişikliğini meydana getirme sürecidir.

Günümüzde planlı ve programlı eğitim ihtiyacı kendini daha çok hissettirmektedir. Çünkü çağımızda bilim ve teknolojinin hızla ilerlemesi sonucu toplumlar arası etkileşim artmakta, herhangi bir alandaki yenilik hızla yayılmaktadır. Dolayısıyla bireylerin toplumlara etkin uyum sağlamaları için öğrenmeleri gereken davranış sayısı çoğaldığından, öğrenmeleri gereken davranış sayısı arttığı gibi aynı zamanda bazı kavramlar, ilkeler, uygulamalar bile değişikliğe uğramaktadır. Hızla değişen dünyada istendik davranışların yüksek verimle kazanılması gereği, plan ögesine ağırlık vermeyi, başka bir deyişle, planlı eğitim yolu ile istendik davranışların verimlice kazanılmasını zorunlu kılmaktadır (Ertürk, 1991; 6)

Öğretim; okullarda gerçekleştirilen öğretme ve öğrenme faaliyetlerinin bileşkesidir. Yani öğretim, öğretme ve öğrenmeyi birlikte kapsamaktadır. Öğretim denilince neyin anlaşılması gerektiği ve şartlarının neler olduğunun bilinmesi daha önemlidir. Öğrenmenin gerçekleşmesi ve bireyde istenen davranışlarının gelişmesi için uygulanan süreçlerin tümüne öğretim denmiştir (Varış, 1988, 13).

Öğretim; öğretmenin herhangi bir öğrenmeyi kılavuzlama veya sağlama faaliyetidir. Öğretim; eğitimin bir parçasıdır ve ancak öğretilen şeyler kişinin davranışlarında olumlu yönde ve kalıcı izli değişiklikler meydana geldiği zaman eğitim haline dönüşmektedir (Akyüz, 1999; 2).

Öğretim; en yeni eğitim teknolojisine ve maksada uygun araç ve gereçlere dayandırılmalıdır. Öğretim, mümkün olduğunca esaslı olmalı, tek yönlü ve pasif olmamalı, öğrenciyi de aktif şekilde devreye sokmalı, öğretenele öğrenenin karşılıklı alışverişi şeklinde yürütülmelidir. İnsan beyninin algılama mekanizmasının sırrını yavaş yavaş keşfeden psikologlar, son 50 yılda eğitime yeni kolaylıklar getirmişlerdir. Böylelikle sorularla programlı öğrenim, çok araçlı ve bilgisayarlı öğrenim, çift öğretmenli sınıflar, keşif yolu ile eğitim gibi büyük hamleler, batı dünyasına ve Japonya'ya hızlı adımlar attırırken, bizde bunlar ya hiç fark edilmemiş ya da ihmal edilmiştir. Eğitimciler daha çok öğrenciye, daha az zamanda, daha fazla bilgi öğretme olanağı sağlamak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle öğrenimin daha verimli olmasını sağlayacak, yeni eğitsel teknik ve yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir (Sönmez, 2006; 5).

Öğrenme, değişik biçimlerde tanımlanmakla beraber, psikologların çoğu öğrenmenin bireyin çevresiyle etkileşimi sonucu oluştuğu ve bireyin davranışlarında değişiklik meydana getirdiği görüşünde birleşmektedirler.

Ülkemizde İlkokulların çağdaş eğitim teknolojisine uygun olmayan öğretme-öğrenme etkinliklerinde bulunduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. İlkokullarda öğrenciler pasif alıcı durumundadır ve etkin olan öğretmenlerdir. Fakat olması gereken, öğrenciyi daha aktif kılmaktır. İlköğretim kademesi diğer öğretim kademeleri ile karşılaştırıldığında, eğitim teknolojisine dayalı uygulamaların daha uygun olması gerekir. Çünkü bu kademedeki öğrenciler gelişimleri bakımından daha somut yaşama öğrenmeleri istemektedirler. Bu yaşantılar çok ortamlı, çok araç-gereçli öğretme-öğrenme uygulamalarına yer verilmesini zorunlu kılmaktadır (Hızal,1992; 82).

2.1.1.Sosyal Bilimlerin Tanımı

Günümüzde ve geçmişte toplumsal yaşam içinde insanın insanla, çevresi ile ve kurumlarla ilişkilerini inceleyen birçok disiplin bulunmaktadır. Bu disiplinler Sosyal Bilimler adı altında toplanmaktadır (Nas, 2000; 80).

Sosyal Bilimler alanına giren disiplinler, amacına göre farklı biçimlerde sınıflanmaktadır. Fakat pek çok kaynakta Tarih, Coğrafya, Antropoloji, Ekonomi, Sosyoloji, Politika; Sosyal Bilimler alanı içine giren başlıca disiplinler arasında yer almaktadır (Erden, ?; 34).

Sosyal Bilimler, çok geniş anlamda, insanlar arası ilişkileri inceler ve genel olarak, toplumda insan davranışlarıyla ilgilenen disiplinleri içerir. Konusu; gruplar içinde oluşan insan etkinliği, amacı ise; beşeri anlayışın gelişmesidir (Dönmez, 2003; 31).

2.1.2. Sosyal Bilgilerin Tanımı

Dönmez'e (2003) göre, sosyal bilgiler; tarih, coğrafya, vatandaşlık bilgisi gibi günümüzde ilköğretim programlarında yer alan, ancak gerçekte Sosyal Bilimler denilen sosyoloji, ekonomi, psikoloji, antropoloji vb. disiplinlerden seçilerek o yaşlardaki öğrencilerin düzeyine uygun, daha somut ve daha yakın özelliklere sahip duruma getirilen konuları içermektedir.

Bu bilgiler ışığında sosyal bilgiler; ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı olarak tanımlanmaktadır (Erden, ?; 8).

2.1.3. Sosyal Bilgiler Dersinin Kapsamı

Sosyal bilgiler, eğitim alanının yarattığı bir kavramdır. Bu disiplinler arası alan, Sosyal Bilimler alanındaki kavramsal ve bilimsel gerçeklerin eğitim süreci

içinde ele alınarak bireyin toplum içinde gelişmesini, yetiştirilmesini amaçlamaktadır (Dönmez, 2003; 34).

Sosyal bilgiler, toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen derin bilgiler olarak tanımlandığı için, toplumsal gerçek denildiğinde, toplumsal hayatı düzenleyen her türlü etkinlik akla gelebilir. İnsanın hayatında kullandığı ve zorunlu olan, onun daha kolay, rahat, mutlu yaşamasını, kendini gizli yetenekleri doğrultusunda geliştirip, gerçekleşmesini sağlayan tüm toplumsal olgular ve ilişkiler, bu kavramın içine girebilir. Bir bakıma tüm Sosyal Bilimler, felsefe ve diğer etkinliklerin kesiştiği bir alan olarak düşünülebilmektedir (Dönmez, 2003; 32).

Sosyal bilgiler, disiplinler arası bir disiplin olarak ele alınmaktadır. Toplumsal hayatı düzenleyen tüm ilke ve genellemeler bu alanın konusu olabilmektedir.

Sosyal bilgiler;

Tarih	Coğrafya	Psikoloji	Eğitim
Felsefe	Sosyoloji	Antropoloji	Hukuk
Ekonomi	Diğer		

Alanlardan özet olarak seçilmiş, öğrencilerin seviyelerine göre sadeleştirilmiş konuları kapsamakta ve öğrencileri etkin ve üretken bireyler olarak hayata hazırlamaya çalışmaktadır.

2.1.4. Sosyal Bilgiler Öğretiminin Amacı

Sosyal bilgiler öğretiminin amacı, köklü geleneğimiz ve eğitim sistemimizin dayandığı yasal temellerle, ilkeler doğrultusunda belirlenmiştir. Milli Eğitim Temel Kanunu, İlköğretim basamağındaki sosyal bilgiler dersinin amaçlarıyla, açıklamaları ve ortaöğretim kurumlarındaki tarih, coğrafya ve felsefe grubu derslerinin programları incelendiğinde, değişen toplumda insanın gelişimi ve yurttaşlık eğitimi

gibi temel konuların açılarak ele alındığı ve vurgulandığı görülür. Bu temel hususları şöyle sıralayabiliriz: (Dönmez, 2003; 40).

- Kişilik gelişimi
- İnsanların birbiriyle ilişkileri
- Ekonomik verimlilik
- Yurttaşlık görevleri
- Değişim ve hayatla başa çıkma
- Dünyayı, yurdu ve çevreyi tanımak için bilgi birikiminden yararlanma

Bu bilgiler ışığında; sosyal bilgiler dersinin öğrenciyi toplumsal yaşama hazırlamayı amaçladığı ve sosyal bilgiler alanındaki hemen hemen tüm disiplinler ile ilişkili olduğunu söyleyebilmekteyiz. Amaçlar çok genel olarak ifade edilmekle birlikte, sosyal bilgiler alanında kazanılması gereken önemli bilgi ve becerilere işaret edebilmekteyiz.

2.1.5.Sosyal Bilgiler Programı

İlköğretim okullarının 4.5.6.7.8. sınıflarda uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler Dersi Programı, 1998 yılının Nisan ayında yayımlanan 2487 sayılı Tebliğler Dergisi ile yürürlüğe konulmuştur. Talim ve Terbiye Kurulu, sosyal bilgiler dersi öğretim programını, Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersi programına göre farklı bir şekilde sunmuştur. Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ana başlıklara ayrılarak ve detaylandırılarak, öğretmene planlama, amaç yazma, hedef belirleme ve ders işleme tekniği açısından kolaylık sağlayacak tarzda genişletilmiştir. İlgili Tebliğler Dergisinde program sunumu şu ana başlıklarda toplanmıştır:

- a- Türk Milli Eğitiminin amaçları (1739 sayılı kanuna göre)
- b- Programın uygulanması ile ilgili amaçlar
- c- Genel amaçlar

- d- Özel amaçlar
- e- Atatürkçülük ile ilgili konuların yer alacağı üniteler
- f- Sosyal Bilgiler dersinde kullanılabilecek araç ve gereçler

Eylül 2005 tarih ve 2576 sayılı Tebliğler Dergisi'nin araştırma konumuzla ilgili olan 21. maddesi şu şekildedir (Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumları ve Sosyal Etkinlikler Yönetmeliğinde Değişiklik yapılmasına Dair Yönetmelik): "Sosyal etkinlik kapsamında yakın çevre, yurt içi ve yurt dışına gözlem-inceleme-araştırma veya kültürel, turizm ve ziyaret amaçlı geziler düzenlenebilir."

Bugün okullarımızda okutulan sosyal bilgilerde; Tarih-Coğrafya-Vatandaşlık konuları ağırlıklı bir şekilde yer almaktadır; ama bu yer alış, bireyin sosyal ve fizik çevresinin ve bu çevreyle olan ilişkisinin incelenmesinde doğal olarak bu üç ders konularından bazılarının ele alınması biçimindedir. Yoksa var olan konuların birleştirilmesi şeklinde değildir (Güngördü, 1998; 130).

Sosyal bilgiler dersinin genel amacı; öğrencileri vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları, toplumda insanların birbiriyle olan ilişkileri ve tasarruf etme fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden bilgilendirmektir.

Türkiye'de şimdiye kadar uygulana gelen sosyal bilgiler öğretim programları, ilerlemecilik akımının etkisiyle hazırlanmıştır. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan 1998 tarihli İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, eğitim ve öğretim yolu ile;

a. Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihsel, kültürel, siyasal... dünü, bugünü ve yarını ile ilgili değerlere karşı olumlu tutum geliştirmiş ve bu bağlamda, dil, tarih, kültür ve yurt bilincine sahip;

b. Demokrasi ve insan hakları konularında duyarlı/bilinçli;

c. Yurttaşlık görev, sorumluluk ve haklarını bilen;

d. Bilgi, beceri ve iyi ahlak sahibi;

e. Doğru ve mantıklı karar alabilen ve sosyal sorunlara çözüm getirebilen vatandaşlar yetiştirmeyi öngörmektedir.

Burada sözü edilen, karar verme ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi, ilerlemecilik akımına uygun bir programda bulunması gereken temel amaçlar arasındadır.

Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programları, felsefi temeller bakımından ABD’deki programlardan pek farklı olmamakla birlikte, iki ülkedeki öğretim yaşantıları arasında, her zaman büyük farklar olagelmıştır. Bunun nedenlerinden biri, ilkelere bu çağdaşlığa karşın, Türkiye’deki programlarda içeriğin, bu ilkelerle hiçbir şekilde bağdaşmayacak bir biçimde, gereksiz bir bilgi yığını öğretilere aktarmayı dayatmasıdır. Öte yandan, sınıfların kalabalık oluşu, gerekli araç ve gereçlerin bulunmayışı gibi nedenler de, Türkiye’deki sosyal bilgiler eğitimi olumsuz yönde etkileyen faktörler arasındadır (Öztürk ve Dilek, 2003; 74- 75).

2.1.6.Sosyal Bilgiler Öğretimi

Davranış değişikliklerinin ancak öğrenme etkinlikleri sonucu gerçekleşebileceğini savunan eğitimcilere göre öğretme, herhangi bir öğrenmeyi sağlama faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Başka bir deyişe göre de, önceden tespit edilmiş hedeflere en etkili biçimde ulaşmak üzere uygun yöntem, personel, araç ve gereç kullanma sürecine verilen isimdir (Fidan, 1986; 17).

Bireylerin olumlu bir hayat görüşü geliştirmeleri, toplumca beklenen ve gerek duyulan tavır, bilgi ve becerileri kazanmaları, bu alandaki başarıya bağlı olup, o da bu bilim dalındaki öğretimde uygulanacak yöntemlerin hedeflenen davranışlarla, bilim dalının niteliği ve çağdaş imkânlarla uyumlu olmasına bağlı bir konudur (Alkan, 1998; 90- 91).

İlköğretim sosyal bilgiler programları, öğretmenlerce yerel tarih konularının işlenmesini isterken, genelde öğretmenler bunu yerine getirmemekte ve uygulamamaktadırlar (Göksel, 1958; 1).

Ayrıca İçişleri Bakanlığı da 2000 yılında il valiliklerine gönderdiği bir yazıyla öğrencilere yakın çevrelerinin öğretilmesini, bu yönde okullardan her ay yapılan yakın çevre öğretimine yönelik etkinliklerin bir çetele halinde bildirilmesi istemiştir (Işık, 2002; 11).

Tarihi olayın meydana geldiği, her medeniyetin kurulduğu zeminin doğal şartlarının önemi büyüktür. Doğal şartlar, zeminin üzerinde kurulan medeniyetin yayılıp gelişmesine veya dağılıp yok olmasına etkisi vardır. İklimin, toprağın vs. medeniyet üzerinde etkisi göz önüne alınıp, çocuklara bu çerçevede bulundukları yörenin coğrafi özellikleri hakkında bilgi verilmesinin ve bunların neticesinde oluşan sonuçların belirtilmesinin önemi büyüktür. Böylelikle çocuk, çevresini daha iyi tanıyacak bunun sonucunda ilinin ve ülkesinin geçmişini daha iyi kavrayacaktır. Çocuk coğrafi faktörlerin, olumlu ya da olumsuz yönden tarihi olayları etkilediğini bilecek, tarihi konuları daha iyi kavrayacaktır (Memiş, 1990; 1).

Derslerde okutulan tarih, sosyal bilgiler kitaplarındaki yavanlık, öğrenciyi ilgiye değil, ilgisizliğe sevk etmektedir, bu durumu tersine çevirmenin yolu, yerel tarihe önem verilmesinden geçmektedir (Sakaoğlu, 1998; 35).

Kişinin kendi geçmişi, kendi topluluğu ve ailesinin geçmişi o kişi üzerinde daha önemli bir etkiye sahip olmuştur. Kişinin kendi geçmişini, kendi çevresinin geçmişini öğrenmek, kişinin belleğini güçlendirebileceği gibi, yaşamı üzerindeki etkileri anlamakta kendisine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Sosyal bilgiler dersi, sınıfın sınırlarını aşmalıdır. Ancak bu yolla öğrenciler bu dersi sever ve anlar duruma gelebilirler. Her okul çevresinde öğretmenin işine yarayacak kaynaklar vardır. Bunlar insanlardan, kurumlardan, yerel yayınlardan, tarihsel alanlardan ve eserlerden elde edilebilir. Onun için önce öğretmenin bunların neler olduğunu çok iyi bilmesi gerekmektedir (Paykoç, 1991; 107).

Bulunduğumuz şehir, ilçe, kasaba veya köydeki tarihi eserler, tarihten izler taşıyan kalıntılar, efsaneler, geçmişte yaşanmış siyasi ve sosyal olaylar ve kurtuluş günleri tarih konularının kolayca çocuğun gözünde canlandırılmasını sağlamaktadır (Göksel, 1958; 1).

2.2. Yöntem Nedir

Yöntem (metot) bir hedefe ulaşmak için önceden belirlenmiş en kısa yoldur. Yani, bir sorunu çözmek, bir deneyi sonuçlandırmak, bir konuyu öğrenmek veya öğretmek gibi amaçlara ulaşmak için bilinçli olarak seçilen ve izlenen düzenli yoldur. Buna göre başarılı olmak ve amaca ulaşmak için çalışmaların belli yöntemlere uyularak yürütülmesi gerekir. Yöntemle ilgili bu düşünce, öğretimde de geçerlidir. Öğretim etkinlikleri de rastlantılara bırakılamayacak kadar önemlidir.

Gerçekte öğretmenin, öğreteceği konuyu iyi bilmesi şarttır. Fakat konunun iyi bilinmesi öğretim için tek başına yeterli değildir. Konunun zaman ve enerji kaybına yol açmadan etkili bir biçimde nasıl öğretileneğinin bilinmesi de önemlidir. Bilgi seviyesi çok derin ve geniş olan öğretmenlerin, iyi bir yöntem bilgisi olmadıkça, öğrencileri, bu bilgilerinden yeteri kadar faydalanamazlar.

Bunun yanında herhangi bir yönteme en iyi yöntem denilmesi de yanlıştır. Çünkü her yöntemin iyi ve yararlı yönleri olduğu gibi yetersiz ve sakıncalı yönleri de vardır. Bununla birlikte öğrencileri yaratıcı düşünmeye yönelten ve onları daha aktif olmaya götüren yöntemler en iyi yöntemlerdir. Bu değerlendirmeler göz önünde tutularak her ders için tek bir yöntem değil, çok farklı yöntemlerin kullanılması gereklidir. Günümüzde en çok kullanılan öğretim yöntemleri şunlardır (Özay, 2003; 40);

- . Anlatım yöntemi
- . Soru- cevap yöntemi
- . Problem çözme yöntemi

. Deney yöntemi

. Grup tartışması yöntemi

2.2.1.Anlatım Yöntemi

Öğretmenin ya da onun yerinde olan birinin bir konuya ilişkin bilgilerini pasif bir şekilde, oturarak dinleyen öğrencilere iletmesi biçiminde uygulanan geleneksel bir öğretim yöntemidir. Sık kullanımı, kötü ve yanlış kullanımı nedeniyle de en etkisiz yöntem olarak da bilinmektedir (Özay, 2003; 41).

Anlatım yöntemi, öğrenci ile öğretmenin karşılıklı konuşması şeklinde olursa daha faydalı hale gelmektedir. Bu yöntemde en büyük tehlike öğretmenin gereğinden çok konuşmasıdır. Çünkü uzun konuşmalar öğrencinin dikkatinin dağılmasına ve ilgisinin azalmasına neden olacaktır. Bununla birlikte anlatım yönteminin başarısı öğretmenin kişiliği, davranışları ve özel yetenekleriyle de yakından ilgilidir. Anlatım yöntemi diğer yöntemlere göre zaman, emek ve masraf bakımından ekonomiktir. Öğretmen ve öğrenciyi fazla yormaz. Ayrıca gezi- gözlem ve inceleme, deney, proje vb. yöntemlerin uygulanışı sırasında ve sonrasında anlatma gerekli ve yararlı olmaktadır.

Öğretmen bu yöntemde mutlaka anlatım sırasında anlaşılır ve net ifadeler kullanmalı, akıcı ve sade bir dille konuyu sunmalıdır. İşlenen konularda bulunan bilimsel terimler mutlaka tahtaya yazılmalı ve anlamları açıklanmalıdır.

2.2.2.Gezi- Gözlem ve İnceleme Yöntemi

Gezi- gözlem ve inceleme, öğrencilerin eşya, olay ve varlıkların doğrudan kendilerine bilgi edinmelerini ve onların bilimsel bir araştırmayla ilgili temel becerileri kazanmalarını sağlayan etkili bir öğretim yöntemidir (Aykaç, 2006; 214).

Günümüzde özellikle tarih, coğrafya, turizm, daha genel değerlendirecek sosyal bilimlerde çok defa kullanılan yöntemlerin başında gelir. Eğitsel amaçları

gerçekleştirmek için okul tarafından organize edilen geziye ve gözleme ilişkin faaliyetlerin tümüdür (Özay, 2003; 46).

Özellikle eğitimde gerçek öğrenmenin istenilen seviyeye getirilemeyişi hep tartışılır olmuştur. Bu yöntem biraz da bu tartışmalara son vermiştir. Çünkü bu yöntem öğrencilere “gerçek dünyayı görme imkânı sağlamaktadır. Öğrenciler öğretim materyalinin olduğu yere giderek gözlem yapma imkânına sahip olmaktadır. Gezi- gözlem ve inceleme yöntemini herhangi bir yere gidip bir olayı incelemek gibi çok basite indirgememek gerekir. Burada edinilecek tecrübelerin, bilgilerin öğrenci açısından yararlı ve değerli sonuçları vardır. Ancak bu tecrübelerin yararlı olması için öğretmenin hazırlığı ve ön incelemesi tabii ki şarttır.

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi öğrencilerin eşya, olay ve varlıkların doğrudan kendilerinden bilgi edinmelerini ve olayların bilimsel bir araştırma ile ilgili temel becerileri kazanmalarını sağlayan etkili bir öğretim yöntemidir. Bu nedenle okulda mümkün olduğu kadar çok yer verilmesinde yarar vardır. Buna karşılık hemen her derste gözlem yapılmasını sağlayacak pek çok fırsatlar olduğu halde bu yöntem ihmal edilmektedir. Hâlbuki gezi- gözlem, çocukta var olan inceleme ve araştırma eğiliminin öğretimde bilimsel bir biçim almasıdır. Bu bakımdan öğretmen, gözlem ve bununla birlikte gezi yapılmasını gerektiren konuları, kitaplardan okutarak veya konuşarak değil, mutlaka gezi- gözlem yöntemine yer vererek öğretmelidir.

Gezi, amaçlı ve planlı bir etkinliktir. Bir başka deyişle, amaçsız ve plansız bir gezi-gözlem faaliyeti düşünülemez. Gezi- gözlem planı hazırlanırken öğrencilerin düşünceleri ve istekleri sorularak planlama çalışmaları yapılmalıdır.

2.3.Yöntem Seçimini Etkileyen Faktörler

Yöntem seçimini etkileyen birçok faktör vardır. Bu seçimde öğrenciyi aktif hale getiren yöntemlerin tercih edilmesi öğretimdeki verimi arttıracaktır.

Öğretim yönteminin seçimini etkileyecek pek çok faktör mevcuttur. Bunlar; öğretmenin yönteme yatkınlığı, zaman faktörü ve fiziki şartlar; maliyet, öğrenci

grubunun büyüklüğü, konunun özelliği, yöntemin öğrenciye uygunluğu, amaçlar vs.dir.

Tabi ki öğretimde yöntem seçimini etkileyen birçok faktör de göze çarpmaktadır. Öncelikle dersi verecek olan öğretmenin yönetime yatkın olması şarttır. Zaman ve fiziksel imkânlar neyi gösteriyorsa, öğretmen ona göre yöntemini seçmelidir.

Sınıftaki öğrenci grubunun büyüklüğü, verilecek konunun yapısı ve maliyet, yöntemi seçmede olan faktörlerin başında gelmektedir. Önemli olan, öğretmenin konunun en iyi öğretimini sağlayacak yöntem çeşitliliğine gitmesidir.

2.3.1.Öğrenci Sayısı

Bir sınıf ortamındaki öğrenci sayısı, yöntemi etkileyen önemli bir faktördür. Kalabalık sınıflarda modern yöntemleri uygulamak oldukça zordur. Sınıftaki öğrenci sayısının fazla olması öğretmenin anlatım yöntemine başvurmasına sebep olmaktadır. Modern yöntemlerin uygulanabilmesi için sınıf mevcudunun 20-30 kişi olması şarttır. Ancak ülkemizde sınıftaki öğrenci sayısının fazla olması eğitim sistemimizin başlı başına bir sorunudur. Öğretmene düşen görev sınıf mevcudunu göz önüne alarak en iyi şekilde dersi yürütebileceği yöntemi kullanmasıdır.

2.3.2.Zaman

Zaman hiç şüphesiz eğitimin amaçlarına ulaşılması için en önemli etkenlerin başında gelir. Zaman, öğretim yönteminin seçimini de etkiler. Modern yöntemler geleneksel yönetime göre daha çok zaman gerektirir. Bu durum da geleneksel yönetime yönelişi kolaylaştırmaktadır.

2.3.3.Fiziki ortam

Okulların sahip olduğu fiziki ortamlar da eğitim- öğretim faaliyetlerini etkiler. Okulun büyüklüğü, sınıfların durumu, sınıflardaki araç ve gereçler, eğitim

malzemelerinin yeri ders için önem taşımaktadır. Sınıf ve bina, yapı türü, ışık, sıcaklık, büyüklük ve gürültü durumu itibariyle, ders yapmaya elverişli olmalıdır.

2.3.4.Ders araç ve gereçleri

Okulda ders araç- gerecinin varlığı, bu araç- gereçlerin sayısının yeterliliği, bu araçların ne zaman ve nasıl kullanılacağı durumu, ders yöntemini etkileyen unsurlardır. Bu tür unsurların varlığı ve yokluğuna göre ders yöntemi de değişecektir.

2.3.5.Konunun özelliği

Yaşanan olayları yorumlamak ve problemleri çözmek her zaman insanların ilgisini daha çok çekmektedir. Yöntem seçiminde bu durum da göz önünde bulundurulmalıdır.

2.3.6.Maliyet

Eğitimde bazı yöntemler yüksek maliyet istemektedir. Öğretmen gerekli parasal ihtiyaç karşılanamadığı müddetçe böyle yöntemlere başvuramamaktadır. Öğretmen buna dikkat etmeli ve gerekli maliyet durumunu gözden kaçırmamalıdır.

2.3.7.Öğretmenin yönleme yetkinliği

Öğretmen ne kadar farklı seviyede sınıfa girerse, o kadar farklı öğrencilerle karşılaşması doğaldır. Her sınıfta aynı yöntem ile ders işlenmesi uygun düşmeyebilir. Dersin akışı, başarısı ve yöntem seçimi, aynı zamanda öğretmenin özelliklerine ve psikolojik yapısına da bağlıdır.

2.3.8.Öğrenci seviyesi

Önemli konulardan biri de öğrencilerin özellikleri ve bilgi seviyeleridir. Öğretmen ders yöntemini seçerken öğrenci özelliklerini dikkate almalı ve onların bilgi seviyelerine göre ders işlemelidir. Her öğrenci aynı psikolojik, fiziksel ve zekâ gelişimine sahip değildir.

Bir diğerk ifade ile yöntem seçiminin belirleyicileri şöyle sıralanabilir:

- a- Yöntem hedefe göre seçilir: Eğitim programının birincil ögesi hedeflerdir. Öbür öğeler (içerik, eğitim ve sınama durumları) hedefe göre düzenlenir. Zaten yöntem, hedefe ulaştıran en doğru, en güvenilir yoldur.
- b- Yöntem öğrenciye göre seçilir: Yöntem öğrenciye, onun gelişmişlik düzeyine göre seçilir. “Somut işlemler dönemi”ndeki çocuk için, sözel etkileşim ağırlıklı olanlar değil, somut ve zengin yaşantılar geçirmesini sağlayan yöntemler uygundur.

Yöntemler bu iki ölçüte göre seçilir. Yöntemlerin asıl belirleyicileri bunlardır. Ama yöntemlerin seçilmesinde başka etkenler de etkili olabilmektedir. Bunlar;

1. Öğretme- öğrenme ortamının olanaklarının sınırlı oluşu (zaman yetersizliği, araç eksikliği, derslikteki öğrenci sayısının çokluğu),
2. Öğretmenin eğitim görüşü,
3. Öğretmenin belli yöntemlere yatkınlığıdır (Nas, 2000; 114).

2.4.Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yöntemler

Baymur’a (1949) göre; öğretim konularının ne şekilde işleneceğini, önce konunun içeriği, öğrencinin çalışma becerisi, öğretmenin konuya ve yönteme hâkimiyeti; sonra da öğretim araçları, öğretimin yapılacağı yer ve zaman belirlemektedir.

Sosyal Bilgiler ve Tarih öğretimi uygulanırken kullanılabilecek çeşitli yol ve tekniklerden istifade edilebilir. Bunlar; anlatım, grup çalışmaları, soru- cevap ve tartışma, bireysel çalışma ve oyunlaştırma, örnek olay çalışması, gezi- gözlem ve inceleme, çevre incelemesi vb. Öğretmen bunlardan birisini kullanabileceği gibi konulara göre her biri için ayrı ayrı yöntemleri de uygulama yoluna gidebilecektir.

Öğrencilere verilen bilgilerin kalıcı olması, öğretim yönteminin hitap ettiği duyu organının çokluğuna bağlıdır. Mesela; eskiçağ ile ilgili derslerimizi müzelerde işlediğimizde daha faydalı ve kalıcı olmaktadır (Özçelik, 1996; 70).

Öğretmenin, tüm derslerde okulun bulunduğu yöreden geniş ölçüde faydalanabilmesi için, çevresini iyi tanınması, bir yerel tarih araştırmacısı olması gerekmektedir. Bu konuda kendisine kılavuzluk edecek eserleri incelemelidir.

Yörede bulunan tarih eserleri ve yörenin coğrafi yapısı, özellikleri Sosyal Bilgiler dersi içinde hem birer konu hem de değerli birer araç olarak yer alırlar.

Sönmez'e göre (1999); sosyal bilgiler ve tarih dersinde hedef davranışları kazandırmada kullanılacak araç- gereçler şunlar olabilir: Gerçek eşya, giysi ve kalıntılar, anıtlar, süs eşyaları, silahlar, paralar vb.; eski uygarlıklardan kalan mezarlar, kiliseler, camiler, havralar, hamamlar, kaleler, kümbetler, köprüler, evler, saraylar, takılar, giysiler, ticaret ve ulaşım araç- gereçleri, yazılı- yazısız kalıntılar, üç boyutlu görsel işitsel iletişim araçlarıdır. Bunlar yeri gelince eğitim ortamında kullanılmalıdır; çünkü üç boyutlu ve daha çok duyu organına hitap eden araç- gereçler iletişimi daha kolaylaştırır. Örneğin sosyal bilgiler dersinde Anadolu Uygarlıkları adlı konuyla ilgili hedef ve davranışlar kazandırılırken, okulun bulunduğu yörede Hititler, İyonyalılar, Frikyalılar, Lidyalılar, Grekler, Romalılar, Selçuklular, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili tarihi kalıntılar varsa, öğrenciler bu tarihi kalıntıları (anıtları, hanları, hamamları, köprüleri, kiliseleri, havraları, camileri, evleri, takıları, süs eşyalarını, yazılı ve yazısız yapıtları vb.) incelemelidirler. Bu incelemeler, istedik davranışın kazandırılmasını hem kolaylaştırır hem kalıcılığını sağlar hem de öğrencinin ilgisini sürekli kılar. Üstelik onun bu eserleri koruma ve kollama duygusunu geliştirir. Öğretmen bu konuyla ilgili hedef davranışları, çevrede bu tür kalıntılar ya da bu kalıntıların bulunduğu müze varsa, öğrencileri buralara götürerek sağlayabilir. Örneğin Ankara'da bulunan bir öğretmen, öğrencilerinin Anadolu Uygarlıkları konusu gelince Anadolu Medeniyetler Müzesine, Roma Hamamlarına, Gordion'a Kars'ta; Ani harabelerine, müzeye Trabzon'da ise; Sümela Manastırına götürebilir. Bu geziler için öğretim yılının başında gerekli izinler alınarak düzenlemeler yapılabilir. Bu tür

etkinlikler için resmi işlemler kısaltılmalı ve hızlandırılmalıdır. Öğretmen konularla ilgili olarak okulun bulunduğu yöre ile ilgili tarihi kalıntıları, izleri sınıfa getirmeli veya öğrenciye getirtmelidir.

Yöreden elde edilen tarihi kalıntıların, eserlerin bulunduğu müzelere çocuklar götürülmelidir. Fakat bulunulmayan yerlerde ise kazılarda elde edilen eserlerin resimleri, maket ve planları elde edilip çocuklara gösterilebilir. Müfredat programının öğrencilerden istediği bilgi seviyesine uygun olarak, yörede yaşamış, yöreyi idare etmiş milletlere ait araç ve gereç elde edilir. Böylece öğrenciler, çevrelerinin medeniyetlerine ve siyasi olaylarına daha çok bağlanabilir. Çevrede yöreye hâkim olan milletlerden kalma eser kalıntıları, Tümülüs ve höyükler varsa bunlar tespit edilip harita üzerinde gösterilmelidir. Ayrıca yörenin coğrafi durumu, ilk akın ve istilalar, halkın buraya neden ve nasıl gelip yerleştikleri, yörenin yetiştirdiği ünlü simalar, yörede bulunan tabii servet kaynakları birer problem olarak ele alınmalı ve üzerinde öğrencilerle tartışılmalıdır. Öğretmen ilk olarak yöre halkının nereden geldiğini, coğrafi faktörlerin halkın meslek seçmesi, kültürel, sosyal ve ekonomik hayatlarında nasıl rol oynadığını ortaya koymalıdır (Uluçay, 1958; 5-6).

Çocukların eğitimde zihni ve duygusal gelişime dikkat ederek öğretim faaliyeti planlanmalıdır. Çocuğun ihtiyaçlarını, kapasitesini göz önünde tutmadan yapılacak öğrenme çalışmalarının, sonuç vermeyeceği bir gerçektir. Öğrenme psikolojisinin önemli bir yönü de, çalışmaların başarıya ulaşması için öğrencinin ihtiyaç ve özelliklerinin dikkate alınmasıdır (Özçelik, 1996; 33).

Çağdaş eğitimin başlıca özelliklerinden biri öğrenciyi merkez almasıdır. Öğrenci, eğitimin odak noktasında yer almaktadır. Çağdaş eğitime bu özelliğin kazandırılmasında önemli rolü olan John Dewey, öğretimde çocuğun psikolojik özelliklerinin esas alınması görüşünü temel alarak “çocuğa göre öğretim” ilkesini geliştirmiş ve bu ilkenin en önemli öğretim ilkesi olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Böylece eğitimin öğrenciyi merkez alan özelliği, öğretimde uygulanmaya geçirilmiştir. Bu ilkeye göre, çocuğun ne öğreneceğini onun ihtiyaçları ve istekleri belirler. Yani, çocuklar ilgi, ihtiyaç, özellik ve yeteneklerine uygun bir eğitim

programı içinde yetişmelidir. Öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini göz önünde bulundurmadan hazırlanacak bir programın uygulamada başarılı olması mümkün değildir (Büyükkaragöz ve Çivi, 1999; 46).

Bu bağlamda yerel tarih öğretiminin dayandığı pedagojik ilkeleri; somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene, yakından uzağa, açıklık, hazır bulunuşluk ilkeleridir. Yerel tarih öğretiminde içerik somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene, yakın çevreden uzağa doğru, basitten karmaşığa doğru sıralanmalıdır. Sönmez'in de belirttiği gibi (1999) özellikle ilköğretimde okutulan sosyal bilgiler derslerinin içeriği bu ilkelere uymalıdır.

2.4.1.Öğretim İlkeleri

- a) Somuttan soyuta ilkesi
- b) Bilinenden bilinmeyene ilkesi
- c) Yakından uzağa ilkesi
- d) Açıklık ilkesi
- e) Hazır bulunuşluk ilkesi

Bununla birlikte yapılan gözlemlerin neticesinde ortaya çıkan sonuçlara göre insanlar;

✓ Okuduklarının	%10'unu
✓ İşittiklerinin	%20'sini
✓ Gördüklerinin	%30'unu
✓ Hem görüp hem işittiklerinin	%50'sini
✓ Söylediklerinin	%70'ini
✓ Yapıp söylediklerinin	%90'ını hatırlamaktadırlar.

a) Somuttan Soyuta İlkesi

Öğretimde kullanılması açısından hangi yaşta olurlarsa olsunlar bütün insanlar için geçerli olan bu ilke, özellikle 12- 13 yaşlarından daha küçük olan öğrencilere kavramların kazandırılması için konular önce somut olarak ele alınmalıdır. Çocuklar zihinsel gelişmeleri bakımından, somut şeyleri kavradıktan ve bu yönde bir süre alıştırmaya ve denemeler yaptıktan sonra soyut kavramlara ve genellemelere geçilmektedir (Büyükkaragöz ve Çivi, 1999; 55).

Tarih ve sosyal bilgiler öğretiminin en dikkate değer sonucu olan, araştırmacı bir ruh kazandırılmasının, yaşça küçük olan çocuklarda başarılması, onları soyut, politik, anayasal ve dinsel değişimleri anlamaya zorlamaktansa yazı, evler, eğlence, giyim, ulaşım gibi somut konuların öğretilmesiyle daha kolay olduğudur (Safran, 1998; 26).

b) Bilinenden Bilinmeyene İlkesi

Çocuk yeni bir şeyi önceden öğrendikleriyle yani bildikleriyle bağlantı kurarak daha iyi öğrenir. Bu nedenle öğretimde önce öğrencilerin ne bildiklerinden başlanmalı, daha sonra bilinmeyenlere geçilmelidir. Öğrencinin bildikleri kendisi için anlamlı ve kolaydır (Büyükkaragöz ve Çivi, 1999; 36).

Öğrencilerin ilk öğrendikleri ve bildikleri kaynak yaşadıkları çevredir. Bu nedenle öğretimde çocukların yaşadıkları çevrenin göz ardı edilmemesi ve öğretimde ilk olarak bu noktadan hareket edilmesi önemlidir.

c) Yakından Uzağa İlkesi

Yakından uzağa ilkesine uygun bir öğretim, çocuğun evinden ve ailesinden başlayarak, durgun bir suya atılan taşın meydana getirdiği halkalar gibi giderek genişleyen bir biçimde mahallesine, okuluna, köyüne, ilçesine, iline, yurduna, komşu ülkelere ve dünyaya yönelmelidir. İlk ve ortaokuldaki tarih konuları bu

psikolojik gerçek göz önünde bulundurularak okutulmalıdır (Büyükkaragöz ve Çivi, 1999; 56).

d) Açıklık İlkesi

Öğrencinin mümkün olduğu kadar fazla duyu organına hitap edilerek öğretimin kolaylaştırılmasıdır. Yani öğretimde öğrencinin ne kadar fazla duyu organı hitap edilirse öğretilenler o ölçüde açık ve kolay anlaşılmakta ve öğrenme de o nispette kalıcı olmaktadır.

e) Hazır Bulunuşluk İlkesi

Hazır bulunuşluk, öğrencinin eğitim ortamına getirdiklerinin tümü olarak ele alınabilmektedir. Derslerin içeriği, hedef ve davranışlara göre belirlenmelidir. Hedeflerin belirleyicilerinden biri de öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyidir. İçerikte, kavramlar tanımlanıp açıklanırken kullanılacak sözcükler öğrencinin yaşantılarına, bilişsel, duyuşsal, devinişsel, algısal hazır bulunuşluk düzeyine uygun olmalıdır. Bu kavramlar öğrenciye açıklanırken içerik onun hazır bulunuşluk düzeyine göre olmalıdır (Sönmez, 1999; 109).

Sosyal bilgiler konularının işlenişinde de hazır bulunuşluk ilkesi mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Konuların içeriği doğrultusunda verilen örnekler mümkün olduğunca çocuğun içinde yaşadığı çevreden seçilmeli ve verilmelidir. Çocuk çevresini bilerek ve görmüş olarak derste bulunmakta ve bu onun hazır bulunuşluğu açısından önem taşımaktadır.

2.5. Gezi- Gözlem Ve İnceleme Nedir

Gözlem- müşahade; belli eğitsel amaçları gerçekleştirmek için, bir olay, nesne veya bir gerçeğin, niteliklerini tespit amacı ile dikkatli ve planlı şekilde incelenmesidir. Bu incelemeler sonucunda varılan yargılar da gözlemdir. Gezi ise herhangi bir amaç üzerine olay, nesne veya bir yeri görmek, gezmek için yapılan

ıştır. Gözlem çocukta var olan inceleme ve araştırma yöneliminin öğretimde bilimsel biçim almasıdır.

Öğrenciler doğrudan doğruya bilgi edinirler, bilimsel inceleme ve araştırmayla ilgili birtakım temel beceri kazanırlar, soyut olarak öğrendikleriyle somut durumlar arasında ilişkiler kurarlar. Gözlem'e, üniteler işlenirken ünitelere paralel olarak başvurulmalıdır. Böylece konuların içeriği daha kalıcı bilgi olarak nitelik kazanır.

Gezi ve gözlem iç içe girmiş bir bütünü ifade eder. Bu sebeple okullarda organize edilen gözleme ilişkin geziye gözlem gezisi adı verilmektedir.

Böylece gezi- gözlem ve inceleme yöntemi ortaya çıkmıştır. Çünkü olay ve nesneleri yerinde gözlemek için mutlaka gidilecek mekânlara gezi düzenlenmelidir.

Gezi ve gözlemin bir bütün olduğu, bilimsel anlamda yapılacak çalışmalarda birlikte yürütülmesi fikrini savunan eğitimciler, böylece gözlemi ve geziyi bir bilimsel metodolojik yaklaşım olarak kullanmaya başlamışlardır.

Gezi- gözlem; öğrencilerin eşya, olay ve varlıkların doğrudan kendilerinden bilgi edinmelerini ve onların bilimsel bir araştırmayla ilgili temel becerileri kazanmalarını sağlayan etkili bir öğretim yöntemidir.

Bu sebeple okullarda mümkün olduğunca bu yönteme çok yer verilmesinde yarar vardır. Buna rağmen hemen her derste gözlem yapılmasını sağlayacak pek çok fırsatlar olduğu halde, bu yöntem ihmal edilmektedir.

Gezi- gözlem ve inceleme yönteminin öğretimde uygulanmasının birçok yararı vardır (Doğanay, 1993; 16). Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Öğrencilerin eşya, olay ve varlıkların doğrudan kendilerinden bilgi edinmelerini sağlar.
- Öğrenciler yakın ve uzak çevrelerini daha iyi tanıma imkânını elde ederler.

- Ders konularının ele alınmasında çevredeki çeşitli kaynaklardan yararlanılmasına fırsat verir.
- Daha çok duyu organının öğrenmeye katılmasını sağlar.
- Öğrencilere bilimsel araştırma ve incelemeyle ilgili temel becerileri kazandırır.
- Öğrencilere gerçek ve hayati bilgiler kazandırır.
- Öğrencilerin iyi birer gözlemci olmalarını sağlar.
- Öğrencilere yurt ve çevre sevgisini kazandırır (Özay, 2003; 65).

2.5.1.Gözlem Çeşitleri

Yapılış Şekillerine Göre

Hazırlayıcı gözlem: Öğrenciyi derse, konuya hazırlama amacı taşır (konunun öğretimine girmeden önce sınıfa resim vs getirilmesi).

Tamamlayıcı, uygulayıcı, değerlendirici gözlem: konu açıklandıktan sonra öğrenci gözleme sevk edilir.

Ders sırasında gözlem: Derste hem gözlem yapılır hem de konu açıklanır (haritada bir şeyin gösterilmesi gibi).

Yapıldığı Yere Göre Gözlem

Okul dışında, tabii çevrede yapılan gözlem: Okul dışında yakın veya uzak çevreye yapılan gezileri esas alan gözlemdir.

Okulda, sınıfta ya da kültürel çevrede yapılan gözlem: Bahçede, sınıfta, gözlem istasyonunda yapılabilir.

Mevcudatı Göre Gözlem

Sınıfça gözlem: Öğretmenin rehberliğinde, sınıfın tümünün katıldığı gözlemdir.

Grupça gözlem: Sınıf ilgi gruplarına ayrılır. Gruplar gözlemlerini rapor haline getirir, rapor da sınıfça değerlendirilir.

Ferdi gözlem: Öğrencilerin tek tek okulda veya evde yaptıkları gözlemdir. Bu gözlemlerin öğretmenin rehberliği altında planlaması, rapor oluşturulması ve sınıfça değerlendirilmesi yapılır.

Süreye Göre Gözlem

Sürekli gözlem: Olayın başından sonuna kadar aralıksız gözlenmesi ve sonucunun belirlenmesidir.

Süreksiz gözlem: Olup bitiveren, bir anlık olayların ya da fazla değişmeyen maddelerin kısa bir sürede gözlenmesidir.

Periyodik gözlem: Olay ve oluşumların belirli aralıklarla gözlenmesi halinde yürütülen gözlemdir.

Bir başka ifade ile zamana göre gözlem;

- a. Üniteyi işlemeden (hazırlık basamağında) önce (dikkat çekmek, güdülemek için).
- b. Üniteyi işlerken
- c. Ünite işlendikten sonra yapılmalıdır.

Ayrıca araçlı olup olmamasına göre gözlem;

- a. Doğrudan gözlem
- b. Araçlı gözlem olarak sınıflandırılabilir. Araçlı gözlemde kullanılan araçlar ise şu şekilde tasnif edilebilir:

— Duyu organlarımızın gücünü artıran araçlar (büyüteç, mikroskop vb.)

— Duyu organlarımızın yanılmalarını önleyen araçlar (metre, terazi vb.)

— Bizim yerimize ölçen araçlar (sıcaklıkölçer/termometre, basınçölçer/barometre vb.). (Binbaşioğlu, 1983; 94).

Gözlem yöntemi çok yalın ve tek düze niteliğindeki etkinlikler yolu değildir. Buna karşın oldukça farklı nitelik ve kapsamdaki değişkene bağlı olarak değişik türde gözlem yapılabilmektedir. Gözlem çeşitleri aşağıda Tablo 2.5.1.1’de verilmektedir (Büyükkaragöz ve Çivi, 1997; 100):

Tablo 2.5.1.1- Gözlem Çeşitleri

DEĞİŞKEN	TÜR	ÖZELLİK
Fiziki yakınlık	Dışarıdan gözlem	Gözlemci, gözlenenin dışında
	Katılarak gözlem	Gözlemci, gözlenenle birlikte
Süre	Sürekli	Gözlenen olgunun başından sonuna kadar incelenmesi
	Aralıklı	Gözlenen olgunun belirli aralıklarla incelenmesi
Gözlemci	Bireysel	Bireysel olarak olgu ve olayların incelenmesi
	Küçük grup	İlgi gruplarına göre 3- 5 kişilik gözlemler
	Büyük grup	Tüm grup öğrencilerinin öğretmen rehberliğinde olgu ve olayların incelenmesi
Yapıldığı yer	Sınıf ve okul	Sınıf ve okul eğitsel ortamlarında yapılan incelemeler
	Çevre	Okul dışında tüm çevresel ortamlarda yapılan incelemeler

Gezi- gözlem genellikle ünite ya da konu işlenirken ona paralel olarak yapılmalıdır. Yani gözlemle teorik bilgi yan yana yürütülmeli, konu işlenirken gözleme öncelik verilmeli, gerekli ise gezi yapılmalıdır. (Büyükkaragöz, 1994; 103).

Geziler düzenlenirken, olayların, eserlerin vs. nasıl tanıtılacağı ve nasıl değerlendirilebileceği belirtilmelidir. Bunun için öncelikle gezi- gözlemin öğretim etkinliklerine bağlı bir ihtiyaçtan doğması gerekir. İhtiyaçtan doğmayan, amacı öğrenciler tarafından açık ve iyi bir biçimde anlaşılmayan geziler, eğitimde yarar sağlamayacaktır.

İlköğretim öğrencileri yetişkin seviyesinde olmadıkları için, sosyal bilgiler öğretmeni daha dikkatli olmalıdır. Gezi- gözlem için her türlü şartları, imkânları değerlendirmeli, bu konuda titiz davranılmalıdır. Çünkü geziye katılacak öğrencilerin sahip olduğu özellikler, öğretmene büyük sorumluluk yüklemektedir.

Gezi düzenlenirken ilköğretim öğrencilerinin bilgi düzeyleri, ilgileri, ekonomik durumları ve yaşları göz önüne alınarak, bu gezilerin kısa süreli ve yakın çevre gezileri şeklinde düzenlenmesi yerinde olacaktır. Yapılan geziler derse olan ilgiyi artırır. Öğrencide çevre, insan ve olaylar arasındaki ilişki kurma düşüncelerinde köklü gelişmeler sağlanır.

Gezilerde hazırlık ve uygulama safhası uzun bir zaman dilimini kapsadığından, sorumlu olan öğretmene büyük görevler düşer (Garipağaoğlu, 2001; 17).

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi, “eğitsel amaçları gerçekleştirmek için okul tarafından organize edilen geziye ilişkin faaliyetlerin tümünü kapsayan bir yöntem”dir (Küçükahmet, 1989; 49). Başka bir ifade ile bu yöntem; “eğitime anlam kazandırmak, canlılığı artırmak ve ilgi uyandırmak için okul tarafından, okul dışına düzenlenen etkinlikler” (Özden, 1998; 163) olarak ele alınmıştır. Ayrıca, gezi- gözlem ve inceleme yöntemi; “bir olayı veya varlığı bulunduğu yerde ve tabii şartlar içinde amaçlı ve planlı bir şekilde inceleme yöntemi” (Tosun, 1993; 27) olarak tanımlanmıştır.

Sınıf ortamında yeterince anlaşılamayan teorik bilgiler ve soyut olaylar bu yöntemle daha iyi öğretilerek, kalıcı hale getirilmiş olacaktır.

Gezi- gözlem ve inceleme yönteminin **gezi, gözlem ve inceleme** olmak üzere üç boyutu vardır (Aydın, 1998; 124). Bu üç boyut bazı eğitimciler tarafından ayrı ayrı yöntemler olarak da ele alınmaktadır (Binbaşıoğlu, 1983; 123). Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi bir bütün olarak ele alındığında; gezi boyutunu, gözlem boyutunu ve inceleme boyutunu birbirinden ayırmak mümkün değildir. Bu yöntem uygun bir yere gezi faaliyetiyle başlayarak, gezi yapılan yerde gözlem yapılmasıyla devam

eder. Bunun devamında gözlem yapılan olay ve nesneler üzerinde bilinçli bir inceleme faaliyeti yürütülür. Bu üç boyut birleşerek yöntemin bütünü oluştururlar. Eğitsel bir gezi sırasında gözlem yapılmalı, gözlenen olaylar ve nesneler üzerinde daha derin bakış sağlayacak incelemeler yürütülmelidir. Dolayısıyla, gözlem yapılacak bir ortama giderek, gezi yapmak ve gezinin sonucunda gözlemleri değerlendirmek, bu yöntemi ifade etmektedir.

Gözlem; bir olayı, bir gerçeği veya varlığı daha iyi anlamak için o varlığın veya gerçeğin farklı belirtilerini ve şartlarını izlemektir. Yani; herhangi bir nesne, olgu ya da olayı daha iyi kavramak için, bu nesne olgu ya da olayın çeşitli belirti ve şartlarını, bir plan çerçevesinde, göz ya da görsel araçlar yoluyla, oluş halinde evre evre izlemektir. Gözlem bir bakıma herkeste var olan bir özelliğin öğretimde değerlendirilmesidir (Binbaşioğlu, 1983; 124).

Gezi boyutunda ise, sınıf ve okul ortamındaki çalışmaları tamamlamak için okul dışına planlı ziyaretler yapılır (Küçükahmet, 1989; 51). Gezide seçilen mekân mutlaka dersin amaçlarını gerçekleştirmeye uygun bir mekân olmalıdır. Gezi yapmak için farklı yerlere, fabrika, müze, kütüphane, kamu kuruluşları, sanat galerileri vb., gidilebileceği gibi, öğrencinin üzerinde çalışmakta olduğu ya da yakın zamanda çalışacağı konulara ilişkin örnekler toplayabileceği yerlere de gidilebilir. Bu geziler öğrencinin akademik, sosyal ve davranışsal ufkunun gelişmesini sağlar (Küçükahmet, 1989; 50).

İnceleme boyutunda, bir nesne, olgu ya da olay kendi ortamında incelenir. İncelemenin gözlemden farkı, ele alınan konu hakkında daha fazla ayrıntıya girmek ve inceleme sonucunda birtakım analizlere varabilmektir.

Bu yöntem hakkındaki farklı ifadelerden hareketle bir tanım yaparsak: Gezi-gözlem ve inceleme yöntemi; sınıf içi çalışmaları tamamlamak ve daha anlamlı kılmak amacıyla, bir olayı, olguyu veya varlığı bulunduğu tabii şartlar içerisinde, bir rehber gözetiminde, planlı ve amaçlı bir şekilde gözlemleyerek, bu olay ve olguları derinliğine inceleme ve bunlar üzerinde değerlendirme yapmayı sağlayacak bir öğretim yöntemidir.

Eğitim- öğretim amacı ile okul tarafından organize edilen her türlü gezi- gözlem ve inceleme faaliyeti, bu yöntemin kapsamına girer. Bu yöntem kapsamında yapılacak bir gezi faaliyetinde dikkat edilmesi gereken bazı esaslar vardır. Bunlar, bu faaliyetin planlı olması ve istenen verimin elde edilmesi yönüyle gereklidir. Bu esaslar, şu şekilde tespit edilmiştir;

- ❖ Yasal sorumluluklar iyi bilinmelidir.
- ❖ Gerekli izinler alınmalıdır (Okuldan, mülki idareden, öğrenci velilerden).
- ❖ Gidiş ve gelişler için düzenlemeler yapılmalıdır. Gerekliyse ulaşım için araç ayarlanmalıdır.
- ❖ Gezilecek yerle alakalı rehber ayarlanmalıdır.
- ❖ Gezi sırasında çıkacak sorunlara hemen müdahale edilmelidir.
- ❖ Yolculuk ve gezi sırasında disiplin sağlayıcı önlemler alınmalıdır.
- ❖ Düzenlenecek gezinin sınıfta öğretilen konularla doğrudan alakalı olması sağlanmalıdır.
- ❖ Gezinin eğitsel değeri olmalıdır.
- ❖ Öğrenciler geziden önce geziye hazırlanmalıdır. Neyi gözleyecekleri, ne üzerinde çalışacakları, amaçları, öğrencilere açıklanmalıdır.
- ❖ Gezi çok yorucu olmamalıdır ve gereksiz ayrıntılara girilmemelidir.
- ❖ Gezi sonunda mutlaka değerlendirme yapılmalıdır.
- ❖ Yeni yapılacak bir gezi- gözlemde, öğrencilerin önceki gezi ile ilgili değerlendirmelerinden yararlanılmalıdır.

Gezi- gözlem ve inceleme yönteminin uygulanabilmesi için gayret ve geniş bir zamana ihtiyaç vardır. Hazırlık aşamasında öncelikle, gerekli yasal izinlerin alınması şarttır. Şayet gezi bağlı bulunulan il veya ilçe merkezine yapılacak ise, okul müdürlüğünden izin alınmalıdır. Gezi il veya ilçe merkezinin dışında bir yere yapılacak ise kaymakamlıktan veya valilikten de izin alınması gerekmektedir. Aynı zamanda böyle bir gezi için öğrenci velilerinin izni alınmalıdır.

Gezinin zamanlaması iyi yapılmalıdır. Gezi tarihi çok önceden katılacaklara ilan edilmelidir.

Gezilecek yerin yakın olması, ulaşımının rahat ve kolay olması bu açıdan önemlidir. Gezi ve gözlem tam bir günü kapsıyorsa, öğrencilerin yemek ve dinlenmek ihtiyaçları da göz önüne alınmalıdır.

Okula ve öğretmene gezi için imkân hazırlanması zorunludur. Çünkü gezilerde gidilecek yere ulaşabilmek önemli bir sorundur. Ulaşım ucuz olabileceği gibi çok pahalı da olabilir. Bu durumda okul idaresi ve velilerle görüşülerek, bu sorun giderilmelidir. Uzak mekânlara yapılacak geziler için araç temin edilmelidir. Burada öğretmene düşen iyi bir planlama ile maliyetleri azaltmaktır.

İşbirliği yapılacak olan kurumlar ve kişilerle önceden görüşülerek iyi bir koordinasyon sağlanmalıdır. Örneğin bir fabrika gezilecekse yetkililerle ve öğrencilere, fabrikayı gezdirecek rehberlerle, amaç belirleme ve planlama yapılmalıdır. Bu kurumlar ve kişiler rehber öğretmenin belirlediği amaç ve plan doğrultusunda hareket etmelidir. İnsiyatif rehber öğretmende olmalı, kurumlar ve diğer rehberler ikinci derecede rol oynamalıdır.

Geziye katılan öğrenciler kalabalıkça gruplara ayrılarak, gezi gözlem ve inceleme yapılır. Her grup aynı olay ve ortamla alakalı farklı özellikleri veya farklı bölümleri gözlemler.

Uygulama sırasında öğrencilerin durumu gözlenmeli ve güdülemeyi artırıcı tedbirler alınmalıdır. Çünkü gezi- gözlem ve inceleme yönteminin başarısı, büyük oranda plana ve rehberliğe bağlıdır.

Gezilerde disiplini ve güvenliği sağlamak için tedbirler alınmalıdır. Bunun için kalabalık gruplarla yapılan gezilerde gerekirse yardımcı bir öğretmen veya idareci talep edilmelidir. Küçük dahi olsa birtakım disiplinsizlikler ve kazalar, gözlem gezisinden alacağımız verimi düşürebilir. Rehber öğretmen bir olumsuzluk olduğunda olaya hemen müdahale etmeli ve problemin büyümesini engellemelidir.

Gezi sırasında gezinin konusuyla alakası olmayan ve öğrencinin dikkatini başka alanlara çekmesi ihtimali olan ayrıntılara girmemek gerekir.

Gezi dönüşü hemen ilk derste veya gezi esnasında, öğrencilerin gezilen yer ve gözlenen durumlar hakkındaki değerlendirmeleri alınmalıdır. Rehber öğretmen değerlendirme sırasında da rehberliğe devam etmelidir. Öğretmen, özellikle öğrencilerden gelecek birtakım eleştirileri ve tavsiyeleri mutlaka dikkate almalıdır.

Öğrencilerin yakın ve uzak çevrelerini daha iyi tanıma imkânını elde etmelerine sebep olur. Daha çok duyu organı öğrenmeye katılacağı için ders konularının daha iyi kavranılması ve öğrenilmesi sağlanır. Öğrencilere bilimsel araştırma ve incelemeyle ilgili temel becerileri kazandırır. Öğrencilerin iyi bir gözlemci olmalarını sağlayarak, gerçek ve hayati bilgileri kazanmalarına yol açar.

2.6.Gezi Gözlem Ve İnceleme Yönteminin Yararlılıkları Ve Sınırlılıkları

Bu yöntemin de diğer yöntemlerde olduğu gibi faydaları ve sınırlılıkları vardır. Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi çok vakit alması ve masraflı olması, öğretmene yasal sorumluluklar yüklemesi, gidiş ve dönüşlerdeki güçlükler, organizasyon sorunları, iyi bir planlama gerekliliği yüzünden sınırlılık göstermektedir.

Gezi- gözlem ve inceleme yönteminin uygulanmasının yararlılıkları beş grupta incelenebilir (Ata, 2002; 109). Bunlar;

- a- Beceriler
- b- Kavramlar bilgisinin geliştirilmesi
- c- Kanıt değerlendirme
- d- Değişim ve sürekliliği algılama
- e- Tarihsel çevreyle empati

a- Beceriler: Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi, öğrencilerin gözlem, değerlendirme ve sınıflama becerilerini geliştirir. Dinleme, soru sorma, hipotez kurma ve iletişim becerilerini artırır. Grup halinde çalışma becerisini geliştirir.

- b- Kavramlar bilgisinin geliştirilmesi:** Öğrencide tarih terminolojisinin gelişmesini sağlar. Örneğin, müzeyi gezen öğrenciler orijinal ve taklit eserler arasındaki farkları, moda, beğeni gibi kavramlar bilgisini edinecektir.
- c- Kanıtı değerlendirme:** Öğrenci yazılı ve dokümanter olmayan kaynakları karşılaştıracak, görsel kanıtı değerlendirmeyi öğrenecektir.
- d- Değişim ve sürekliliğin algılanması:** Öğrenci, geçmişte yaşamış insanların günlük yaşantılarıyla ilgili bilgi sahibi olacak, bunu, kendi yaşam şartlarıyla karşılaştırarak değişim ve sürekliliği algılayacaktır.
- e- Tarihsel çevreyle empati:** Tarihsel çevrenin tahribinin, tarihsel çevreye empatinin yoksunluğundan kaynaklandığı söylenirse, okul dışı tarih öğretimi tarihsel çevreye empatiyi güçlendirecektir. Gezi- gözlem ve inceleme yöntemiyle, tarihsel yapıların ve müzelerin gezilmesi, geçmişin fiziksel kanıtının sürekli tehdit altında olduğunu gösterecektir. Bu da çevrelerinde tahrip edilen geçmişe ait unsurların farkına varmaları dolayısıyla, öğrencilerde kültürel mirasa karşı sorumluluk duyma davranışını geliştirecektir.

Gezi- gözlem ve inceleme yönteminin sınırlılıkları şu şekilde belirtilebilir:

- 1- Dikkatli planlama gerektirdiği için zaman alıcıdır.
- 2- Yüksek ulaşım ve barınma ücretlerinden ve sınıflardaki kalabalık öğrenci sayısından dolayı geziler, yarım günlük ya da bir günlük olarak düzenlenmek zorunda kalınabilir.
- 3- Öğrencilerin ders programlarının aksamasına yol açabilir.
- 4- Açık havada, hava durumu faktörü önemlidir.
- 5- Öğrenciler, önceden bir hazırlık yapmadılar ise, deneyimleri sınırlı kalır.

Gezi- gözlem yönteminin sınırlılığı müzenin sergileme anlayışından da kaynaklanabilir. İlköğretim öğrencisi müzelerde gördüğü nesneleri anlamada birtakım zorluklarla karşılaşabilmektedir. Zaman kavramı henüz tam yerleşmediği için çocuk ilgisiz olguları yan yana düşünebilmektedir.

Ders gezilerinin eğitim yönünden yararları:

- Öğrencilerin, zengin ve anlamlı yaşantılar kazanmalarına yardım eder.
- Öğrencilerde dikkatle gözlem yapma becerisini geliştirir.
- Okulla çevre arasındaki ilişkileri kurmaya ve geliştirmeye yardım eder.
- İyi hazırlanan bir gezi, uzun süre kalıcı yaşantılar sağlar.
- Grupla çalışmanın kural ve ilkelerinin öğrenilmesine yardım eder.

Ders gezilerinin eğitim yönünden sınırlılıkları:

- Çok fazla zaman alıcı bir eğitim yöntemidir.
- İyi planlanmazsa fazla zaman, çaba ve para kaybına neden olur.
- Gerekli önlemler dikkatle alınmazsa, disiplin problemlerine ve üzücü olay ve kazalara neden olabilir.
- Okul idarecilerinin ve öğrenci velilerinin güvenlik disiplin ve maddi sebeplerle pek rağbet görmemektedir.
- Öğretmeni yoran ve ona büyük sorumluluklar yükleyen bir eğitim yöntemidir.

Gerek ders gezileri gerekse gözlem yöntemi sayesinde öğrenciler ilk elden bilgi alma olanağına kavuşabilirler. Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi öğrencilerin zevk alarak katıldıkları bir etkinlik olması nedeniyle, öğrencilerin yeni bilgi edinmeleri yönünde güdülenmesini sağlarlar. Bu yöntem aracılığıyla öğrencinin ilgisi konuya çekilir ve yaparak yaşayarak öğrenmeye olanak sağlanır. Bu yöntemler sayesinde okul ile toplum arasındaki ilişkiler de geliştirilebilir(Aykaç, 2006; 214).

2.6.1 Faydaları

Klasik anlamdaki eğitime yapılan en eski eleştirilerden biri, eğitimin kapalı kapılar arkasında yapılması ve yaşanan hayatla ilişkisinin yeterli olmamasıdır. Bu eleştiri günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi bu eleştirileri bir ölçüde karşılamaktadır. Çünkü bu yöntem, öğrencilere gerçek dünyayı görme ve teori ile gerçek arasındaki ilişkiyi kavrama imkânı sağlamaktadır. Öğrenciler bizzat öğretim materyalinin olduğu yere giderek gözlem yapma imkânına sahip olmaktadır.

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi; öğrencileri sınıfın soğuk havasından çıkarıp, olayları ve nesneleri bizzat tabii ortamları içinde, canlı ve aktif halde görmeyi sağlamaktadır. Öğrenmeyi soyuttan somuta götürerek, bizzat öğrencileri hayatın içine çeken ve teoriyi uygulamayla bütünleştiren bir yöntemdir. Oysa yapılan araştırmalar günümüzde en çok tercih edilen yöntemin, anlatım yöntemi olduğunu göstermektedir (Serin, 2003; 31).

Günümüzdeki birçok eğitimci öğrenmeyi kalıcı izli davranış değişikliği olarak tanımlamaktadır (Erden, ?; 129). Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi öğrenilen bilginin kalıcılık özelliği çok önemlidir.

Yapılan bir gezinin, gözlenen bir olayın veya materyalin unutulması çok zordur (Alkan, 1979; 22). Buradan hareketle gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanılarak yapılan bir öğretimin, kalıcı ve etkili olacağı çok açıktır.

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi, öğrenmede etkili olan duyuların pek çoğuna hitap ederek, öğrenmeyi kolaylaştırır. Sadece bir duyuya hitap eden yöntemlerin yanında, gezi- gözlem ve inceleme yöntemi birkaç duyuya hitap etmesi yönüyle, öğrenme üzerinde daha etkili olmaktadır. Sadece işitmeye dayalı bir öğretimin etkisine göre, işitmeye ve görmeye dayalı öğretimin daha kalıcı olduğu bilinen bir gerçektir.

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi, beş duyuya hitap etmesinden dolayı sağladığı bilişsel öğrenmeye katkılarının yanında, duyuşsal öğrenmelere de büyük atkılar sağlar.

Bu yöntem; öğrencilerin sınıf ortamında pasif kalan birtakım özelliklerinin ve kabiliyetlerin gezi esnasında aktif hale gelmesini sağlayabilir. Öğrenci gözlediği cisimleri ve çevresini inceleyerek ve birtakım bağlantılar kurarak, zihinsel olarak da aktif hale gelmiş olur.

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi, öğrenciyi sınıftaki teorik bilgilerin sınırlı dünyasından alır, pratik hayatın içine götürür. Bu yöntemde öğrenci olaylarla ve nesnelerle yüz yüze gelmektedir. Gezi ve gözlem yoluyla öğrenci çevresindeki varlıklar ve olaylar hakkında doğrudan ve ilk elden bilgi edinir.

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi, genelde gruplar halinde yapıldığı için bu gruplara katılan öğrencinin grup çalışması yapması, gruptaki diğer öğrencilerle işbirliği içinde olması beklenir. Bu sebeple gezi- gözlem ve inceleme yöntemi, grupla çalışma ve işbirliği imkânları sağlar ve öğrencinin bu konudaki yeteneklerini geliştirir. Özellikle ilköğretim okullarında okuyan öğrenciler ele alındığında; bu yaştaki çocuklarda iletişim kurma, arkadaş- sınıf- oyun faaliyetlerine katılma ve grupla beraber hareket etme isteği güçlüdür (Selçuk, 1991; 95). Bu yöntem öğrencilerin bu isteklerini karşılaması bakımından önemlidir.

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi, çevreyi tanıma ve çevre ile iyi ilişkiler kurma imkânı sağlar. Öğrencilerin çevreleriyle olan sosyal ilişkilerini de olumlu yönde geliştirir.

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi, eğitim ve öğretimi zevkli bir uğraş haline getirir. Öğrencilerin organize eğitsel gezilerden hoşlandıkları ve yararlandıkları tespit edilmiştir (Küçükahmet, 1989; 50). Yine aynı şekilde öğrenme sırasında öğrencinin akranlarıyla etkileşimde bulunması ona zevk vermekte, öğretme- öğrenme ortamı, öğrenciler için eğlenceli bir hale gelmektedir.

Öğrenciler, bütün derslerin sınıf ortamında işlenmesinden genellikle sıkılmaktadırlar. Çoğu zaman kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri de bu sıkıntıyı arttırıcı nitelikte olmaktadır. Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi, bu olumsuzlukların çoğunu, içeriğinde sahip olduğu birtakım avantajlarla aşmaktadır.

Gezi- gözlem ve inceleme yönteminin kullanım sahası geniştir. Bu yöntem birçok derste ve bu derslere ait birçok konuda kullanılabilir. Burada dikkat edilecek nokta, yöntemin işlenecek konuya uygun olarak düzenlenmesi ve hedeflerin iyi tespit edilmesidir. Günümüzde ilköğretim okullarını ele alacak olursak; Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, trafik ve İlk Yardım Eğitimi ve Fen Bilgisi dersleri bu yöntemi uygulamaya çok elverişlidir. Bu dersler, gözlem, yaşama, iş ve deney dersidir (Kemertaş, 1995, 343).

2.6.2.Zorlukları Ve Sınırlılıkları

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi, ifade edilen faydalarının yanında birtakım sınırlılıklar da içermektedir. Zaten birtakım üstünlükler ve sınırlılıklar her yöntem için geçerlidir.

Yöntemin uygulaması ile ilgili yasal sorumluluklar oldukça fazladır. Öncelikle okul idaresinden ve öğrenci velilerinden izin almak gerekmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda görüldü ki; bürokratik zorunlulukların çokluğu; okul ve mahalli idarelerinin, risk almama mantığıyla hareket ederek genelde olumsuz yaklaşımları, bu yöntemi uygulamayı zorlaştırmaktadır (Saban, 2004; 270).

Yöntemin uygulaması geniş bir zamana ihtiyaç gösterdiği için çok zaman alabilir. Derslere ayrılan saatler, yöntemi uygulamak için genellikle yeterli olmamaktadır. Gezi; hafta içinde yapılacaksa ve çok yakın bir yere değilse, en az yarım gün ayrılmalıdır. Uzak yerlere yapılacak bir gezi için tam bir gün ayrılmalıdır. Bu durumda diğer derslerle çakışmalar olmaktadır. Diğer derslerin öğretmenleri ile görüşülüp, bir planlama yapılmalı ve bu durum okul idaresine onaylatılmalıdır.

Yapılacak gezi ve gözlem için uygun yer seçmek genellikle zordur. Seçilecek yer mümkünse okula yakın olma, dersin amacıyla tam olarak örtüşme gibi özelliklere sahip olmalıdır. Bu özellikleri bütünüyle taşıyan yerler bulmanın zorlukları vardır.

Gezi gözlem organizasyonları zor ve karmaşık olabilmektedir. Gezi ve gözlem yapmak isteyen öğretmen; yasal izinlerin tamamını almalı, diğer derslerle çakışmaları ayarlamalı, oluşabilecek yeni ve istenmeyen durumlar için tedbirler geliştirmeli, gidilecek mekânla alakalı rehber ayarlamalı, ilgili kurumlarla yazışmalar yapmalıdır. Gidilecek yer uzaksa ulaşım için araba ayarlanmalıdır. Öğrenci sayısı çok ise, yardımcı öğretmen ve idareci olmalıdır. Gruba rehberlik edecek eğitim elemanlarına ihtiyaç vardır. Bazen bu kişileri bulmak zor olabilmektedir. Bu da ayrı bir sorun olarak görülmektedir.

Planlama çok iyi yapılmalıdır. Yapılacak gezinin planlı olması ve öğretime dönük olması çok önemlidir. Öğretmen, geziye çıkılmadan önce mutlaka bir gezi planı yapmalıdır. Gerekirse bu plan, katılacaklara dağıtılmalı ve öğrencilerin gezilecek yer hakkında önceden bilgi sahibi olması sağlanmalıdır. Eğer gezi tam olarak planlanmazsa, zaman israfından başka bir sonuç vermeyecektir.

Plansız yapılacak ve öğretim unsurları taşımayacak bir gezinin, bu yöntemin amacıyla ilgisiz olacağı açıktır. Eğlenmek, tesadüfen görmek, gezmek amacıyla yapılan geziler, bu yöntemin tamamen dışındadır.

2.7. Kullanma Alanları

Günümüz ilköğretim okullarına bakıldığında; Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, trafik ve İlk Yardım Eğitimi ve Fen Bilgisi derslerinin, bu yöntemi uygulamaya çok elverişli olduğu daha önce ifade edilmişti. Bu sebeple bu yöntemin uygulanmasının hemen her ders için çok öğretici olduğu açıktır.

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi, hangi derste uygulanırsa uygulansın dikkat edilecek nokta; yöntemin anlatılacak konuya uygun olarak, bir plan dâhilinde düzenlenmesi ve hedeflerin iyi tespit edilmesidir (Serin, 2003; 37). Çünkü bu yöntem öğrenciyi aktif hale getirmekte, öğretimi etkili kılmaktadır.

Tarihi mekânlara yapılacak geziler de duyuşsal öğrenmeler için önemlidir. Bir milletin tarihinde ve kültüründe önemi bir yere sahip olan yerlerin gezilmesi, öğrencilerde milli birlik ve beraberlik, sorumluluk, fedakârlık, kültürel değerlere saygı, atalara saygı gibi duyguların gelişmesine katkı sağlayacaktır. Tarihi eserlerdeki ihtişam, güzellikler, atalara saygıyı ve bu saygının gereği olarak da bu eserlere karşı sorumluluk duygusunu geliştirecektir.

2.8. Gezi- Gözlem Ve İnceleme Plan Örneği

B- Hazırlık Aşaması

- 1- Ders:
- 2- Ünite:
- 3- Konu:
- 4- Gezi Tarihi:
- 5- Gezi Süresi:
- 6- Araç ve Gereçler:
- 7- Yöntem ve Teknikler:
- 8- Hedef ve Davranışlar:
- 9- Resmi İzinlerin Alınması:
 - a) Okul İdaresinden,
 - b) Öğrenci velilerinden; (izin almak amacıyla matbu dilekçeler hazırlanır ve bu dilekçeler öğrenci velilerine imzalatılır. Dilekçede gezinin tarihi, süresi, gezi yapılacak yer ve ulaşımın nasıl yapılacağı belirtilir).
 - c) Mülki idareden –gerekliyorsa-
- 10- Uygulama Mekânı İle İlgili Hazırlıklar:
 - a) Mekânın belirlenmesi
 - b) Mekânın önceden gezilmesi ve incelenmesi
 - c) Görevlilerle önceden görüşülmesi

11- Ulaşım İle İlgili Hazırlıklar:

- a) Ulaşım araçlarının ayarlanması (Araçla ilgili bilgilerin alınması)
- b) Araç şoförü ile görüşülmesi
- c) Gezi güzergâhının belirlenmesi ve planının çıkarılması

12- Öğrencilerle İlgili Hazırlıklar:

- a) Gezi- gözlem ve incelemeye katılacak öğrencilerin belirlenmesi
- b) Gezi- gözlem ve inceleme yaparken uyulacak kuralların belirlenmesi
- c) Gezi- gözlem ve inceleme planı hakkında öğrencilere bilgi verilmesi

13- Yardımcı Öğretmenlerin Seçilmesi İle İlgili Hazırlıklar:

- a) Yardımcı öğretmenlerde aranılacak niteliklerin belirlenmesi
- b) Bu öğretmenlerin gezi- gözlem ve inceleme sırasındaki görevlerinin belirlenmesi
- c) Görevlendirme izninin okul idaresinden alınması

C- Uygulama Aşaması (Gezi- Gözlem ve İncelemenin Uygulanması)

- 1- Öğrencilerin ön koşul öğrenmelerinin gözden geçirilmesi
- 2- Öğrencileri güdüleme ve hedeften haberdar etme
- 3- Uygulama mekânının gezilmesi/ gözlemlenmesi
- 4- Görevlilerle görüşülüp, bilgi edinilmesi
- 5- Öğrencilerin elde ettikleri bilgiler doğrultusunda gözlem formlarının doldurulması

D- Değerlendirme Aşaması

- 1- Elde edilen bilgilerin paylaşılması ve tartışılması
- 2- Ölçme ve değerlendirme sorularının sorulması
- 3- Dönüt ve düzeltme işlemlerinin yapılması

2.9.Türkiye’de Gezi- Gözlem Ve İnceleme İle İlgili Prosedür (İzlek)

Gezi- gözlem ve inceleme yönteminin uygulanmasına yönelik araştırmalar, çocukların gezilere ilişkin tutumlarına, gezi yönteminin etkililiğine ya da gezi anılarına yöneliktir.

Türkiye’de anket yöneltlen pek çok öğretmenin, Milli Eğitim Bakanlığı’nın yayımladığı Tebliğler Dergisi’ndeki iki yönetmelik dikkatini çeker. Bunlardan biri 1972 tarih ve 1707 sayılı “Öğretmen ve Öğrencilerin Grup Halinde Yurt Dışına Tertip Edeceği Gezilerle İlgili Yönetmelik”, diğeri de 1983 tarih ve 2140 sayılı “İlkokul, Ortaokul, Lise ve Dengi Okullar Eğitici Çalışmalar Yönetmeliği”dir.

İkinci yönetmelikte konu, “Okullar ve Kurumlar Arası İlişkileri Geliştirici Çalışmalar” başlığı ve “Geziler” alt başlığında işlenmiştir. Burada geziler; yakın çevre, yurtiçi ve yurtdışı inceleme gezileri olarak üçe ayrılmaktadır. Yakın çevre gezileri, eğitim programlarında yer alan ve öğretmenin yıllık planında gösterdiği konularda düzenlenir. Öğretmen, gezi planını en az üç gün önce okul müdürüne verir. Gezi araçla yapıldığı ya da bir ders gününün saatlerini aştığı takdirde velinin yazılı izni alınır. Okulca düzenlenen gezilerde resmi araçlardan yararlanılabilir.

Yurtiçi gezilerinde ise gezi ve inceleme planı hazırlandıktan, yeme ve yatma imkânları sağlandıktan, veli muvafakat belgeleri alındıktan, gezilecek ve görülecek yerler için izin sağlandıktan sonra, derslerin ve milli bayram programlarının aksatılmaması şartıyla, il içi geziler mülki amirin, il dışı geziler valiliğin onayı ile yapılır. Gezilerde bir idareci ve kırk öğrenciye en az bir öğretmen nezaret edecek şekilde görevlendirme yapılır. Bu geziler, öğretmen ve öğrencilerin kendi imkânları ile düzenlenir. Yoksul öğrencilerin yol giderleri, okul müdürlüğünce sağlanmalıdır.

Yukarıda da görüldüğü gibi, yasal prosedüre göre, bütün sorumluluk ve ilgili yazışmalar geziyi düzenleyecek öğretmenin omuzlarına yüklenmiştir. Öyle görünüyor ki, öğretmenleri de en çok ürküten bu sorumluluk duygusudur. Geziyi düzenleyecek öğretmen, okul müdüründen, velilerden, mahalli yöneticilerden izin almak zorundadır. Öte yandan özel okulların bu tür geziler için öğretim yılı başında

velilerden toptan izin aldığı görülmektedir. Elbette bu uygulama, öğretmenin işini bir nebze olsun kolaylaştırmaktadır(Ata, 2002; 96).

2.10. Gezinin Planlanması Ve Uygulanması

Gezi tekniği, **planlama**, **uygulama** ve **değerlendirme** olmak üzere üç aşamada gerçekleştirilir. Bu aşamalarda yapılması gereken işlemler şunlardır (Erden, ?; 165):

A. Gezinin Planlanması:

1. Öğretmenin gezilecek yere önce kendisinin gitmesi ve gezilecek yerle ilgili çeşitli kaynaklardan bilgi toplaması.
2. Rehberlik edecek kişinin bulunması ve gezinin hedeflerinin belirlenmesi.
3. Gezinin sınıfta tartışılması ve gezinin amaçlarının anlatılması.
4. Okul yöneticilerinden izin alınması.
5. Ulaşımın düzenlenmesi.
6. Ailelere izin kâğıdı gönderilmesi ve imzalı izinlerinin alınması.
7. Sınıfta geziyle ilgili soruların tartışılması.
8. Gezi sırasında uyulması gereken kuralların ve kazandırılmak istenilen davranışların tartışılması.

B. Gezi Süreci:

1. Gezinin hedeflerinin sürekli göz önünde bulundurulması.
2. Öğrencilere etraflarını incelemeleri için zaman verilmesi.
3. Öğrencilerin sorularına cevap verilmesi.
4. Öğrencilerden gerekli yerlerde not almalarının tavsiye edilmesi.
5. Çocukların sürekli göz önünde bulundurularak emniyette olmalarının sağlanması.

C. Gezi Sonrası:

6. Gezinin hedeflere ulaşp ulaşmadığının sınıfta tartışılması.
7. Çocukların gördükleri, ilginç buldukları olay ve nesnelerin tartışılması.
8. Gerekliyse gezilen yerin yetkililerine, teşekkür mektubu gönderilmesi.
9. Öğrencilerden gezi ile ilgili rapor yazmalarının istenmesi.
10. Öğrencilere yaşantılarını destekleyecek kitap okumalarına yardım edilmesi.

2.11.Ders Gezileri Yoluyla Edinilen Yaşantılar

Bunlar, sınıfa getirilemeyen cisim, araç, olgu ve olayların incelenmesi için düzenlenen planlı geziler yardımıyla edinilen yaşantılardır. Ders gezilerinde esas olan bir demonstrasyonu (gösteri) izlemek değil, sürüp giden olayların ya da var olan cisim, araç ve olguların oldukları yerde, oldukları gibi görülmesi ve gözlenmesidir. Bu çeşit yaşantıların edinilmesinde de yerine göre çeşitli duyu organları görev alabilir. Olay, cisim, araç ve olgular demonstrasyonlarda olduğu gibi, alıcıların özelliklerine göre hazırlanmadığı için, bu çeşit yaşantılar, demonstrasyonlardan elde edilen yaşantılara göre daha soyut sayılır. Alıcılar, burada da gözlemci ve seyircidir. Fakat özellikle doğa incelemelerinde öğrencilere, çeşitli görevler verilerek geziler, birer yaparak ve keşfederek öğrenme aracı haline dönüştürülebilir.

Her ders gezisi şu basamakları kapsayan bir öğretme yöntemidir (Çilenti, 1988; 70):

- a- Öğretmenin hazırlığı;
 - Gidilecek yer hakkında, işlenen konunun amaçlarına uygunluğu yönünden ön araştırma yapılması.
 - Gerek okuldaki, gerek öğrencilerin ailelerindeki, gerekse gidilecek yerdeki yetkililerle görüşüp anlaşma.

b- Öğrencilerin hazırlanması:

- Gezinin hedeflerinin saptanması.
- Gezi sırasında görülecek, gözlenecek ve dikkat edilecek noktaların saptanması.
- Geziye götürülmesi gerekli araçların ve bunları taşıyıp kullanacak birey ya da grupların saptanması.
- Gezi sırasında alınacak güvenlik önlemlerinin ve öğrencilerin gezi sırasındaki davranış standartlarının saptanması.

c- Gezinin yapılması.

d- Gezinin ve gezi sırasında toplanan veri ve materyalin değerlendirilmesi.

2.12.Gözlem Gezisini Etkili Kullanım İçin Rehber İlkeler

1-Gözlem gezisi yöntemi, öğretmene yasal sorumluluk yükler. Dolayısıyla, öğretmenin gezi için yetkililerden ve öğrenci velilerinden mutlaka izin alması gerekmektedir.

2-Gözlem gezisi, sadece basit bir ziyaret amaçlı değil, bir öğretim amacını gerçekleştirmeye yönelik olarak gerçekleştirilmelidir.

3-Gözlem gezisinin başarılı olarak uygulanabilmesi için, gezi öncesi, öğretmen ve öğrencilerin birlikte mutlaka bir plan yapmaları gerekir.

4-Gözlem gezisi düzenlemeden önce, öğrencilere gezinin amacı, gezi yeri ve zamanı, gezi yerine nasıl gidileceği ve gezi sırasında nelerin gözleneceği gibi konularda mutlaka ayrıntılı bilgiler verilmelidir.

5-Gözlem gezisi sırasında, gerekli seyahat önlemleri alınmalı ve öğrencilerden seyahat boyunca sergilemeleri istenen uygun tutum ve davranışlar mutlaka açıklanmıştır.

6-Gözlem gezisinin başarıya ulaşp ulaşmadığı hakkında, gezi sonrasında, öğretmen ve öğrenciler birlikte mutlaka bir değerlendirme yapmalıdırlar.

7-Gezi dönüşünde, gerekli izin ve kolaylığı sağlayan kişilere veya makamlara bir teşekkür mektubu yazılmalıdır (Saban, 2004; 273).

Öğretme- öğrenme ve değerlendirme süreçlerinde gözlem yönteminden etkili ve işlevsel olarak yararlanmak için aşağıdaki işlemlerin özenle yapılması önerilmektedir:

—Gözlem gezisi düzenlemeleri için ilgili kurumlardan yasal izin- onay alınmalıdır.

—Gözlem konusu, yeri ve süresi için ayrıntılı planlama yapılmalıdır.

—Gözlem konusunun amaç ve kapsam çerçevesi iyi belirlenmelidir.

—Gözlem yapılmadan önce ne, nasıl ve neden? gözlenecek sorularına ilişkin ön bilgiler verilmelidir.

—Gözlem sürecinde karşılaşılabilecek olası sorunlara karşı hazırlıklı olunmalıdır.

—Gezi düzenlemeleri sürecine öğrenciler de katılarak ilgili kişi ve kurumları tanımaları sağlanmalıdır.

—Gözlem sürecinde hemen gerçeğe uygun notlar alınmalıdır.

—Gözlem süreçleri ve sonuçları rapor haline getirilmelidir.

—Gezi sonuçları sınıf ortamında değerlendirilmelidir.

—Gezi sonunda gezi düzenlenen ilgili kuruma teşekkür yazısı iletilmelidir (Karaağaçlı, 2005; 243).

Gözlem yeteneği, öğrencinin yaşı arttıkça gelişir. Gözlemde algı ve dikkatin gelişmesi çok önemlidir. Bunu geliştirmek için yazma, çizme vs. şeklinde sürekli alıştırmalar yapılmalı; öğrenciler gözleme kişisel olarak da hazırlanmalıdır. Öğretim düzeyi arttıkça gözlem ve gözlemle yapılacak işlerde ayrıntıya gidilebilir, yorumlar yaptırılabilir (Ergün ve Özdaş, 1997; 74).

2.13.Sosyal Bilgiler Kapsamındaki Yerel Tarih Öğretiminde Gezi-Gözlem Ve İnceleme Yöntemi

Sosyal bilgilerde ve tarih ünitelerinde geçmiş öğretildiğinden, olup bitenlerin konu edilmesinde büyük bir zorluk çekilmektedir. Tarih onun içinde olan, ya da o devirde bulunanlar tarafından yaşanmış ve bitmiştir. Bu durum öğrenci için zor gelmekte olduğundan, tarih öğretiminde büyük bir gayret göstermek gerekmektedir. İyi bir tarih öğreticisi, tarihi yeniden canlandırarak öğrencilerin önüne serebilmelidir. Bunda en etkili yol çocuklara, yakın çevrede bulunan tarihi kalıntıları, eserleri göstermek, incelemektir.

Sosyal Bilgiler öğretiminin faydalanacağı vasıtaların başında, yakın ve uzak geçmişe ait eserler ve eski devirlerden günümüze ulaşmış olan kıyafetler, aletler, yapılar, gelenekler, efsaneler vb. gelmektedir. Bu vasıtaların, doğrudan doğruya inceleme imkânı vermelerinden dolayı büyük bir önemi vardır. Genellikle okulun bulunduğu yörede incelenebilecek birçok tarihi eser ve kalıntılar bulunmaktadır. Bunlar camiler, medreseler, mezarlar, eski okullar, kütüphaneler, imaretler, şifahaneler, kervansaraylar, hanlar, hamamlar, su kemerleri, çeşmeler, kapalı çarşılar, kuleler, köprüler, surlar, kaleler, saraylar, kitabeler, müzede bulunan eşya, her tür buluntular gibi tarihi değeri bulunan ve sosyal bilgiler öğretimi için değerli olan unsurlardır.

Tükel'in belirttiği gibi (1962); dikkatlice seçildiği, düşünülerek planlaştırıldığı ve hassasiyetle sevk ve idare edildiği takdirde, çocukların çevreye yapacakları geziler, zengin öğrenme fırsatları sağlamaktadır.

Olayları ve eserleri oldukları yerde görmek, çocukların ilgi ve heyecanlarını canlandırmak bakımından da çok faydalıdır.

Okullarımızda tarihî çevreye geziler; öğrenci ve okul görevlerini en iyi şekilde yerine getirdiğinde, vaat edilen bir ödül etkisi oluşturmaktadır. Aslında okul dışı tarih ve sosyal bilgiler öğretimi etkinliklerinin gerçekleştirilmesi, motivasyon unsuru olmanın ötesinde bir ihtiyaçtır ve planlama, ciddiyet ve değerlendirmeyi gerektirir (Safran ve Ata, 1998; 49).

Gözlemin öğretim etkinliklerine bağlı bir ihtiyaçtan doğması gerekir. İhtiyaçtan doğmayan ve amacı öğrenciler tarafından açık ve iyi biçimde anlaşılmayan gözlemler eğitimde çok az yarar sağlayacaktır.

Okulda organize edilen gözleme ilişkin geziye de **gözlem gezisi** denir. Gözlem, öğrencilerin eşya, olay ve varlıkların doğrudan kendilerinden bilgi edinmelerini ve onların bilimsel bir araştırmayla ilgili temel beceriler kazanmalarını sağlayan etkili bir öğretim metodudur. Bu nedenle, bu yönetime okulda mümkün olduğu kadar çok yer verilmesinde yarar vardır (Büyükkaragöz ve Çivi, 1999; 90).

2.14. Sosyal Bilgiler Ve Tarih Öğretiminde Müze

Yenişehirli'na göre (2000); müzeler yazılı tarihin resimsel mekânları değil, bireyi geçmişiyile birebir ilişkiye geçirebildiği yerlerdir.

Yerel tarih öğretiminde önemli bir yeri olan müzelerin öğrencilere gezdirilip bilgi aktarılmasında yapılması gerekenler önemlidir. Öğretmenin müzede inceleyeceği eserler üzerinde yeteri kadar bilgisi olmalıdır. Sosyal bilgiler öğretmeni, öğrencilerini götüreceği müzenin özelliklerini, öğrencilere tanıtacağı materyalleri bilmiyorsa, müze faaliyetinde bulunması fayda getirmeyecektir. Öğrencilerin müzede eserleri, mağaza vitrinindeki eşyaları seyrederek görmeleri, faydalı olmayacaktır. Bundan dolayı müze gezisinden önce öğretmen, müzenin gezilecek kısmını iyice öğrenmeli, neleri inceleyeceğini tespit etmeli, buna göre bir plan hazırlamalı, yetkililerden gerekli bilgileri almalıdır. Hazırlanan plan dâhilinde

yapılan müze ziyaretinden sonra, sınıfta öğrencilerle bir değerlendirme yapılmalıdır(Işık, 2002; 53).

Köstüklü'ye göre (1999); günümüz Türkiye'sinde müzeler; tarih ve sosyal bilgiler öğretiminde kullanılıyor olmakla birlikte, bunlardan bir tarih kaynağı olarak yeterli düzeyde yararlanılmamaktadır.

Batı ülkelerindeki müzelerin hemen hemen tamamında özellikle öğretmenlerle öğrencilere danışmanlık eden, müze ve ören yerlerine geziler düzenleyen, müze etkinliklerinden haberdar eden, kültür varlıkları ve dünya uygarlıklarını tanıtıcı yayınlar yapan, konferanslar düzenleyen, bilgisayar ve video programları hazırlayan eğitim servisleri ve çocukların, eğlenerek bilgilendikleri çocuk müzeleri bulunmaktadır (Sert, 1993; 51).

2.15.Sosyal Bilgiler Tarih Müfredat Programında Tarihe İlişkin Amaçlar

İlköğretim sosyal bilgiler programı, öğretmenlerce yerellik konularının işlenmesini isterken, öğretmenler bunu yerine getirememekte, bunu uygulayamamaktadır (Göksel, 1958; 1).

Safran ve Ata'ya göre (1998), ülkemizde tarih ve sosyal bilgiler dersi kapsamında okul dışındaki etkinliklerin gerçekleştirilmesi, öğrenci sayısının fazla oluşu ve kısıtlı kaynaklardan dolayı, Talim ve Terbiye Kurulu'nca önerilmekle yetinilip, öğretmenlerin iyi niyetine bırakılmıştır. Öğrenciye kazandırdığı bilgi ve beceriler göz önüne getirildiğinde, okul dışı tarih öğretiminin değeri anlaşılmaktadır. Bu kazançlarından dolayı tarih ve sosyal bilgiler öğretiminde alan gezilerinin yapılması, yörede bulunan tarihi eserler hakkında bilgi verilmesi, yörede olan tarihi olayların anlatılması, öğretmenlerin iyi niyetine bırakılmaksızın, yıllık programlarda zorunlu tutulmalıdır.

1990 sosyal bilgiler programının amaçlarından (hedefleri) birinci bölümün alt basamaklarından –i basamağı-, ikinci bölümün alt basamaklarından –ç basamağı-, üçüncü bölümün alt basamaklarından –a ve –d basamakları-, dördüncü bölümün basamaklarından –ç basamağı- yerel tarih öğretimine yöneliktir. Birinci bölümün –i

basamağı “ Çevredeki eski ve yeni sanat, kültür eserlerini müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır; onları korumak görevini öğrenir” (MEB, 1990; 32- 45) şeklindedir.

MEB (1995)’in II. Kademe Sosyal Bilgiler Programının da; “Çevredeki tarihi yer, anıt ve eserler gidilip görülecek, müzelerdeki tarihi eser ve belgeler gösterilecek, öğrencilerin geçmişi kolaylıkla göz önüne getirmelerine ve böylece yapıcı ve yaratıcı çalışmaları için malzeme edinmelerine imkân ve fırsat verilecektir (29. madde)”, “Eski eserlerle anıtların birer tarihi belge olduğuna öğrencilerin dikkati çekilecek, bunların yıkılmakta ve bozulmakta oldukları kavratılacak ve yabancı ellere geçmemesinin ve korunmasının milli bir görev olduğu fikri aşılacaktır (30. madde).” şeklinde belirtilmiştir.

Ayrıca; MEB (1998)’de “Öğretmen, geçmiş uygarlıkları anlatıp tarihi kalıntılar üzerinde dururken öğrencilere, o devirden kalan yurda ve insanlığa hizmet vermiş, orada doğmuş ve orada yaşamış Türk büyüklerinin müzelerde korunan yazılı ve yazısız eserleriyle araç- gereçleri incelettirir” (40. madde) denilmektedir.

Öğrenci doğrudan kendi yaşantılarının içine atılmalı, okulda veya derslerde konuların gerektirdiği araç ve gereçleri hazırlamalı, araştırma, gezi- gözlem yapmalı ve yaşayarak öğrenmelidir. Bu da, hiç şüphesiz, bireyin kendi yaşantılarının esas alınmasını sağlayacaktır (Büyükkaragöz, 1994; 32).

Gezi- gözlem ve incelemenin çok çeşitleri bulunmaktadır. Yapılış şekline, yapılan yere, mevcuda ve süresine göre farklı şekillerde uygulanır. Öncelikle çok düzenli, amaçlı ve planlı bir hazırlığın yapılması esastır. Bir gezi-gözlem planının yapılması gerekir. Gezinin bu plan doğrultusunda yapılarak, öğrencilerin düşünce ve istekleri de dikkate alınarak hazırlıkların yürütülmesi gerekir. Gözlem amacıyla yapılacak gezinin planlanması ve uygulanması sırasında, öğrencilere geniş ölçüde görev verilmesi de yerinde olacaktır. Gezi için yetkililerden izin alınması da şarttır. Gezi- gözlemden sonra mutlaka değerlendirme yapılmalıdır.

Bu yöntem için iyi bir ön hazırlık yapılırsa, gerekli plan, program ve uygulama aşamasına gerekli titizlik gösterilirse, son derece iyi sonuçlar alınacaktır.

Gezi- gözlem sonucu yapılan değerlendirme de gerçekçi olursa öğretilenlerin kalıcı ve yararlı olması sağlanmış olacaktır.

2.16. Anadolu Selçuklu Devleti (1075/1077- 1308)

Malazgirt Savaşı'ndan yapılan anlaşma Bizans tarafından bozulunca, Sultan Alparslan beylerine Anadolu'nun tamamını fethetme izni vermiştir. Amcazadeleri olan Kutalmış Oğulları da serbest kalınca, Süleyman Şah liderliğinde “İznik merkezli” bir yeni devlet kurmuşlardır (1075- 1077). Bu devlet Selçukluların kurdukları en uzun ömürlü devlettir.

Süleyman Şah'ın ölümünden sonra (1086), oğlu I. Kılıçarslan dönemi Haçlılarla mücadele ile geçmiş, bu yüzden Anadolu Türk birliği bir türlü sağlanamamıştır. I. Kılıçarslan'ın 1107'de Habur Irmağı'nda boğulması ile devlet yeni bir sarsıntı geçirmiştir.

Anadolu Selçuklularının en büyük askerî başarısı; II. Kılıçarslan zamanında Bizans'ın ümitlerini yok eden Miryokefalon Savaşı'dır (1176). Bu savaş ile Bizans, 1453'e kadar kendini bir daha toplayamamıştır.

Anadolu Selçukluları en parlak dönemlerini, I. Alaeddin Keykubad (1220-1237) zamanında yaşamıştır. Bu dönem siyasî, askerî ve ekonomik alanda çok büyük gelişmelerin yaşandığı dönemdir. I. Alaeddin Keykubad'a “Sultanü-l Muazzam” ünvanı verilmiştir.

I. Alaeddin Keykubad'dan sonra yaşanan Köseadağ mağlubiyeti (1423) ile devlet, çöküş sürecine girmiştir. Köseadağ yenilgisi ile gelen Moğol İstilasası sonucu devlet, yaşanan iç karışıklıkların da etkisi ile 1308 yılında sona ermiştir.

2.16.1. Kùltür Ve Medeniyet

2.16.1.1. Devlet Yönetimi

İslâmiyet'ten önceki Türklerde mevcut olan **kut anlayışı** İslâmiyet ile birlikte kısmî değişikliğe uğramıştır. Selçuklular halifeyi İslâm dünyasının dinî lideri olarak görmüşler ancak siyasî otoritenin kendilerinde olduğuna inanmışlardır. Halifenin Allah adına insanlara hükmetme ve onları yönetme yetkisini Selçuklular kullanmışlardır. Anadolu Selçuklu Devleti'nde hükümdarlık babadan oğula veya kardeşlere geçerdi. Ülke hanedan üyelerinin ortak malı kabul edildiği için, taht kavgaları hiç eksik olmamıştır. Hükümdarlar dilerse veliaht tayin edebilirlerdi. Şehzadeler çeşitli bölgelerde Atabeylerin gözetiminde eğitilir ve idarecilik yaparlardı. Veliaht ilân edilen şehzade genellikle merkezde veya merkeze yakın bir yerde bulunurdu. Şehzade tahta geçtiğinde adına hutbe okutup, para bastırırdı. Yine hükümdarlara halifeler, hükümdarlık fermanı göndererek sultanlığını tanıdıklarını bildirirlerdi. Anadolu'da kurulan diğer Türk devlet ve beyliklerinin yönetim şekilleri de Anadolu Selçuklu Devleti'ne benzemektedir.

Anadolu Selçuklu Devleti'ndeki saray teşkilâtı, Büyük Selçuklulardaki ile hemen hemen aynıydı. Sarayın en yetkili kişisi **Baş Hacıp**'tir. Tüm saray işlerini takip eder hükümdarlar ile hükümet arasındaki irtibatı sağlardı. Sarayın güvenliği ise **Candar** veya **Müfret** denilen muhafızlar tarafından sağlanırdı (Narı, 1998; 190).

a) Hükümet Teşkilâtı

Selçuklularda hükümet işleri "Divan-ı Saltanat" adı verilen divanda görüşülür ve karara bağlanırdı. Bu büyük divana genellikle sultan veya "**Sahib-i Azam**" denilen vezir başkanlık ederdi. Bu divana bağlı olarak; malî işlere bakan "**Divân-ı İstifa**", malî ve idari işleri kontrol eden "**Divan-ı İsrâf**", her türlü yazışma işlerine bakan "**Divan-ı Tuğra**" ve askerî işlere bakan "**Divan-ı Arz**" olmak üzere dört alt divan daha vardır. Bu divanların başkanları aynı zamanda büyük divanın üyeleridir. Hükümdar başkentte olmadığı zaman ona ait işler, **Niyabet-i Saltanat Divanı**'nda görüşülürdü. Bu divanda bulunan komutan ve devlet adamlarına **Naib** denirdi.

b) Memleket Yönetimi

Merkeziyetçi bir yapıya sahip olan Anadolu Selçuklu Devleti'nde memleket yönetimi ile ilgili tüm kararlar **Divan-ı Saltanat**'ta alınırdı. Anadolu Selçukluları ülkeyi **meliklerin yönettiği iller**, divana bağlı olarak **sübaşıl原因 yönettiği iller** ve **uc beylerinin yönettiği iller** şeklinde üç kısma ayırmışlardır. Memleket doğrudan hükümdara bağlı olup, kendilerine ait divanları ve vezirleri vardır. İllerde belediye işlerine bakan kimselere **Muhtesib** denirdi. Önemli şehirlerin başında ise Şahne denilen askerî valiler bulunurdu. Adalet işlerine ise **Kadılar** bakardı.

c) Ordu ve Donanma

Anadolu Selçuklularının ve Anadolu'da kurulan diğer Türk beylik ve devletlerinin askerî yapıları Büyük Selçuklulara benzemektedir. Karakoyunlu ve Akkoyunluların askerî teşkilâtı ise Moğollara ve Timurlulara, Dulkadiroğulları ile Ramazanoğullarının askerî teşkilâtı da Memlûklere benzemekte idi.

Anadolu Selçuklularının ordusunun temelini, kapıkulu askeri ve tımarlı sipahiler oluştururdu. Kapıkulu askerleri doğrudan sultana bağlı olup merkezde veya merkeze yakın yerlerde bulunurlardı. Bunlar çeşitli milletlerden elde edilen köle ve çocuklardan yetiştirilmekteydi. Bunlar atlı ve yayalardan meydana gelirlerdi.

Tımarlı sipahilerin tamamı ise Türklerden meydana gelmekteydi. Tımarlı sipahiler, iktâ sahiplerinin yetiştirdiği askerlerden oluşmaktaydı. Kendilerine verilen iktâlarda yaşayan Tımarlı sipahiler, çiftçilerden aldıkları vergilerle geçinirlerdi. Savaş zamanında orduya katılır ve ordunun büyük çoğunluğunu oluştururlardı. Bulundukları bölgelerin asayiş ve güvenliğini sağlayan sübaşılar aynı zamanda illerde bulunan Tımarlı sipahilerin komutanlarıdır. Ordu komutanlarına **Emirü'l Ümerâ** denirdi.

Uclarda ise Türkmenlerin oluşturduğu birlikler bulunmaktaydı. Bağlı devlet ve beylikler de savaşlarda gerektiği zaman asker gönderirlerdi.

Anadolu Selçukluları donanmaya büyük önem vermişler Sinop, Alâiye (Alanya), Antalya ve Samsun'da tersaneler kurmuşlardır. Donanma komutanlarına **Reisü'l Bahr** veya **Melikü's-Sevâhil** denilirdi (Kara, 2004; 82).

d) Toprak Yönetimi

Anadolu Selçuklularında toprak, devletin malı kabul edilirdi. Toprağın boş kalmaması için çeşitli tedbirler alan Selçuklular, toprakların bir kısmını halka dağıtmışlardır. Böylece devlet hem üretimi artırmış hem de ekonomik yükten kurtulmuştur. Mülkiyeti devlete ait olan topraklar **has arazi**, **iktâ arazi**, **mülk arazi** ve **vakıf arazi** şeklinde dört bölüme ayrılmaktaydı.

Vergileri hükümdara ayrılan topraklara has arazi denir. Ordu mensuplarına ve devlet memurlarına hizmet ve maaşlarına karşılık verilen toprak gelirlerine iktâ, üst düzey devlet adamlarına başarılarından dolayı verilen topraklara mülk arazi, gelirleri ilmi ve sosyal kuruluşlara bırakılan arazilere de vakıf arazi denir.

Özellikle iktâ toprakları hem devleti masraftan kurtarmış hem de üretimi artırmıştır. Göreve bağlı olan iktâlarda iktâ sahipleri, gelirlerin artması için halkı çalışmaya teşvik ederler ve gelirlerinin bir kısmıyla sipahi denilen atlı asker yetiştirirlerdi(Vural, 2004; 66).

e) Hukuk Sistemi

Anadolu Selçuklu Devleti ile Anadolu'da kurulan diğer Türk devlet ve beyliklerinin hukuk sistemleri Türk-İslâm devletlerinin hukuk sistemlerine benzemektedir. Hukuk sistemi **şer'î** ve **örfi** olmak üzere iki kısma ayrılmıştır.

Şer'î davalara kadılar bakarlardı. Bunların başındaki kadıya "**Kâdîu'l- Kuzat**" denilirdi. Kadılar din ile ilgili tüm işlerde yetkiliydiler.

Devlet, kadıların verdiği kararlara müdahale edemezdi. Kadılar hakkında herhangi bir şikâyet olursa sultana intikal ederdi. Örfî davalar ise, daha çok asayiş bozucu ve yasaları çiğneyenlerle ilgili davaları kapsamaktaydı. Bu davalara bakan

kişiyeye **Emir-i Dâd** denilirdi. Çok geniş yetkilere sahip olan Emir-i Dâd, vezir ve divan üyelerini dahi yargılayabilirdi. Askerî davalara ise "Kadı Asker"(Kadı Leşker-Kazasker) ler bakarlardı.

2.16.1.2. Din Ve İnanış

Anadolu Selçuklu Devleti, Sünnîliğin temsilcisi olmuş ve daha çok Hanefî mezhebini kabul etmiştir. Türklerin fetih anlayışı ile İslâmiyet'in gaza anlayışını birleştirerek Anadolu'da büyük fetihlere girişmişler ve İslâmiyet'in yayıcısı olmuşlardır.

Anadolu'da, Selçukluların haricinde kurulan diğer Türk beylik ve devletleri de Müslümanlığı yaymak için gayret sarf etmişler, Anadolu'da Rum ve Ermenilerin oluşturduğu Hristiyan halkın Müslümanlaşması için mücadele etmişlerdir. Bu beylikler ve devletler Anadolu'ya kazandırdıkları pek çok cami ve medrese ile bu toprakların İslâm yurdu hâline gelmesini sağlamışlardır. Anadolu Selçukluları Devleti Dönemi'nde, Türkmenler Anadolu'ya göç etmeye devam etmişlerdir. Bu Türkmenler İslâmiyet ile birlikte İslâm'a ters düşmeyen eski geleneklerini de yaşatmaya devam ediyorlardı. İçlerinde İslâmiyet'i tam öğrenememiş gruplar da bulunmaktaydı.

Türkiye Selçukluları bu gruplara İslâmiyet'i öğretmek için pek çok din âlimini görevlendirmiş, yaşadıkları bölgelere camiler ve medreseler yaptırmışlardır. Bu Türkmenler içinde birçok tarikat müridi, tarikatlarının taraftar bulması için gayret etmişlerdir. Bu tarikatlarda eski Türk dini ve kültürünün etkileri vardır.

Tarikatların başında **Pir, Baba, Dede** ve **Alperen** adı verilen kişiler bulunurdu. Anadolu'da özellikle Köseadağ Savaşı'ndan sonra Moğol istilâsı ile siyasî ve ekonomik hayatın bozulması, iç isyanlar ve devlet otoritesinin zayıflığı halkı bezdirmiş ve yalnızlığa itmiştir. İşte bu ortam içinde XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da pek çok tarikat kurulmuş ve büyük kitleleri peşinden sürüklemişlerdir. Bu tarikatlar etkili oldukları bölgelerde birleştirici ve bütünleştirici faaliyetlerde bulunmuşlardır. Tarikat mensuplarına **mürîd** ve **dervîş** denirdi. Tarikatlar özellikle

sınır boylarında büyük hizmetlerde ve fetih hareketlerinde bulunmuşlardır (Narı, 1998; 215).

Anadolu'daki başlıca tarikatlar şunlardır:

Babaîlik: Baba İlyas adlı bir Türkmen şeyhi tarafından kurulmuş bir tarikattır. Baba İlyas'tan sonra yerine geçen Baba İshak, Babaîlik tarikatını Anadolu'da güçlendiren kişidir. Anadolu Selçukluları Hükümdarı II. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında, devletin zaafından yararlanarak isyan etmiş, bu isyan, devleti temelinden sarsmıştır.

Bektaşîlik: Tarikatın kurucusu Hacı Bektaş Veli'dir. Bu tarikat Yesevîye tarikatından doğmuştur. O, Anadolu'da İslâmiyeti büyük bir hoşgörü ile yorumladı. Halk arasında büyük taraftar buldu. Bu tarikat mensuplarının savaşçı niteliği yüksekti.

Batı istikametinde Türklerin gidebildiği her yere bu tarikatın düşünceleri yayılmıştır. Savaşçılıklarından dolayı ordunun resmî tarikatı hâline gelmiştir. Hacı Bektaş Veli'nin eseri olan Makâlât, aynı zamanda Bektaşîliğin de temel kitabıdır. Bu tarikatı Sünnî köklerinden uzaklaştıran kişi ise; Balım Sultan'dır.

Ekberîlik: Kurucusu İslâm düşünürlerinin en büyüklerinden biri olan Muhyiddin Arabi'dir. Muhyiddin Arabi'nin ölümünden sonra öğrencisi Sadreddin Konevi, hocası adına "Ekberîlik" tarikatını kurdu. Ekberîlik Anadolu'nun dışında Arabistan ve Hindistan'a kadar yayıldı. Ekberîlik yolunda birçok sûfi yetişmiştir.

Mevlevîlik: Anadolu'nun büyük sûfilerinden biri de Mevlânâ Celâleddin-i Rumîdir. Konya'da Mevlâna'dan sonra oluşan bu tarikatta şeyhler, eserlerini daha çok Farsça yazdıkları için genelde halka inememiş ve yüksek tabakaya hitap etmişlerdir. Mevlânâ'nın en büyük eseri Mesnevî'dir. Tarikat olarak Mevlevîliği, Mevlâna'nın oğlu Sultan Velet kurmuştur.

Bu tarikatlardan başka Anadolu'da, Nakşibendîlik, Rûfâîlik, Kübrevîlik ve Kadîrîlik gibi tarikatlar da yayılmış ve taraftar bulmuşlardır. Kişilerin İslâmiyeti

yorumlama ve yaşama biçimlerinin farklılığından kaynaklanan tarikatlar, Türk toplumundaki din ve vicdan özgürlüğünün açık bir örneği olmuştur. Bu tarikat mensupları Anadolu'nun maddî ve manevî yapılanmasında büyük rol oynadıkları gibi, fetihlerde de hep en önde olmuşlardır.

2.16.1.3. Sosyal Ve İktisadî Hayat

Anadolu'ya Türkler yerleşmeden önce Bizans-Emevî ve Bizans-Abbâsî savaşları nedeniyle Anadolu'nun pek çok yeri harap olmuştu. Daha sonraki Selçuklu-Bizans savaşları ve Haçlı Seferleri de Anadolu'nun sosyal ve ekonomik hayatını olumsuz yönde etkilemiştir.

Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmeye başlanması Türkmenlerin hızla bölgeye göç etmelerine neden olmuştur. Anadolu'da Türk yoğunluğu XI. yüzyıldan itibaren oldukça artmıştır. Kendilerine has bir sosyal politika izleyen Türkiye Selçukluları, Orta Asya'nın çeşitli bölgelerinden Moğol baskısıyla Anadolu'ya göç eden Türkmenlerin bir kısmını, yerli halk tarafından boşaltılan bölgelere, bir kısmını da uçlara yerleştirmişlerdir.

Türkmenlerin büyük bir kısmı Anadolu'da göçebe hayatı yaşamaya devam etmişler, bir kısmı da şehir ve köylere yerleşmişlerdir. Köylere yerleşen Türkmenler, hayvancılık ve tarımla uğraşmışlardır. Bizans ile Selçuklular arasında uzun süre devam eden savaşlar, yerli halkın büyük bir bölümünün Bizans topraklarına göç etmesine ve üretimin düşmesine neden olmuştur. Selçuklu hükümdarları, yerli halka da sahip çıkarak onların göç etmelerini engellemeye çalışmıştır. Anadolu, I. Alâeddin Keykûbad Dönemi'nde dünyanın en zengin ve müreffeh bölgesi hâline gelmiştir.

Konya, Kayseri, Sivas, Erzincan ve Niğde gibi şehirler, önemli birer kültür ve ticaret merkezi hâline geldi. Moğol istilâsının meydana getirdiği tedirginlik sebebiyle Mâverâünnehr, Harizm, Horasan ve İran şehirlerinde yaşamaktan çekinen birçok şehirli Türkmen, servetleri ile birlikte daha güvenli olan Anadolu şehirlerine gelip yerleştiler. Bu durum sosyal ve iktisadî hayatın gelişmesinde etkili oldu.

Anadolu Selçukluları Dönemi'nde Anadolu'da yaşayan halkın büyük çoğunluğunu Türkler oluştururdu. Halk şehirli ve köylü olmak üzere ikiye ayrılırdı.

Şehirli: Buralarda oturanlar **devlet memurları, ayanlar, bilim adamları** ve **ahîler** olmak üzere dört gruba ayrılıyorlardı. Şehirlerin en zengin kişileri olan memurlar, bulundukları bölgede hükümeti temsil ederlerdi.

Ayanlar ise hükümet nezdinde halkı temsil eden kişilerdi. Büyük tüccarlar da ayan sınıfındandır. Müderrisler, kadılar, şeyhler, medrese öğrencileri de bilim adamları grubunu oluşturmaktaydı. Ahîler (kardeşler), şehirde oturan ve kendi aralarında dinî ve iktisadî özellikler taşıyan esnaflardır. Aralarında kurdukları teşkilâta **Ahîlik** denilmiştir (Narı, 1998; 209)

Selçuklular Dönemi'nde herhangi bir meslek icra eden herkes mutlaka bir esnaf loncasının üyesi idi.

Fırıncılar, ayakkabıcılar, kasaplar, kuyumcular, dokumacılar loncası gibi her esnaf derneği, kendi işini tamamen tekelinde tutuyordu. Her loncaya mensup olanlar arasında, sıkı bir meslek dayanışması ve karşılıklı denetim anlayışı vardı.

Şehirlerin iktisadî hayatında büyük rol oynayan ahî teşkilâtının şeyhine **Ahî Baba** veya **Şeyh** denilirdi. Şeyhlerin yardımcıları olan **Kethüdalar** teşkilâta giriş merasimlerini düzenler, üretilen ve satılan mallar için **Narh** tespit ederlerdi.

Şehirlerde bulunan Hristiyanlar da kendilerine ait loncada çalışıyor ve esnaflık kurallarını yerine getiriyorlardı. Ancak Türklerin dışındakiler Ahî teşkilâtına giremiyorlardı. Çünkü bu teşkilât bünyesine, sadece Müslümanları kabul ediyor ve Müslüman esnafı gayrimüslim tüccarlar karşısında güçlü kılmak için mücadele ediyordu.

Anadolu Selçuklularında köylüler, göçebe ve yerleşik olmak üzere iki kısma ayrılmakta idi. Göçebeler, hayvancılıkla geçinirler ve genellikle uc bölgelerinde bulunurlardı. Yerleşik köylüler ise, devletin ve iktâ sahiplerinin idaresi altında yaşamakta idiler. Daha çok tarımla uğraşan köylerin başında köy kethüdaları

bulunmaktaydı. Yaşadıkları bölgelerden ayrılmayan Hristiyan köylüler de devletin koruması altına alınmışlardır, uygulanan toprak rejimi Hristiyan köylülerin de huzur içinde yaşamalarını sağlamıştır.

Anadolu Selçuklularında ilk kervansaraylar, II. Kılıç Arslan Dönemi'nde yapılmıştır. Tüm Türkiye'de kervan ticareti yapılmış ve büyük ticaret yolları ortaya çıkmıştır. Sultanlar bu kervan yollarında tüccarların can ve mal güvenliklerini sağlayıcı her türlü tedbiri almışlardır. Anadolu Selçuklularında mali işlere **İstifa Divanı** bakardı. Devlet gelirleri **Hazine-i Amire** denilen hazineye saklanırdı. Sultanın şahsına ait hazineye **Hazine-i Hassa** denilirdi.

Devletin başlıca gelirleri; Gümrük, cizye, öşür ve haraç vergileri, maden gelirleri, hayvan sürülerinden alınan vergi, pazaryerlerinde alım satımlardan alınan vergiler, tâbi devletlerin ve beyliklerin gönderdikleri vergi ve hediyeler ile savaşlarda elde edilen ganimetlerin beşte birinden meydana geliyordu. Devlet bu gelirleri ordunun ihtiyaçları, memur maaşları ve bayındırlık hizmetlerinde kullanırdı. Gelir ve giderler düzenli bir şekilde devlet hazinesindeki deftere işlenirdi.

Anadolu Selçuklularında ilk parayı Sultan I. Mes'ud bastırmıştır. Selçuklu parası bakır, gümüş ve altından kesiliyordu. Selçuklular Moğolların hâkimiyeti altına girince, sikkeler İlhanlı paralarına göre ayarlandı. Daha sonra Selçuklu sikkeleri Moğollarca basılmaya başlandı. Ancak Türkmen beylikleri geliştikçe, kendi sikkelerini kesmeye başladılar. Selçuklu sultanları iç ticarete verdikleri önemi dış ticarete de verdiler.

Selçuklular Akdeniz'de, Alanya (Alâiye) ve Antalya limanlarını ele geçirerek Kıbrıs, Mısır ve İtalyan devletleri ile ticaret yaptılar. Karadeniz'de Sinop'u, Kırım'da ise Suğdak limanlarını fethederek kuzey ticaretini Rusya'ya kadar genişlettiler. Belli başlı ihraç malları, çeşitli tarım ürünleri ve meyveler, koyun, at, demir, bakır, gümüş, yün, tiftik, ipek, ipekli kumaşlar, işlenmiş ve ham deri, gibi maddelerdir. Ticaret genellikle Arap ülkeleri, İran, Bizans, Venedik, Ceneviz ve Floransa devletleri ile yapıldı. Ayrıca kereste, halı, kilim ve Ankara'da dokunan ve sof denilen yünlü ve tiftikli kumaşlar önemli ihraç mallarıydı.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kösedağ Savaşı'nda yenilmesi ve Anadolu'nun Moğol istilâsına uğraması üzerine, Anadolu'da üretim azalmıştır. Anadolu'da kurulan diğer Türk beylik ve devletlerinin, sosyal ve iktisadî yapıları Selçuklularinkine benzemektedir (Kara, 2004; 72).

2.16.1.4. Dil Ve Edebiyat

Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi'nde halk Türkçe konuşmuş ve Türk edebiyatı da gelişmiştir. Ancak Anadolu Selçuklularında ilim dili Arapça, edebiyat dili olarak da Farsça kullanılmıştır. Anadolu'ya yayılan Türk sûfiler tarikat dili olarak Türkçeyi kullanmışlar ve tasavvuf edebiyatı Türkçe olarak gelişmiştir.

Karamanoğlu Mehmed Bey 1277 yılında Türkçeden başka dil kullanılmasını yasaklamıştır. Bununla birlikte Moğol saldırılarından kaçan Türk grupları içinde yer alan bilim adamları ve şairlerin de Anadolu'da Türkçenin gelişmesine büyük katkısı olmuştur. Anadolu Selçuklularında ve Beylikler Dönemi'nde edebî akımlar **halk edebiyatı**, **tasavvuf edebiyatı** ve **divan edebiyatı** şeklinde üç gruba ayrılmıştır:

a) Halk Edebiyatı

Halk edebiyatı, ozan denilen şairlerin halk arasında dolaşıp ellerindeki çalgılarla birlikte şiirler okumaları ile doğmuştur. Anadolu'da halk edebiyatına ait ilk eserler, destanlar olmuştur. İslâm kahramanlarının ve onları örnek alan Türk kahramanlarının gösterdikleri başarılar destanlaştırılmış ve Türk-İslâm destan şekli ortaya çıkmıştır.

Bu destanlardan en önemlileri, Battalname ve Danişmendname'dir. Battalname, XII. ve XIII. yüzyıllarda Danişmendliler Devleti topraklarında söylenen ve yazıya geçirilen Türkçe bir destandır.

Bu destanın kahramanı Arap olmasına rağmen Türkler bu kahramana "Battal Gazi" adını vererek ona bir Türk gazisi niteliği kazandırmışlardır. Danişmendnamede ise başta Danişmend Ahmet Gazi olmak üzere Danişmendli devlet adamlarının ve komutanlarının kahramanlıkları anlatılmaktadır. Ayrıca Türkiye Selçukluları

Dönemi'nde, sözle anlatılan ve temeli X. yüzyıllara dayanan Dede Korkut hikâyeleri, XIV. yüzyılda yazıya geçirilmişlerdir. Dede Korkut hikâyelerinde Türklerin, Gürcü, Abaza ve Trabzon Rumları ile yaptıkları savaşlar anlatılmaktadır.

Yine XIV. yüzyılda Türkiye'de Türk dilinin kullanıldığı millî bir edebiyat doğmuştur. Şeyh Ahmet Gülşehrî ve Âşık Paşa'nın ısrarla Türkçe söylemeleri ve yazmaları bu edebiyatın meydana gelmesinde büyük rol oynamıştır. Gülşehrî'nin en önemli eseri Mantıku't-Tayr (Kuşların Dili)'dir. Âşık Paşa'nın en büyük eseri Garibname adlı mesnevîsidir. Halk edebiyatında fıkralar da önemli bir yer tutmuştur. Halk zekâsını yansıtan bu fıkraların başında Nasreddîn Hoca ve Bektaşî fıkraları gelmektedir.

b) Tasavvuf Edebiyatı

Türkiye'de, Türk tasavvuf edebiyatı XIII. yüzyılda büyük gelişme göstermiştir. Özellikle Moğol istilâsından sonra Anadolu'da gerek göçebe Türkler, gerekse şehir halkı, kendilerine huzur ve ümit veren tekkelerin etrafında toplanmışlardır.

Bu dönemde tekkelerde büyük tasavvuf şairleri yetişti. Şehirlerde yaşayan sûfî aydınlar, şiirlerini genellikle Farsça söylerken Anadolu'ya yayılan Yesevi, Haydarî ve Bektaşî dervişleri Türkçe şiirler söyleyerek Halk Tasavvuf Edebiyatını meydana getirmişlerdir.

Anadolu'da tasavvuf edebiyatının en büyük şahsiyeti Mevlâna Celâleddin Rumî'dir. Sultan I. Alâeddin Keykûbad Dönemi'nde, Konya'ya yerleşen Mevlâna, eserlerinin çoğunu Farsça yazmıştır. En önemli eserleri; Divan-ı Kebir, Mesnevi, Fih-i Mafih ve Mektubat'tır. Ayrıca Mevlâna'nın yazdığı Rubai (dörtlük)'lerde meşhurdur. Ancak Mevlâna'nın en önemli eseri vefatından sonra onun adıyla kurulan Mevlevîliktir. Ahmet Fakih, Şeyyad Hamza ve Sultan Veled bu dönemin ünlü tasavvuf şairlerindendir.

Anadolu'da, dil, vezin ve şekil yönüyle XIII. yüzyıldan itibaren millî bir tasavvuf edebiyatı doğmuştur. Bu edebiyatın en büyük temsilcisi Yunus Emre'dir.

Bütün insanlığa hitap eden ve zamanını aşan Yunus Emre, çok sade ve anlaşılır bir dille şiirler söylemiştir. Yunus Emre'nin Divan'ı ve Risaletü'n-Nushiyye adlı iki önemli eseri vardır.

c) Divan Edebiyatı

Türkiye Selçuklularında divan edebiyatı da XIII. yüzyılın sonlarına doğru gelişme göstermeye başlamıştır. İlk divan şairi olarak kabul edilen Hoca Dehhanî Türkçeyi çok sade ve akıcı bir şekilde kullanmıştır. En önemli eseri "**Selçuklu Şehnamesi**"dir. XIV. yüzyılda Germiyanlı Ahmedî de divan edebiyatı türünün en güzel örneklerini vermiştir. En önemli eserleri, İskendername ve Cemşid-i Hurşid'dir. Hoca Mes'ud ve İzzeddin Ahmet de bu akımın en önemli temsilcilerindendir (Kara, 2004; 79).

2.16.1.5. Bilim Ve Sanat

a) Bilim

XII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da kültür faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Özellikle I. Alâeddin Keykûbad Dönemi'nde, bilim ve sanat çalışmalarına büyük önem verilmiştir. Türkiye'de bilim ve sanatın gelişmesinde medreselerin büyük rolü olmuştur. Anadolu Selçukluları Dönemi'nde Konya'ya yerleşen Muhyiddin Arabi, Anadolu'da tasavvufun gelişmesinde öncü olmuş, Sadreddin Konevî de Arabi'nin düşüncelerinin yayılmasını sağlamıştır.

Anadolu Selçukluları, tarih yazıcılığına da büyük önem vermişlerdir. Mehmed Ravendî, Kadı Burhaneddin Anevî ve İbn-i Bîbî Selçuklu Sultanları için tarih yazmışlar ve bunların eserleri Selçuklu tarihi için önemli bir kaynak olmuştur. Ayrıca Kadı Sirâceddin mantık ve kelâm, Muvaffakuddin Abdüllatif tıp, fizik ve felsefe alanında eserler vermişlerdir.

Türkiye'de kurulan diğer Türk devlet ve beylikleri de ilmî çalışmalara büyük önem vermişlerdir. Artuklular, Germiyanogulları ve Aydınoğulları, kendi bölgelerini önemli bilim ve kültür merkezi hâline getirmişlerdir. Akkoyunlular da bilim

hayatının gelişmesine büyük önem vermişler, pek çok bilgin ve sanatçıyı ülkelerine toplamış onları korumuşlardır. İdris-i Bitlisi, Bekr-i Tihranî, Mahmud Can, Celâleddin Devvânî, Fazlullah bin Ruzbehan ve Ali Kuşçu Akkoyunluların himayesinde pek çok eser yazmışlardır(Narı, 1998; 195).

b) Sanat

Anadolu Selçuklular Dönemi'nde, Anadolu'da sanat alanında büyük gelişme kaydedilmiştir. Pek çok bölgede dinî, sosyal ve ticarî amaçlı sanat eserleri inşa edilmiştir. Bu eserlerin çoğunluğu vakıflar vasıtasıyla yapılmış ve hayır işlerinde kullanılmıştır.

Türkiye'de dinî mimariye ait pek çok eser bulunmaktadır. Camiler, mescidler, kümbetler ve zaviyeler dinî mimarinin en güzel örnekleridir. Selçuklular Dönemi'nin en önemli eserleri Konya ve Niğde'deki Alâeddin Camileri ile Sivas ve Malatya Ulu Camileridir.

Kayseri Ulu Camii Danişmendlilerden, Erzurum Ulu Camii Saltuklulardan, Divriği Ulu Camii Mengüceklilerden, Mardin Ulu Camii Artuklulardan günümüze kalan önemli eserlerdir.

Afyon Ulu Camii, Ayaş Ulu Camii, Konya Sahip Ata Camii, Niğde Sungur Bey Camii, Beyşehir Eşrefoğlu Camii de o dönemin önemli eserleridir.

Selçuklular ve diğer Anadolu Türk beylik ve devletleri, medrese yapımına da büyük önem vermişlerdir. Genellikle vakıf eseri olan medreselerde hem dinî hem de pozitif ilimler okutulmakta idi. Medreseler Türkiye'de XII. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmıştır. Türkiye'de ilk medrese olarak, Danişmendli Yağıbasan tarafından Tokat ve Niksar'da yaptırılan medreseler kabul edilmektedir.

Konya, Kayseri, Amasya, Tokat, Erzurum ve Niğde'de Selçuklular Dönemi'nde inşa edilen önemli medreseler günümüze kadar ulaşabilmişlerdir.

Bu önemli medreselerin bazıları şunlardır: Konya'da Karatay ve İnce Minareli Medrese Sivas'ta; Şifaiye Medresesi, Gök Medrese, Burûciye Medresesi, Çifte Minareli Medrese, Kayseri'de; Hunad Hatun ve Hatuniye medreseleri, Tokat'ta; Gök Medrese, Erzurum'da; Hatuniye Medresesi, Afyon'un Çay ilçesinde; Çay Medresesi, Kırşehir'de; Caca Bey Medresesi.

Anadolu'da yapılan kümbetler (türbeler), devlet adamları ile diğer ilim ve din büyükleri için yapılan mezar anıtları idi. Anıt mezar özelliği gösteren bu tip Kümbetlere Anadolu'nun pek çok yerinde rastlamak mümkündür. Özellikle Danişmendli, Mengücek, Saltuklu ve Selçuklu hâkimiyeti altındaki bölgelerde pek çok kümbet örneği vardır.

Bunların en önemlileri Erzurum Emir Saltuk, Divriği Sitte Melik, Kayseri Melik Danişmend Gazi ve Döner Kümbet, Konya II. Kılıç Arslan, Niğde Hüdavend Hatun ve Sivas İzzettin Keykâvus Kümbetleridir.

Anadolu Selçuklularından kalan önemli mimarî eserlerden biri de külliyelerdir. Camiler ile birlikte kurulan kütüphane, medrese ve şifahane gibi yapıların bütününe külliye denilmektedir. Türkiye Selçuklularına ait ilk külliye Kayseri Hunad Hatun Külliyesi'dir. Yine Kayseri'de bulunan Hacı Kılıç Külliyesi ile Mengücekliler tarafından Divriği'de yaptırılan Divriği Külliyesi de önemli külliyelerdendir.

Dinî mimarînin bir diğer örneği de Tekke ve zaviyelerdir. Konya'da Sırçalı Sultan Miskinler Tekkesi ile Sahip Ata Hângâhı Tekkesi ve Tokat Sünbül Baba Tekkeleri dönemin önemli tekkeleridir.

c) Sivil Mimarî

Sivil mimarînin en güzel örneklerinin başında köşk ve saraylar gelmektedir. Kayseri yakınında Argıncık'ta Haydar Bey Köşkü, Erkilet tepesinde Hızır İlyas

Köşkü ve Diyarbakır'ın İçkalesinde Artuklu Sarayı kesme taştan yapılmış bu dönemlere ait binalardır.

Kervanların konaklaması için yapılan kervansaraylar, Selçuklu saltanatının gücünü ve yönetim anlayışını göstermektedir. Bunlar yolların emniyetini sağlamak, ticaret hayatını canlandırmak ve bütün insanların yolculuğunu kolaylaştırmak anlayışı ile kurulmuşlardır.

Bizzat Selçuklu sultanları tarafından yaptırılan kervansaraylardan bazıları günümüze kadar gelmiştir. Bunlar genellikle Sultan Hanı adını taşımaktadırlar.

Anadolu'da ilk kervansaray, II. Kılıçarslan Dönemi'nde yaptırılan Aksaray-Kayseri yolu üzerindeki Alay Handır.

Antalya-İsparta yolu üzerindeki Evdir Han, Konya-Aksaray yolu üzerindeki Sultan Hanı, Kayseri-Sivas yolu üzerindeki Sultan Hanı ve Antalya-Alanya yolundaki Alaca Han diğer önemli hanlardır.

Antalya - İsparta yolunda; İncir, Kırköz, Susuz, Ağzıkara ve Karatay hanları, Antalya-Alanya yolunda; Şarapsa Han, Amasya - Tokat yolunda; Hatun Han, Konya - Akşehir yolunda; Horozlu Han ile Eğirdir Han, Akşehir - Çay yolunda; İshaklı Han, Kırşehir-Aksaray yolunda; Kesikköprü Kervansarayı, Akşehir - Afyon yolunda; Çay Hanı da diğer önemli hanlardandır.

O dönemde Anadolu'da **Darüşşifa** ve **Şifahane** adı verilen yapılar günümüzün hastaneleridir. Sosyal hizmet gören bu binalar, dönemlerinin en güzel mimari eserleri arasında yer almıştır. Darüşşifalarda hastalar tedavi edildiği gibi buralarda tıp adamları da yetiştirilmiştir.

Kayseri'de Çifte Medrese denilen yapılar ile Gevher Nesibe ve Gıyasiye Darüşşifaları, Sivas'taki I. Keykâvus Şifahanesi ve Tokat'ın Gök Medrese'si ile Divriği Turan Melik Darüşşifası bunun en güzel örnekleridir.

Anadolu'da askerî mimariye giren eserler arasında kaleler, surlar kışlalar ve kuleler yer almakta idi. Savunma sanatının başarılı temsilcileri olan Türkler, Anadolu'ya geldikten sonra burada bulunan eski yerleşim yerlerinin sur ve kalelerini onardılar ve genişlettiler. Savunma amacı ile inşa edilen kale ve surlar, bütün aşınmalara ve saldırılara rağmen dönemlerinin özelliklerini taşımaktadırlar. Şehri kuşatan surların içinde kulelerle kuvvetlendirilmiş bir iç kale vardır.

Gerektiğinde sığınak vazifesi gören iç kalede, konak, cami, evler, kuyu, sarnıçlar ve zahire ambarları bulunurdu. Şehrin en yüksek tepesine yapılan bu kalelerden Konya, Karaman, Tokat, Amasya, Kütahya, Divriği, Çankırı ve Alaiye kaleleri günümüze kadar ulaşabilmişlerdi.

Nehirler üzerine kurulmuş olan köprüler, aynı zamanda önemli sanat eserleridir. Bu köprülerin bir kısmı sağlam olarak günümüze kadar gelmiştir. Köprülerin ilk örnekleri Artukluların hüküm sürdükleri Güneydoğu Anadolu'dadır. Diyarbakır yakınlarında Batman Suyu üzerindeki Malabadi Köprüsü ve Çermik yakınlarında Haburman Köprüsü ile Diyarbakır yakınındaki Deve Geçidi Köprüsü önemlidir.

Anadolu'da ticaretin canlı kalmasında bu köprülerin büyük rolü olmuştur. Sosyal bir ihtiyaca cevap veren köprüler hiçbir zaman alelade yapılmamış üzerlerine Türk sanatının zerafeti ve inceliği nakşedilmiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz sanat eserlerinden başka Selçuklular ve Beylikler dönemlerinde el sanatları, süsleme, halıcılık ve çinicilik son derece gelişmişti. Mimarîde süse çok önem verilmiş kapı, pencere, gibi unsurlar türlü süs örnekleriyle doldurulmuştur.

Süslemelerde genellikle hayvan ve insan figürleri kullanılmıştır.

Çinicilik, halıcılık, hat, tezhip, minyatür ve ciltçilik de bu dönemde ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Şehirlerin surları ve büyük yapılar heykel ve kabartmalarla süslenmişti.

Çiniler, yüzeyleri süslemek için kullanılan pişmiş balçık topraktan yapılan bir yüzü sırlı levhalardır. Çinicilik sanatı başta Konya olmak üzere Anadolu'da büyük gelişme göstermiştir.

Minyatür ise, Türk-İslâm devletlerinde resim ve heykel sanatının rağbet görmemesinden dolayı önemli gelişme göstermiştir. Anadolu'da gelişen kitap sanatlarının en önemlileri hat, tezhip ve cilt sanatıdır. Güzel yazı yazma sanatı olan hat, aynı zamanda süslemede de kullanılmış cami, mescit, türbe ve saraylar hat örnekleriyle süslenmiştir.

Türklerin geliştirdiği el sanatlarından biri de halı dokumacılığıdır. Türk halı dokuma sanatı Hunlar'a kadar uzanmaktadır. Anadolu'da özellikle, göçebe Türkmenler (Yörükler) dokudukları halı ve kilimler ile Türk millî zevkini, duygu ve düşüncelerini en güzel şekilde yansıtmışlardır(Narı, 1998; 207).

Verilen bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, Türkler Anadolu'yu vatan yapmak için yalnız siyasî faaliyetlerle sınırlı kalmamışlardır. Bu topraklara kültür ve medeniyetimizin maddî ve manevî damgasını vurarak, burayı Türk ili ve Türkiye yapmışlardır. Osmanlı Devleti, Anadolu Beyliklerinin ve Anadolu Selçuklularının mirasını devralmış Türkiye'yi her yönüyle daha mükemmele taşımıştır.

III. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmada izlenen yöntem; “araştırma modeli”, “denekler”, “deneysel desen”, “evren ve örneklem”, “veri toplama araçları”, öğretme yöntemlerinin uygulanması”, “verilerin analizi ve kullanılan istatistiksel işlemler” alt başlıkları altında açıklanmıştır.

3.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma ile, İlköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık konusunda gezi- gözlem ve inceleme yönteminin kullanımının, öğrencilerin akademik başarıları üzerindeki etkisinin sınanması amaçlanmıştır. Diğer bir deyişle uygulanan yöntemlerin (Bağımsız değişkenlerin) öğrencilerin akademik başarıları (Bağımlı değişken) üzerinde etkili olup olmadıkları sorusuna cevap aranmıştır.

Bu sebeple araştırmada ön test- son test kontrol gruplu deneysel desen uygulanmıştır.

3.2. Denekler

Bu araştırmaya, 2005- 2006 eğitim ve öğretim yılının ikinci yarısında Ankara Etlik Hacı Mustafa Tarman İlköğretim Okulu 6. sınıfta (6-B, 6-C) okuyan 56 öğrenci katılmıştır.

Uygulama için deney ve kontrol grupları seçilirken sınıf mevcudu ve grupların hazır bulunuşluk düzeyi, öğretmenin durumu dikkate alınmıştır. Buna göre 6- B sınıfı deney grubunu, 6-C sınıfı kontrol grubunu oluşturmuştur. Deney ve kontrol gruplarında yer alan öğrencilerin cinsiyetlere göre dağılımları Tablo 3.2.1.’de verilmiştir.

Tablo3.2.1. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

GRUP	ERKEK	KIZ	TOPLAM
Deney Grubu	14	14	28
Kontrol Grubu	14	14	28
Toplam	28	28	56

3.3. Deneysel Desen

Araştırmada ön test- son test kontrol gruplu deney deseni kullanılmıştır. Deney grubunda İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde yer alan “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusu gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanılarak işlenmiş, kontrol grubunda ise geleneksel öğretim yöntemi uygulanmıştır. Geleneksel öğretim yöntemi ile gezi- gözlem ve inceleme yönteminin öğrencilerin akademik başarıları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Deney deseni Tablo 3.3.1.’de verilmiştir.

Tablo 3.3.1. Çalışmanın Deneysel Deseni

GRUPLAR	ÖN TESTLER	DENEY SÜRESİ	SON TESTLER
Deney Grubu	Anadolu Selçuklu Devleti Kültür ve Uygarlık Başarı Testi	Gezi gözlem ve inceleme öğretim yöntemi kullanılarak konunun öğretimi	Anadolu Selçuklu Devleti Kültür ve Uygarlık Başarı Testi
Kontrol Grubu	Anadolu Selçuklu Devleti Kültür ve Uygarlık Başarı Testi	Geleneksel öğretim yöntemi ile konunun öğretimi	Anadolu Selçuklu Devleti Kültür ve Uygarlık Başarı Testi

3.4. İşlem Basamakları

Deney sırasında, veri toplama araçlarının kullanımı ve işlemlerin gerçekleşmesi aşamasında aşağıdaki işlem basamakları izlenmiştir.

- 1- Uygulama yapılacak geçerlilik güvenilirlik testinin soruları hazırlandı.
- 2- Hazırlanan test, İlköğretim 7. sınıf öğrencilerine uygulandı. Geçerlilik ve güvenilirliği ölçülerek son hali verildi.
- 3- Deneye başlamadan önce ünitenin hedef ve davranışları, içeriği, öğretim yöntemi için hazırlık yapıldı.

4- Ünite planlarında belirtilen amaçlar doğrultusunda ders planları ve gezi planı hazırlandı.

5- Sınıf mevcudu, grupların hazır bulunuşluk düzeyi dikkate alınarak seçilen deney ve kontrol gruplarına ön test yapıldı. Deney süresi uygulandı.

6- Deney grubunda gezi- gözlem ve inceleme yöntemi uygulanarak “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusu işlendi. Kontrol grubunda ise aynı konu geleneksel öğretim yöntemi olan düz anlatım uygulanarak işlendi.

7- Uygulama 3 hafta sürmüştür. Uygulama sürecinde tüm çalışmalar, bizzat araştırmacı tarafından yürütüldü.

8- Uygulamanın sonunda gezi- gözlem ve inceleme yönteminin hemen bitiminde ve düz anlatımın hemen sonrasında iki grup da aynı gün olmak üzere son test uygulandı.

9- Deneyisel işlemler bittikten sonra elde edilen veriler doğrultusunda istatistiksel işlemlere geçildi.

3.5. Evren ve Örneklem

Bu araştırma Ankara ili merkezi Etlik’te yapılmıştır. Araştırma evrenini 2005- 2006 Eğitim-Öğretim yılı ikinci yarısında Ankara merkez okullarından birinde okuyan 6. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Hacı Mustafa Tarman İlköğretim Okulu 6-B, 6-C sınıfları oluşturmaktadır. 6-B sınıfı deney grubunu, 6-C sınıfı kontrol grubunu temsil etmektedir. Deney ve kontrol gruplarında toplam 56 öğrenci bulunmaktadır.

3.6. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler, İlköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde işlenen “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusunu kapsayan başarı testiyle toplanmıştır. Soruların son haline getirilmesinde danışman, uzman ve Türkçe öğretmenin görüşü alınmıştır.

Bu test formlarının hazırlanmasında, aşağıdaki işlemler gerçekleştirilmiştir:

1- Öncelikle araştırma sırasında, üzerinde çalışılan “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusu analiz edilerek, kazandırılacak hedef ve davranışlar saptanmıştır.

2- Ön test ve Son test olarak kullanılmak üzere “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusunda her davranışı ve hedefi yoklayacak şekilde toplam 20 maddeden oluşan bir ölçme aracı hazırlanmıştır. Bu maddeler oluşturulurken ders kitapları, OKS soru bankaları ve test kitaplarından yararlanılmıştır. Hazırlanan test, 2005- 2006 Eğitim-Öğretim yılının ikinci yarısı Mayıs ayında Ankara merkez Hacı Mustafa Tarman İlköğretim Okulu’nda 6-B,6-C sınıflarında okuyan 56 öğrenciye uygulanmıştır. Elde edilen verilerden testin güvenilir katsayıları (KR-20), testte yer alan her maddenin madde ayırıcılık indisleri, uzman kişi tarafından hesaplanmıştır. Bu hesaplamalar sonucu madde ayırıcılık indisleri 0,20 altındaki sorular testten çıkarılmıştır. Test ayırıcılık indisleri 0,20 ile 0,95 arasında değişen 20 soru ile son halini almıştır. Hazırlanan bu ölçme aracı uzman kişiye incelenilmiş ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

a) Ölçme aracındaki her maddenin, İlköğretim 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersinin “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusu ile ilişkili olduğu,

b) Ölçme aracının “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusu hedef ve davranışlarını kapsadığı,

c) Ölçme aracındaki maddelerin, genel olarak açık ve anlaşılır olduğu sonucuna varılmıştır.

Böylece sınaama aracının 1. özelliği ile görünüm, 2. özelliği ile kapsam, 3. özelliği ile yapı geçerliliğinin yeterli düzeyde olduğu kanısına varılmıştır.

3- Araştırma, 2005- 2006 Eğitim-Öğretim yılının ikinci yarısında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın yapıldığı okulda, uygulama yıllık planda bir değişiklik yapmamıştır.

“Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık Başarı Testi”  n test- son test olarak deney ve kontrol gruplarına uygulamadan önce ve sonra olmak üzere, iki kere uygulanmıştır.

 n test yapılırken, uygulamanın sonunda öğrencilere, son test yapılacağı söylenmemiş, böylece öğrencilerin soruları almaları engellenmiştir. Son test “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusunu iki farklı yöntemle öğretiminin, öğrencilerin akademik başarıları üzerindeki etkisinin karşılaştırılması amacıyla uygulanmıştır.

3.7. Öğretme Yöntemlerinin Uygulanması

Araştırmada gezi- gözlem ve inceleme yönteminin uygulandığı deney grubunda ve geleneksel  ğretim yönteminin uygulandığı kontrol grubunda “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusu aynı zamanda işlenmeye başlamış ve aynı zamanda da bitirilmiştir. Deney grubunda 28, kontrol grubunda 28 olmak üzere araştırmanın  rneklemi toplam 56 öğrenciden oluşmuştur.

“Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusu işlenmeden önce her iki gruba da, “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık Başarı Testi”,  n test olarak uygulanmış, elde edilen veriler deney sonunda değerlendirilmek üzere saklanmıştır.

Deney grubunda “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” gezi- gözlem ve inceleme yöntemi uygulanarak sunulmuştur. Bu dersin anlatımında gezi- gözlem ve inceleme yönteminin kullanımının, öğrencinin daha iyi anlamasında ve öğrendiklerinin kalıcı olmasında etkili olduğu düşüncesi gezi- gözlem ve inceleme yönteminin sečilmesinde etkili olmuştur.

3.8. Uygulama Aşamaları

—Uygulamaya başlamadan önce deney grubunda yer alan öğrencilere uygulama hakkında bilgi verildi. Uygulanacak olan yöntemin yaklaşık üç hafta boyunca devam edeceği konusunda öğrenciler haberdar edildi.

— Türkiye Tarihi konusuna başlanmadan önce, her iki grubun öğrencilerine, hazırlanan başarı testi ön test olarak uygulandı. Ön test verileri değerlendirildikten ve istatistik işlemleri tamamlandıktan sonra, konuya geçildi.

— Türkiye Tarihi ünitesinde yer alan “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusu hakkında bilgi verildi.

— Konu, işlenmeye başlandı ve geziye gidilecek yerler hakkında ön bilgi verildi. Geziye gidildiğinde nelere dikkat etmeleri gerektiği anlatıldı. Orada uymaları gereken kurallar hakkında bilgi verildi. Yanlarına not almak için defterlerini almaları hatırlatıldı.

— Gezi için ayarlanan servis arabaları geldiğinde, ders saati başlangıcında yola çıkıldı. Arka arkaya iki araçla, daha önceden ayarlanan güzergâh takip edildi ve önce Ankara Etnografya Müzesi’ne gidildi.

—Burada Anadolu Selçuklu dönemine ait eserler incelendi ve rehberin verdiği bilgiler dikkatle dinlenerek notlar alındı. Müzedeki gezi ve gözlem tamamlandıktan sonra, hatıra fotoğrafları çekildi ve servislere binildi.

— İkinci güzergâh takip edilerek, gezilecek mekân olan Aslanhane Camii’ne gidildi. Burada da rehber eşliğinde cami gezildi ve cami hakkında bilgi alındı. Öğrenciler, verilen bilgileri büyük bir merakla dinlediler ve not aldılar. Böylece cami gezisi de tamamlandı. Caminin iç ve dış mekânlarında hatıra fotoğrafları çekildi ve servislere binilerek okul yoluna çıkıldı.

— Okula vardktan sonra çocukların henüz bitmemiş olan derslerine girildi. Gezi hakkında sınıf içinde tartışma yapıldı ve bir sonraki derse rapor hazırlamaları istendi.

— Diğer sınıftaki (kontrol grubu) derse girildi ve geleneksel öğretim yöntemi (düz anlatım) uygulanarak; harita ve tahta kullanılarak konu işlendi.

— Deney ve Kontrol gruplarında öğretim sona erdikten sonra her iki gruba da Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kùltür ve Uygarlık başarı testi son test olarak uygulandı.

— Sonraki derste hazırlamaları istenen raporlar toplandı ve gezi ile ilgili değerlendirmeler yapıldı.

3.9. Verilerin Analizi ve Kullanılan İstatistiksel İşlemler

Deney ve Kontrol Gruplarında aynı ölçme aracı, uygulanmadan önce, ön test uygulanmasından sonra da son test verilmiştir.

Verilerin analizinde SPSS paket programı kullanılmıştır. Ölçme aracında elde edilen ham puanların aritmetik ortalamaları bulunmuş ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Gruplar arasındaki puan farkının değişik öğretim yöntemlerinden ve araç- gereçlerden ileri gelip gelmediğinin belirlenmesinde “T” testinden yararlanılmıştır. “T” testi ölçme aracından elde edilen verilerin yorumlanmasında anlamlılık düzeyi 0.05 alınmıştır.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırma denenceler doğrultusunda elde edilen veriler üzerinde durulmuştur. Deney ve kontrol grubuna “başarı Testi” ön test ve son test olarak uygulanmıştır. Veri analizi yapılırken SPSS 10.0 paket programı uygulanmış, $P=0.05$ anlamlılık düzeyi olarak kabul edilmiştir. Veri analizinde “İlişkili örneklem T-testi ve ilişkisiz örneklem T testi” kullanılmıştır.

Ön test- Son test kontrol gruplu desen deneysel işlemin etkililiğini test etmede kullanılan hesaplama ve yorumlama bakımından en pratik olan teknik, iki grubun ön test-son test fark puanlarına ait ortalama puanlarında anlamlı bir farkın olup olmadığını test etmek amacıyla kullanılan “İlişkisiz gruplar için T-testi”dir (Kaptan,1998; 38.).

İlişkili T-testi, ilişkili iki ölçüm ya da puanların elde edildiği deneysel ya da tarama çalışmalarında kullanılabilir. Aynı deneklerin, bir deneysel işlemin öncesi ve sonrasında, bağımlı değişkene ilişkin ölçmeleri alındığında, deneklerin zamana bağlı tekrarlı ölçümleri, ilişkilidir (Büyüköztürk, 2002; 67).

Araştırmada deney ve kontrol grubu olmak üzere iki grup oluşturulmuştur. Kontrol grubunda geleneksel yöntemle öğretime, deney grubunda gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanılarak öğretime devam edilmiştir.

4.1.Deney Grubu Ön test ile Kontrol Grubu Ön test Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar

İlköğretim 6. sosyal bilgiler ders programında yer alan “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusunun işlenmesine başlanmadan önce, deney ve kontrol gruplarına ön test uygulanmış ve bulgular Tablo 4.1.1’de özetlenmiştir.

Tablo 4.1.1.Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Ön test Puanlarına ilişkin T-Testi

Grup	N	X (Ortalama)	S. Sapma	Serbestlik derecesi	T	P
Deney Ön test	28	4,57	1,50	27	-0,083	0,935*
Kontrol Ön test	28	4,61	1,93			

*P<0,05

Öğrencilerin geleneksel yöntem ile gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanılarak yapılan öğretim sonucunda öğrenme düzeyleri arasında bir değişme olup olmadığını belirlemek amacıyla kontrol ve deney gruplarının ön test puanları karşılaştırılmıştır. Tablo 3.1.1.’de verilen istatistiksel analiz sonuçlarına göre Kontrol grubunun ön test sınav puanlarının ortalaması 4,61; deney grubunun ön test sınav puanlarının ortalaması 4,57 olarak bulunmuştur. Deney ve kontrol gruplarının ön test sınav puanları ortalamaları arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel bir farkın olup olmadığı ilişkisiz örneklem için t testi ile test edilmiş ve iki grubun ön test puanları arasında bir fark bulunamamıştır. Deney ve kontrol gruplarının ön test puan ortalamaları arasında istatistiksel bir farkın bulunamamış olması, deneysel çalışma için gerekli ön koşulu sağladığının bir göstergesidir.

4.2. Deney Grubu Ön test ile Son test Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın ikinci alt problemi “İlköğretim 6. Sınıf “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusunun öğretiminde gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanılan deney grubu öğrencilerinin ön test – son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?” şeklinde düzenlenmiştir. İkinci alt probleme ilişkin bulgular Tablo 4.21.’de verilmiştir.

Tablo 4.2.1. Deney Grubunun Ön test-Son test Sonuçlarının İstatistiksel Analizi

Grup	N	X (Ortalama)	S. Sapma	Serbestlik derecesi	T	P
Deney Ön test	28	4,57	1,50	27	-24,20	0,000*
Deney Son test	28	14,93	3,13			

*P<0,05

Deney grubunun ön test sınav puanlarının ortalaması 4,57; deney grubunun son test sınav puanlarının ortalaması ise 14,93 olarak bulunmuştur. Deney grubunun ön test ve son test sınav puanları ortalamaları arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel bir farkın olup olmadığı ilişkili örneklemeler için t testi ile test edilmiş ve deney grubunun ön ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi öğrencinin birden çok duyu organına hitap ettiği için öğrenciyi dinleyici konumundan öğrenici, etkin katılımcı konumuna geçirmektedir. Dersi zevkli hale getirerek, monoton ortamların oluşmasına engel olmuştur. Öğretmen, öğrencilere öğrenmede rehberlik yapar. Yeni Sosyal Bilgiler programında da bu hedeflenmektedir. Bu durumda gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanımının öğrencinin ders başarısına olumlu etkisi olmuştur.

4.3. Kontrol Grubu Ön test ile Son test Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Geleneksel öğretim yöntemiyle öğrenim gören kontrol grubu öğrencilerinin ön test-son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?” şeklinde düzenlenmiştir. Üçüncü alt probleme ilişkin bulgular ile ilgili dağılım Tablo 4.3.1.’de verilmiştir.

Tablo 4.3.1. Kontrol Grubunun Ön test-Son test Sonuçlarının İstatistiksel Analizi

Grup	N	X (Ortalama)	S. Sapma	Serbestlik derecesi	T	P
Kontrol Ön test	28	4,61	1,93	27	-24,93	0,000*
Kontrol Son test	28	10,32	2,20			

*P<0,05

Kontrol grubunun ön test sınav puanlarının ortalaması 4,61; kontrol grubunun son test sınav puanlarının ortalaması ise 10,32 olarak bulunmuştur. Kontrol grubunun ön test ve son test sınav puanları ortalamaları arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel bir farkın olup olmadığı ilişkili örneklemeler için t testi ile test edilmiş ve kontrol grubunun ön ve son test puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

4.4. Deney Grubu Son test ile Kontrol Grubu Son test Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar

İlköğretim- 6 sosyal bilgiler dersinde “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusuna geçildikten sonra, deney grubunda gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanılarak ders işlenmiş, kontrol grubuna ise geleneksel öğretim yöntemi uygulanmıştır. Uygulama bittikten sonra her iki gruba da ön test olarak kullanılan başarı testi son test olarak uygulanmıştır. Öğrencilerin, geleneksel yöntem ve gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanılarak yapılan öğretim sonucunda, öğrenme düzeyleri arasında bir değişme olup olmadığını belirlemek amacıyla kontrol ve deney gruplarının son test puanları karşılaştırılmış ve bulgular tablo 4.4.1.’de verilmiştir.

Tablo 4.4.1. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerinin Son test Puanlarına ilişkin T-testi

Grup	N	X (Ortalama)	S. Sapma	Serbestlik derecesi	T	P
Deney Son test	28	14,93	3,13	27	7,07	0,000*
Kontrol Son test	28	10,32	2,20			

*P<0,05

Elde edilen sonuçlara göre deney grubunun son test başarı puanları ortalaması 14,93 kontrol grubunun son test başarı puanları 10,32’dir. Deney ve Kontrol gruplarının son test başarı puan ortalamaları arasında 0,05 manidarlık düzeyinde bir fark bulunmuştur. Bu bulgu, deney grubunda, İlköğretim Sosyal Bilgiler 6.sınıf sosyal bilgiler dersinde gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanımının geleneksel yöntemle göre başarıyı daha çok artırdığını göstermektedir.

4.5. Deney Grubu ile Kontrol Grubu Erişileri Arasındaki Farklılığa Ait Bulgular ve Yorumlar

“Gezi-gözlem ve inceleme yönteminin kullanıldığı deney grubu ile geleneksel öğretim yönteminin uygulandığı kontrol grubu öğrencilerinin erişileri (Ön test- Son test puanları arasındaki fark) arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” şeklinde araştırmanın beşinci alt problemi düzenlenmiştir. Deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin, son testten aldıkları puanlarla, ön testten aldıkları puanlar arasındaki fark hesaplanarak öğrencilerin erişi puanları elde edilmiştir. Deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin erişi puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığı “ilişkisiz örneklem için T-testi” kullanılarak hesaplanmıştır. Bulgular Tablo 4.5.1’de özetlenmiştir.

Tablo 4.5.1. Deney Grubu ve Kontrol Grubu erişilerinin (Ön test-Son test Puanları arasındaki Fark) arasındaki farka ait T-testi

Grup	N	Son test - ön test puanları arasındaki farkın Ortalaması	S. Sapma	Serbestlik derecesi	T	P
Deney Grubu	28	10,36	2,26	27	9,90	0,000*
Kontrol Grubu	28	5,71	1,21			

*P<0,05

Tablo 4.5.1’de verilen istatistiksel sonuçlara göre deney ve kontrol gruplarının erişileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Deney grubunun puan kazancı kontrol grubunun puan kazancından daha yüksektir. Bu sonuç, gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanılarak öğrenim gören deney grubu öğrencilerinin “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusunu geleneksel öğretim yöntemiyle öğrenim gören kontrol grubu öğrencilerinden daha iyi öğrendiklerine ve son testte daha fazla puan artışına sahip olduklarını göstermektedir.

4.6. Cinsiyet Değişkenine Göre Deney Grubu Ön Test Puanları Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın altıncı alt problemi “Cinsiyet Değişkenine Göre Deney Grubu Ön Test Puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?” şeklinde düzenlenmiştir. Altıncı alt probleme ilişkin bulgular ile ilgili dağılım Tablo 4.6.1’de verilmiştir.

Tablo 4.6.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Deney Grubu Ön test Puan Sonuçlarına ait T-testi

Cinsiyet	N	X (Ortalama)	S. Sapma	Serbestlik derecesi	T	P
Erkek	14	4,50	1,51	26	-0,25	0,807
Kız	14	4,64	1,55			

$P > 0,05$

Deney grubunda kız öğrencilerin ön test puanları ortalaması 4,64 ve erkek öğrencilerin ön test puanları ortalaması 4,50’dir. Deney grubundaki kız ve erkek öğrencilerinin ön test başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Bir başka deyişle cinsiyete göre ön test başarıları arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel bir fark bulunamamıştır.

4.7. Cinsiyet Değişkenine Göre Kontrol Grubu Ön Test Puanları Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın yedinci alt problemi “Cinsiyet Değişkenine Göre Kontrol Grubu Ön Test Puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?” şeklinde düzenlenmiştir. Yedinci alt probleme ilişkin bulgular Tablo 4.7.1’de verilmiştir.

Tablo 4.7.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Kontrol Grubu Ön test Puan Sonuçlarına ait T-testi

Cinsiyet	N	$\bar{X}$ (Ortalama)	S. Sapma	Serbestlik derecesi	T	P
Erkek	14	3,86	1,46	26	-2,20	0,037*
Kız	14	5,36	2,10			

*P<0,05

Kontrol grubunda kız öğrencilerin ön test puanları ortalaması 5,36 ve erkek öğrencilerin ön test puanları ortalaması 3,86’dır. Kontrol grubundaki kız ve erkek öğrencilerinin ön test başarı puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bir başka deyişle kontrol grubundaki öğrencilerin cinsiyete göre ön test başarıları arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel bir fark vardır ve bu fark, kızların lehinedir. Ön testte kız öğrenciler, erkek öğrencilerden daha başarılı olmuştur.

4.8. Cinsiyet Değişkenine Göre Deney Grubu Son Test Puanları Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın sekizinci alt problemi “Cinsiyet Değişkenine Göre Deney Grubu Son Test Puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?” şeklinde düzenlenmiştir. Yedinci alt probleme ilişkin bulgular Tablo 4.8.1’de verilmiştir.

Tablo 4.8.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Deney Grubu Son test Puan sonuçlarına ait T-testi

Cinsiyet	N	$\bar{X}$ (Ortalama)	S. Sapma	Serbestlik derecesi	T	P
Erkek	14	14,57	2,93	26	-0,60	0,555
Kız	14	15,29	3,38			

$P > 0,05$

Deney grubunda kız öğrencilerin son test puanları ortalaması 15,29 ve erkek öğrencilerin son test puanları ortalaması 14,57’dir. Deney grubundaki öğrencilerin cinsiyete göre son test başarıları arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel bir fark bulunamamıştır.

4.9. Cinsiyet Değişkenine Göre Kontrol Grubu Son Test Puanları Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi “Cinsiyet Değişkenine Göre Kontrol Grubu Son Test Puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?” şeklinde düzenlenmiştir. Yedinci alt probleme ilişkin bulgular Tablo 4.9.1’de verilmiştir.

Tablo 4.9.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Kontrol Grubu Son test Puan sonuçlarına ait T-testi

Cinsiyet	N	X (Ortalama)	S. Sapma	Serbestlik derecesi	T	P
Erkek	14	9,07	1,44	26	-3,63	0,001*
Kız	14	11,57	2,14			

*P<0,05

Kontrol grubunda kız öğrencilerin son test puanları ortalaması 11,57 ve erkek öğrencilerin son test puanları ortalaması 9,07’dir. Kontrol grubundaki kız ve erkek öğrencilerinin son test başarı puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bir başka deyişle kontrol grubundaki öğrencilerin cinsiyete göre son test başarıları arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel bir fark vardır ve bu fark, kızların lehinedir. Son testte kız öğrenciler, erkek öğrencilerden daha başarılı olmuştur.

4.10. Cinsiyet Değişkenine Göre Deney Grubu Öğrencilerinin Erişilerine (Ön Test- Son Test Fark Puanları) Ait Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın onuncu alt problemi “Cinsiyet değişkenine göre deney grubu Ön Test- Son Test puan farkı (erişisi) arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” şeklinde düzenlenmiştir. Onuncu alt probleme ilişkin bulgular Tablo 4.10.1’de verilmiştir.

Tablo 4.10.1. Cinsiyet Değişkenine Göre Deney Grubu öğrencilerinin erişilerine (Ön test-Son test Puan Farkları) ait T-testi

Cinsiyet	N	X (Ortalama)	S. Sapma	Serbestlik derecesi	T	P
Erkek	14	10,07	2,01	26	-0,66	0,515
Kız	14	10,64	2,53			

$P > 0,05$

Deney grubunda kız öğrencilerin erişiş puanları ortalaması 10,64 ve erkek öğrencilerin erişiş puanları ortalaması 10,07’dir. Deney grubundaki öğrencilerin cinsiyete göre erişişleri arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel bir fark bulunamamıştır.

4.11. Cinsiyet Değişkenine Göre Kontrol Grubu Ön Test- Son Test Puanları Farkı Sonuçlarına Ait Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın on birinci ve son alt problemi “Cinsiyet değişkenine göre kontrol grubu Ön Test- Son Test puan farkı (erişisi) arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” şeklinde düzenlenmiştir. On birinci alt probleme ilişkin bulgular ile ilgili dağılım Tablo 4.11.1’de verilmiştir.

Tablo 4.11.1 Cinsiyet Değişkenine Göre Kontrol Grubu öğrencilerinin erişilerine (Ön test-Son test Puan Farkları) ait T-testi

Cinsiyet	N	$\bar{x}$ (Ortalama)	S. Sapma	Serbestlik derecesi	T	P
Erkek	14	5,21	1,25	26	-2,36	0,026*
Kız	14	6,21	0,98			

*P<0,05

Kontrol grubunda kız öğrencilerin erişiş puanları ortalaması 6,21 ve erkek öğrencilerin erişiş puanları ortalaması 5,21’dir. Kontrol grubundaki öğrencilerin cinsiyete göre erişileri arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel bir fark bulunmuş ve bu fark kız öğrencilerin lehinedir. Kız öğrencilerin başarı kazançları, erkek öğrencilerden daha fazladır.

V. BÖLÜM

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Elde edilen istatistiksel analiz sonuçlarına göre;

- 1- Deney ve Kontrol gruplarının ön test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($P>0,05$).
- 2- Deney grubunun ön test- son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($P<0,05$).
- 3- Kontrol grubunun ön test- son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($P<0,05$).
- 4- Deney ve Kontrol gruplarının son test sonuçları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($P<0,05$).
- 5- Deney ve Kontrol gruplarının ön test- son test puan farkı (erişisi) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($P<0,05$).
- 6- Deney grubunda cinsiyet değişkenine göre ön test puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($P>0,05$).
- 7- Kontrol grubunda cinsiyet değişkenine göre ön test puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($P<0,05$).
- 8- Deney grubunda cinsiyet değişkenine göre son test puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($P>0,05$).
- 9- Kontrol grubunda cinsiyet değişkenine göre son test puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($P<0,05$).
- 10- Deney grubunda cinsiyet değişkenine göre ön test- son test puan farkı (erişisi) arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($P>0,05$).
- 11- Kontrol grubunda cinsiyet değişkenine göre ön test- son test puan farkı (erişisi) arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($P<0,05$).

Araştırma sonucunda 0,05 anlamlılık düzeyinde sosyal bilgiler dersi konularının öğretiminde gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanımı ile öğrenim gören öğrencilerle, geleneksel öğretim yöntemi olan anlatım yönteminin uygulandığı öğrencilerin akademik başarıları arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.

Gezi-gözlem ve inceleme yöntemi ile öğrenim gören öğrenciler, geleneksel öğretim yönteminin uygulandığı kontrol grubu öğrencilerinden daha başarılı olmuşlardır.

Bununla birlikte; cinsiyet değişkenine göre kontrol grubunda ön test ve son test puan sonuçlarında farklılık bulunmuş ve bunun da kızların lehine çıktığı görülmüştür.

Anadolu Selçuklu Devleti ve Kültür ve Uygarlık konusunda, elde edilen bulgular doğrultusunda gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanılarak işlenen dersin başarıyı artırması bakımından geleneksel öğretim yönteminden daha etkili olduğu sonucuna varılabilir.

Yapılan gezi sonrası alınan raporlardaki öğrencilerin gezi hakkındaki düşünceleri incelendiğinde (bkz. Ekler), geziden ve gezilen yerlerden (Etnografya Müzesi ve Aslanhane/Ahi Şerafettin-Camii) ne kadar etkilendikleri ve öğrendiklerinin hafızalarında ne kadar sağlam bir yer edindiği ifadeleri görülmüştür. Ayrıca bazı öğrenciler, gezi sonrasında ailelerini gezi yerlerine götürdüklerini ve öğrendiklerini ailelerine anlattıklarını ifade etmişlerdir. Bu da şüphesiz, öğrendiklerinin daha kalıcı olmasını sağlayacaktır.

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanımı, Sosyal Bilgiler ve diğer derslerde de başarıya ivme kazandırıcı bir rol oynamaktadır. Gezi-gözlem ve inceleme yöntemi kullanılarak yapılan öğretim, hemen hemen tüm duyu organlarına hitap ettiğinden, hem öğrencinin konuyu hatırlama oranı

artmakta, hem de ders daha renkli hale geldiği için, sosyal bilgiler dersi, bir ezber dersi olmaktan kurtulmaktadır. Bu da başarıyı artırmıştır.

Deney grubundaki öğrencilerin öğretim sonunda konular arasındaki ilişkileri, kontrol grubundaki öğrencilere göre daha iyi değerlendirdikleri gözlenmiştir.

Bu araştırmanın deneysel bir araştırma olması ve istatistiksel sonuçlar vermesi itibarıyla, gezi- gözlem ve inceleme ile ilgili uygulama ve araştırma yapacak olan öğretmenlere ve araştırmacılara bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

5.2. Öneriler

Bu araştırmanın ortaya koyduğu bulgular doğrultusunda sosyal bilgiler dersi öğretiminde, gezi- gözlem ve inceleme yönteminin kullanımının, geleneksel öğretim uygulamasına göre daha etkili olduğu görülmektedir. Bu bulgulara dayanarak gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanımı okullarımızda yaygınlaştırılmalıdır.

İlköğretim ve ortaöğretimde dersler işlenirken, maddi imkânlar dâhilinde bu öğretim yöntemi kullanılarak, “gezi-gözlem ve inceleme”den faydalanılmalıdır. Böylece öğrencilerin derse olan ilgisi artarak devam edecek ve dersten sıkılmayacaklardır. Sınıfların kalabalık olması, bu tip uygulamalarda atılacak kararlı adımlarla, artık dezavantaj olmaktan çıkmalıdır.

Gezi- gözlem ve inceleme yöntemi kullanımıyla yapılan öğretimin başarılı olabilmesini sağlayan temel öğelerden biri, öğretmenlerin gezi- gözlem ve inceleme yöntemini kullanabilir olmalarıdır. Bazı öğretmenlerin gezi- gözlem ve inceleme yöntemini kullanmaktan çekindiği gözlenmektedir. Bu çekingenliğin temel nedenlerinden biri şüphesiz ki, öğretmenin o yöntemi kullanmasını bilmemesinden kaynaklanmaktadır. Farklı yöntem ve teknikleri nasıl kullanacağını, o yöntemin faydalarını ve sınırlılıklarını bilen öğretmen o

yöntemden yararlanma yollarını arayacaktır. Bu sebeple üniversitelerin ve öğretmen yetiştiren fakültelerinin, öğretim programlarında, yöntemlerin öğretimine ve uygulama koşulları oluşturulmasına daha fazla ağırlık verilmelidir. Öğretmen adayları fakültelerinde, gezi- gözlem ve inceleme yönteminin kullanımı ve genel anlamda “yöntem bilgisi” konusunda gerekli eğitimi almalıdır.

Öğretmen, hızla gelişen çağın ihtiyaçlarına ayak uydurabilmeli ve yöntem bilgisini sürekli yenilemelidir. Bu sebeple eğitimde gezi-gözlem ve inceleme yönteminden yararlanma çalışmaları için yetiştirme konusunda gerekli önlemler alınmalıdır.

Öğretim yöntemleri kullanımı ile ilgili bilgi vermek amacıyla öğretmenler için hizmet içi eğitim kursları ve seminerleri düzenlenmelidir. Ayrıca öğretim yöntemleri kullanımına yönelik pilot okullar üzerinde uygulamalar yapılmalıdır.

Öğretmen gezi-gözlem ve inceleme yöntemini müfredat programına uyacak şekilde nerde ve nasıl kullanacağını bilmeli, gezi-gözlem ve inceleme yönteminin kullanımının uygulaması sırasında ve sonrasında soru- cevap, tartışma, proje gibi yöntem ve teknikleri de etkinlik olarak kullanmalıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gezi-gözlem ve inceleme yönteminin kullanımı için gerekli ortamlar oluşturulmalı ve mevcut yönetmeliklere takviye yapılmalıdır.

Gezi- gözlem ve inceleme yönteminin kullanımının daha etkili olabilmesi için öğrencilerin konuyla ilgili ön bilgilere sahip olup olmadıkları belirlenmelidir. Bireysel öğrenme kuralları göz önünde bulundurularak, bireyin geçmişten gelen bilgileri ile yeni öğrendiği bilgilerin pekiştirilmesi açısından gezi-gözlem ve inceleme yönteminin kullanımının örgün eğitimin ilköğretim birinci kademesinden itibaren uygulanmaya başlanması gerekliliği göz önünde tutulmalıdır.

Hiçbir zaman bir konferans gibi düz anlatım içeren etkinlikler, öğrenci üzerinde bir gezinin etkisini gösterememektedir. Bir ülkenin veya bir yörenin tarihini, coğrafi yapısını anlatmak yerine kendisini, kalıntıları ve geçmişin izlerini göstermek, coğrafi yapının bizzat kendisini göstermek, öğrenci üzerinde daha etkili olmaktadır.

Okullardaki gezi kulüpleri daha aktif çalışır olmalıdır.

Sosyal bilgiler öğretiminde bu saydığımız sorunlar, bugün esaslı bir değişiklik yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar ve veriler yeterli olmamaktadır. Bu sorunlar detaylı olarak ele alınmalı, uzman kadrolar tarafından üniversiteler ve devlet desteğiyle araştırmalar yapılmalı ve çözümleri ortaya konmalıdır.

Bu araştırma, İlköğretim 6.sınıflarda sosyal bilgiler dersi “Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kültür ve Uygarlık” konusunda yapılan deneysel bir çalışmadır. Sosyal bilgiler alanında, gezi-gözlem ve inceleme yönteminin kullanımıyla ilgili uygulamalar ve araştırmalar daha fazla yapılmalıdır. Ayrıca araştırmalarda gezi-gözlem ve inceleme yönteminin kullanımı ile farklı öğretim yöntem ve tekniklerinin birbiriyle karşılaştırma çalışmaları ve birlikte kullanımıyla ilgili çalışmalar yapılabilir. Bundan sonra yapılacak çalışmaların daha uzun süreye sahip farklı ders ünitelerinde, değişik seviyedeki öğrencilerle ve daha geniş örneklem gruplarıyla yapılması, araştırmaların geçerliliğini ve güvenilirliğini artıracaktır.

KAYNAKÇA

AKYÜZ, Yahya. (1999). **Türk Eğitim Tarihi**. Ankara.

ALKAN, Cevat. (1979). **Eğitim Ortamları**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No 5.

ALKAN, Cevat. (1998). **Eğitim Teknolojisi ve Uzaktan Eğitimin Kavramsal Boyutları**. Ankara: Uzaktan Eğitim Dergisi.

ATA, Bahri. (2002). **Müzelerle ve Tarihi Mekânlarla Tarih Öğretimi: Tarih Öğretmenlerinin Müze Eğitimine İlişkin Görüşleri**. Ankara: Gazi Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

AYDIN, Ayhan. (1998). **Sınıf Yönetimi**. Ankara: Anı Yayıncılık.

AYKAÇ, Necdet ve Hasan Aydın. (2006). **Öğrenme- Öğretme Sürecinde Planlama ve Uygulama**. Ankara: Naturel Yayıncılık.

BAŞARAN, İbrahim Ethem. (1996). **Eğitime Giriş**. Ankara: Yargıcı Matbaası.

BAYMUR, Fuat. (1949). **Tarih Öğretimi**. Ankara: İnkılâp ve Aka Kitabevi.

BİLEN, Mürüvvet. (2002). **Plandan Uygulamaya Öğretim**. Ankara: Anı Yayıncılık.

BİNBAŞIOĞLU, Cavit. (1983). **Genel Öğretim Bilgisi**. Ankara: Binbaşioğlu Yayınevi.

BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş. (1994). **Genel Öğretim Metotları**. Konya.

BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş ve Cuma Çivi. (1997). **Genel Öğretim Metotları**. Konya: Öz Eğitim Basım Yayın Dağıtım.

BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş ve Cuma Çivi. (1999). **Genel Öğretim Metotları Öğretimde Planlama Uygulama**. İstanbul: Beta Yayınları.

BÜYÜKÖZTÜRK, Şener. (2002). **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı**. Ankara: PegemA Yayıncılık.

ÇİLENTİ, Kamuran. (1988). **Eğitim Teknolojisi ve Öğretim**. Ankara: Yargıcı Matbaacılık.

DEMİREL, Özcan. (1999). **Öğretme Sanatı**. Ankara: PegemA Yayıncılık.

DEMİREL, Özcan. (2004). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: PegemA Yayıncılık.

DOĞANAY, Hayati. (1993). **Coğrafyada Metodoloji**. İstanbul: MEB Yayınları.

DÖNMEZ, Cengiz ve Şahin Oruç. (2004). **Atatürkçülük Tarih Coğrafya ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Bibliyografyası**. Ankara: Asil Yayın ve Dağıtım.

DÖNMEZ, Cengiz (editör: Cemalettin Şahin). (2003). **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler**. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

ERDEN, Münire. (?). **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Ankara: Alkım Yayınevi.

ERGÜN, Mustafa ve Ali Özdaş. (1997). **Öğretim İlke ve Yöntemleri**. İstanbul: Kaya Matbaacılık.

ERTÜRK, Selahattin. (1997). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Başarı Yayınevi.

FİDAN, Nurettin. (1986). **Okulda Öğrenme ve Öğretme**. Ankara: Alkım Yayınları.

FİDAN, Nurettin ve Münire Erden. (1993). **Eğitime Giriş**. Ankara: Meteksan Matbaacılık.

GARİPAĞAOĞLU, Nuriye. (2001). **Gezi- Gözlem Metodunun Coğrafya Eğitimi ve Öğretimindeki Yeri**. İstanbul: Marmara Coğrafya Dergisi Sayı 3, Cilt 2.

GÖKSEL, Ömer Lütfü. (1958). **Tarihi Çocuklarımıza Nasıl Öğretelim**. Aydın.

GÜLEÇ, Selma ve Seçil Alkış. (2003). **Sosyal Bilgiler Öğretiminde Müze Gezilerinin İletişimsel Boyutu**. Bursa: Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı 1 Cilt 16.

GÜNGÖRDÜ, Ersin. (1998). **İlköğretim Okullarında Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Dersi Öğretimi**. Ankara: Özcan Ofset.

HIZAL, Aışan. (1992). **İlköğretim Uygulamalarında Eğitim Teknolojisinden Yararlanmak Olanakları. Türkiye’de İlköğretim Sempozyumu Bildirileri**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

İŞİK, Hasan. (2002). **Yerel Tarih Konularının Sosyal Bilgiler Programı Tarih Üniteleri İle İlişkilendirilmesine Yönelik Bir Uygulama**. Ankara: Gazi Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KAPTAN, Saim. (1998). **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri**. Ankara: Tekışık WEB Ofset.

KARA, Kemal ve H.İbrahim Vural. (2004). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı**. İstanbul: Önde Matbaacılık.

KARAAĞAÇLI, Mustafa. (2005). **Öğretimde Yöntemler ve Yaklaşımlar**. Ankara: Pelikan Yayıncılık.

KARASAR, Niyazi. (1991). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti.

KEMERTAŞ, İsmet. (1995). **Uygulamalı Genel Öğretim Metodu**. İstanbul: Birsen Yayınevi.

KÖSTÜKLÜ, Nuri. (1999). **Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretimi**. Konya: Günay Ofset.

KÜÇÜKAHMET, Leyla. (1989). **Öğretim İlke ve Yöntemleri**. Ankara: Gazi Büro Kitabevi.

MEB Komisyon. (1998). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

MEB. (1995). **II. Kademe Sosyal Bilgiler Programı**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

MEB. (1998). **II. Kademe Sosyal Bilgiler Programı**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

MEMİŞ, Ekrem. (1990). **Tarihi Coğrafyaya Giriş**. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi

NARI, Yaşar. (1998). **Tarih 1**. İstanbul: Sürat Yayınları.

NAS, Recep. (2000). **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Bursa: Ezgi Kitabevi.

ÖZAY, Erdal. (2003). **Ortaöğretim Coğrafya Eğitimi ve Öğretiminde Gezi- Gözlem Metodunun Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi ve Diğer Öğretim Metotlarıyla Karşılaştırılması**. İstanbul: Marmara Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ÖZÇELİK, İsmail. (1996). **Tarih Öğretiminde Yöntem ve Teknikler**. Ankara: Özkan Matbaacılık.

ÖZDEN, Yüksel. (1998). **Öğrenme ve Öğretme**. Ankara: PegemA Yayınları.

ÖZTAŞ, Sezai. (2000). **İlköğretim Altıncı Sınıflar Sosyal Bilgiler Tarih Ünitelerinin İşlenişinde Öğretmenlerin Kullandıkları Öğretim Yöntemleri**. Ankara: Gazi Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

ÖZTÜRK, Cemil ve Dursun Dilek. (2003). **Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Ankara: PegemA Yayıncılık.

PAYKOÇ, Fersun. (1991). **Tarih Öğretimi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

SABAN, Ahmet. (2004). **Öğrenme Öğretme Süreci**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

SAFRAN, Mustafa ve Bahri Ata. (1998). **Okul Dışı Tarih Öğretimi**. Ankara: G.Ü.E.E.F. Dergisi Sayı 1.

SAKAOĞLU, Necdet. (1998). **Yerel Tarihçilik**. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, Toplumsal Tarih Dergisi, Sayı 59.

SELÇUK, Mualla. (1991). **Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

SERİN, Ekrem. (2003). **İlköğretim İkinci Kademe Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Gezi- Gözlem Ve İnceleme Yönteminin Uygulanma Durumu**. Kayseri: Erciyes Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

SERT, Gülay. (1993). **Arkeolojide Ön Eğitimin Yaygınlaştırılması Sorunu**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

SÖNMEZ, Ömer Faruk. (2006). **İlköğretim Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Karadeniz Bölgesi Konusunun Görsel Araç- Gereçlerle Öğretiminin Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisinin Değerlendirilmesi**. Ankara: Gazi Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

SÖNMEZ, Veysel. (1999). **Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu**. İstanbul: MEB Yayınları.

TEMUR, Özlem. (2001). **Çoklu Zekâ Kuramına Göre Hazırlanan Öğretim Etkinliklerinin 4. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Erişilerine ve Öğrenilen Bilgilerin Kalıcılığına Etkisi**. Ankara: Gazi Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TOSUN, Cemal. (1993). **Din Öğretiminde Gezi- Gözlem Yöntemi**. Ankara: MEB Din Öğretimi Dergisi, Sayı 40.

TÜKEL, Ahmet Rıza. (1962). **Çevreden Faydalanma Çalışmaları Tamamlar**. Ankara: MEB Yayınları. İlköğretim Dergisi Sayı 507.

ULUÇAY, Çağatay. (1958). **Tarih Öğretimi Çevre İncelemeleri**. İstanbul: Yeni Matbaa.

VARIŞ, Fatma. (1988). **Eğitimde Program Geliştirme**. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

VURAL, Birol. (2004). **Öğrenci Merkezli Eğitim ve Çoklu Zekâ Teorisi**. İstanbul: Hayat Yayıncılık.

YENİŞEHİROĞLU, Filiz Çalışlar. (2000). **Tarihçilik ve Müzecilikte Yorum ve Kurgu**. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları. Toplumsal Tarih Dergisi Ocak Sayısı.

EKLER

Anadolu Selçuklu Devleti’nde Kùltür ve Uygarlık Başarı Testi

İzin Belgeleri

Gezi Planı

Veli İzin Belgesi Örneği

Öğrenci Görüşleri

Geziye Ait Resimler

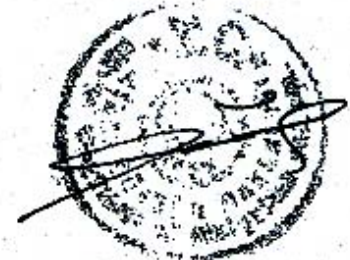
Sınıfınız :

AÇIKLAMA

- * Bu test, Sosyal Bilgiler dersinin "Türkiye Tarihi" ünitesindeki öğrenme eksikliklerinizi belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.
- * Bu testte çoktan seçmeli ve 4 seçenekli 20 soru bulunmaktadır. Cevaplama süresi 40 dakikadır.
- * Her bir soruyu dikkatli bir şekilde okuduktan sonra sorunun cevabı için seçtiğiniz cevabın başındaki harfi yuvarlak içine alınız.
- * 3 yanlış cevabınız için bir doğru cevabınız iptal EDİLMEYECEKTİR. Bu nedenle tüm soruları cevaplamaya çalışınız. Cevaplanmamış soru bırakmayınız.

BAŞARILAR...**ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ VE BEYLİKLERİ DÖNEMİNDE KÜLTÜR VE UYGARLIK****BAŞARI TESTİ**

- 1- Aşağıda verilen mimari eserlerden hangisi Anadolu Selçuklularına aittir?
 - a) Mardin Ulu Cami
 - b) Erzurum Yakutiye Medresesi
 - c) Niğde Alâeddin Cami
 - d) Saltuk Gazi Kümbeti
- 2- Anadolu Selçuklularında şehirde oturan esnaf, aralarında birleşerek lonca (ahi teşkilatı) denilen esnaf birliklerini oluştururdu. Her sanatın en dürüst, güvenilir ve saygın kişisi lonca mensuplarınca başkan seçilirdi. Bu durum, aşağıdakilerden hangisinin bir kamtıdır?
 - a) Esnaf arasında dayanışma olduğunun
 - b) Devletin en önemli gelir kaynağının ticaret olduğunun
 - c) Halkın büyük kısmının ticaretle geçindiğinin
 - d) Esnafın toplum içinde saygın bir yere sahip olduğunun
- 3- Anadolu Selçuklularında; bilimin dilinin Arapça, resmi yazışma ve edebiyat dilinin Farsça, konuşma dilinin ise Türkçe olmasının aşağıdakilerden hangisine yol açtığı söylenebilir?
 - a) İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasına
 - b) Bilimsel faaliyetlerin hızlanmasına
 - c) Devlet ile halk arasında kopukluğa
 - d) Abbasi halifesinin otoritesinin artmasına

- 4- Selçuklu devlet geleneğinde ülke toprakları hanedanın ortak malı sayılırdı. Aşağıdakilerden hangisi bu anlayışa uygun bir uygulamadır?
- Hanedan üyelerinin il ve eyaletlere yönetici olarak atanması
 - Ülke topraklarının iktalara ayrılması
 - Yeni fethedilen toprakların yönetiminin fetheden komutana verilmesi
 - İllerin valiler tarafından yönetilmesi
- 5- Anadolu Selçukluları aldıkları önlemlerle uluslararası ticaretin kendi pazar ve limanlarında yapılmasını sağlamışlardır. Aşağıdakilerden hangisinin bu uygulamanın sonuçları arasında olduğu söylenemez?
- Anadolu'ya çok sayıda tüccarın gelmesi
 - Devletin vergi gelirlerinin artması
 - Yabancı tüccarların ekonomik faaliyetleri denetimleri altına alması
 - Devletin ticareti koruyucu önlemler alması
- 6- Anadolu Selçukluları Anadolu'da tüccarların konaklaması için kervansaraylar, hastaların tedavisi için darüşşifalar, yoksulların yemek ihtiyaçları için imarethaneler yaptırmışlardır. Bu duruma bakılarak aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?
- Mimari eserlere önem verilmiştir.
 - Sosyal dayanışma ve yardımlaşmaya önem verilmiştir.
 - Eğitim faaliyetlerine ortam hazırlanmıştır.
 - Halkın büyük kısmını yoksullar ve hastalar oluşturmuştur.
- 7- Anadolu Selçuklu hükümdarlarının Keyhüsrev, Keykubat, Keykavus gibi İran (Fars) kültürüne ait isimler almaları, aşağıdakilerden hangisinin göstergesidir?
- İran kültürünün Selçuklular üzerinde etkinlik kazandığının
 - Yönetimde İranlıların çoğunlukta olduğunun
 - Milli kültüre önem verildiğinin
 - Türkçenin gelişiminin hızlandığının
- 8- Anadolu Selçukluları ve beylikler hakim oldukları yerlerde çok sayıda medrese ve kütüphane açmışlar, ayrıca şairleri, edebiyatçıları ve bilim adamlarını korumuşlardır. Bu uygulama aşağıdakilerden hangisinin kanıtıdır?
- Sosyal dayanışmaya önem verildiğinin
 - Bilimsel çalışmalara önem verildiğinin
 - Ticari faaliyetlerin yoğun olduğunun
 - Haçlılara karşı başarılı bir şekilde mücadele edildiğinin
- 9- Anadolu Selçuklu Devleti'nde ikta (dirlik) sahipleri köylüye tohumluk buğday ve çift hayvanları verirlerdi. Toprağı üç yıl boş bırakanların arazileri geri alınırdı. Selçuklulardaki böyle bir uygulamanın temel amacı aşağıdakilerden hangisidir?
- Üretimin devamlılığını sağlamak
 - Askerlik masraflarını azaltmak
 - Ticareti canlandırmak
 - Anadolu'nun yurt olmasını sağlamak

10- Aşağıdakilerden hangisi Anadolu Selçuklularının dış ticarete önem verdiğini daha iyi açıklar?

- a) Avrupalılara düşük gümrük tarifesi uygulanması
- b) Şehircilik faaliyetine önem verilmesi
- c) Yolların güvenliğinin sağlanması
- d) Kervansarayların yapılması

11- Anadolu Selçukluları, eşkıya ve korsanların tüccarlara verdiği zararı devlet hazinesinden karşılayarak, bir tür sigorta sistemi uygulamışlardır? Bu durumun temel amacı aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Üretimi artırmak
- b) Ticari hayatı canlı ve sürekli tutmak
- c) Eşkıya ve korsanları etkisiz hale getirmek
- d) Sosyal yardımlaşmayı geliştirmek

12- Selçuklu hükümdarları yönetimleri altında yaşayan gayr-ı Müslim(Müslüman olmayan) halkı himaye ettiler. Bizans yönetiminin baskısından ve ağır vergilerinden bıkan insanların kendi topraklarına yerleşmelerine izin verdiler. Bu bilgi göz önüne alındığında, aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- a) Anadolu nüfusunun arttığına
- b) Anadolu'da farklı ırk ve toplulukların yaşadığına
- c) Müslüman olmayan toplulukların Anadolu Selçuklularınca himaye edildiğine
- d) Bizans- Selçuklu mücadelesinin sona erdiğine

13- Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi'nde Anadolu'da yaşayan insanların çoğunluğunu Türkler ve Müslümanlar oluşturmaktaydı. Ayrıca başka dinlere inanan insanlar da vardı ve Türklerle yan yana yaşıyorlardı. Bu durumun aşağıdakilerden hangisinin göstergesi olduğu söylenemez?

- a) Farklı dinden insanların bir arada yaşadığının
- b) Devletin Türkleştirme politikası izlediğinin
- c) Türklerin, diğer topluluklardan sayıca fazla olduğunun
- d) Hoşgörülü bir yönetim anlayışının var olduğunun

14- Anadolu Selçukluları Dönemi'nde;

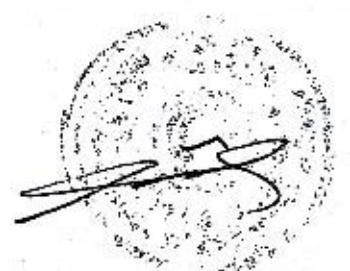
- I. Ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması
- II. Kervanların konaklaması için Kervansaraylar yapılması
- III. Çok sayıda medrese, kütüphane, imaret ve çeşme yapılması
- IV. Kıbrıs Kralı ve Venediklilerle ticaret anlaşmaları yapılması

gibi uygulamalar görülür. Bunlardan hangisinin iç ve dış ticareti geliştirmeye yönelik olduğu söylenemez?

- a) I
- b) II
- c) III
- d) IV

15- Anadolu Selçuklularının en geniş sınırları dikkate alındığında, aşağıdaki şehirlerden hangisinde Selçuklulara ait mimari eserler görülemez?

- a) Konya
- b) Kayseri
- c) Sivas
- d) Trabzon

16- Anadolu Selçuklularından günümüze kalan eserlerin bazıları da şifahane veya darüşşifa denilen hastanelerdir. Bunların bir kısmı o dönemde tıp medresesi olarak da görev yapmıştır. Bu bilgi göz önüne alındığında, Selçukluların aşağıdakilerden hangisine daha çok önem verdiği söylenebilir?

- a) Mimari eserlere
- b) İnsan sağlığına
- c) Ticari faaliyetlere
- d) Vergilerin toplanmasına

17- Selçuklularda kervansaraylar; yolların emniyetini sağlamak, ticaret hayatını canlandırmak ve insanların yolculuğunu kolaylaştırmak amacıyla kurulmuştur. Kervansarayların aşağıdakilerden hangisine yönelik olduğu söylenemez?

- a) Güvenlik
- b) Sosyal dayanışma
- c) Eğitim
- d) Ekonomi

18- Anadolu Selçuklu Devleti'nde, devlet ve memleket yönetimi ile ilgilenen aşağıdaki görevlilerden hangisinin yaptığı görev yanlış ifade edilmiştir?

- a) Reisü'l - Bahr - Donanma komutanıdır
- b) Muhtesip - Belediye işlerine bakar
- c) Emir-i Dâd - Şer'i davalara bakar
- d) Sübaşı - Şehirlerin güvenliğinden sorumludur

19- Anadolu Selçuklu Devleti'nde devletin yazışma işlerini aşağıdaki hangi divan yürütmüştür?

- a) Divan-ı Tuğra
- b) Divan-ı Arz
- c) Divan-ı İşraf
- d) Divan-ı İstifa

20- Anadolu Selçukluları zamanında halk; konar- göçerler, köylüler ve şehirlilerden oluşuyordu. Konar- göçerler hayvancılık, köylüler genellikle çiftçilikle uğraşıyorlardı. Şehirlerde ise memurlar, öğrenciler, sanayi ve ticaretle uğraşanlar yaşıyordu. Bu bilgilere bakılarak Anadolu'da yaşayan Türklerin hangi yönlerinden bahsedildiği söylenebilir?

- a) Dil ve edebiyat
- b) Bilim ve sanat
- c) Sosyal ve ekonomik hayat
- d) Din ve inanış

GAZİ ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE
ANKARA

Enstitünüz Sosyal Bilgiler Öğretimi Anabilim dalı 043260911 numaralı öğrencisiyim.
"İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Gezi Gözlem ve İncelemenin Yeri ve Önemi" adlı
tez çalışmamın uygulama aşamasındayım. Ankara ili Keçiören ilçesi Hacı Mustafa Tarman
İlköğretim Okulu'nda uygulama yapmam için gerekli izinlerin alınması gerekmektedir.
Bu hususta gereğinin yapılmasını arz ederim.

Adres:
10. Cad. Saruhan Apt. A Blok 78/19
Emek/ ANKARA

16/05/2006
İsim- İmza:
Merve AÇIKGÖZ

EKLER:

- 1- Dilççe
- 2- Başarı Testi
- 3- Tez Önerisi

16.5.2006

UYGUNDUR

Y. Doç. Dr. İsmail CANŞEKİR

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

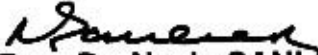
SAYI : B.30.2.GÜN.0.F8.00.00 /3761
KONU : İzin

ANKARA
18.05.2006

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
(Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığına)

Enstitümüz İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans programı öğrencisi Merve AÇIKGÖZ, Yrd.Doç.Dr.İsmail CANSIZ'ın danışmanlığında yürüttüğü "İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Gezi, Gözlem ve İncelemenin Yeri ve Önemi" isimli tezi ile ilgili uygulamalarını Ankara iline bağlı Keçiören ilçesinde bulunan Hacı Mustafa Tarman İlköğretim Okulunda yapmak istemektedir.

Kendisine müsaade edilmesi hususunda gereğini bilgilerinize saygılarımla arz/rica ederim.

Doç. Dr. Nevin ŞANLIER
Müdür Yardımcısı

Ekler:

- 1- Dilekçe
- 2- Başarı testi
- 3- Tez önerisi

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı

Sayı : B.08.0.EGD.0.33.05.311-~~766~~ / 2434
Konu : Araştırma İzni

01.10/06/2006

GAZİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü)

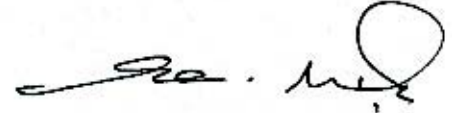
İlgi : 18.05.2006 tarih ve B.30.2.GÜN.0.F8.00.00/3761 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Merve AÇIKGÖZ'ün "İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Gezi, Gözlem ve İncelemenin Yeri ve Önemi" konulu araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılacak anketlerin, Ankara İli Hacı Mustafa Tarman İlköğretim Okulunda uygulama izin talebi incelenmiştir.

Üniversiteniz tarafından kabul edilen onaylı bir örneği Bakanlığımızda muhafaza edilen (4 sayfa - 20 sorudan oluşan) anketin belirtilen okullarda uygulanmasında bir sakınca görülmemektedir.

Araştırmanın bitiminde sonuç raporunun iki örneğinin Bakanlığımıza gönderilmesi gerekmektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Recep IŞIK
Bakan a.
Müsteşar Yardımcısı

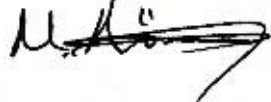
EKLER :
EK-1: Anket Örneği (1 Adet-4 Sayfa)

GAZİ ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
ANKARA

Enstitümüz Sosyal Bilimler Öğretmeni 043260911 numaralı öğrencim "Sosyal Bilimler Öğretiminde Gelecek Gözlen ve İncelenenlerin Yeri ve Önemi" adlı tez çalışmasının uygulama aşaması için Ankara Valiliği ve İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınması gerekmektedir.

Gereğini yapmasını arz ederim.

Adres:
10. Cad. Saruhan Apt.
A Blok 78/19 Emek
Ankara

02.06.2006
Nerve AÇIKGÖZ

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

06.06.06.

BÖLÜM : Kültür
SAYI : B.08.4.MEM.4.06.00.11-070/ 1690
KONU : Araştırma
(Merve AÇIKGÖZ)

KEÇİÖREN KAYMAKAMLIĞINA
(İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü)

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans programı öğrencisi **Merve AÇIKGÖZ**'ün, Yard.Doç.Dr.İsmail CANSIZ'ın danışmanlığında hazırladığı "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Gezi Gözlem ve İncelemenin Yeri ve Önemi" konulu araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılacak anketlerin, İlçenize bağlı Hacı Mustafa Tarman İlköğretim Okulu'nda uygulanmasına dair Bakanlığımız, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı'nın 01.06.2006 tarih ve 766/2434 sayılı yazısı ve anket örneği ekte gönderilmiştir.

Bakanlık emri gereğince işlem yapılmasını rica ederim.

Erol ORTAKAYA
Vali a.

Milli Eğitim Müdür Yardımcısı

EKLERİ:1- Bakanlık Emri
2-Anket Örneği (4 Sayfa - 20 Soru)

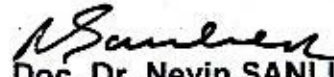
**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

SAYI : B.30.2.GÜN.0.F8.00.00 /4236
KONU : İzin

ANKARA
05.06.2006

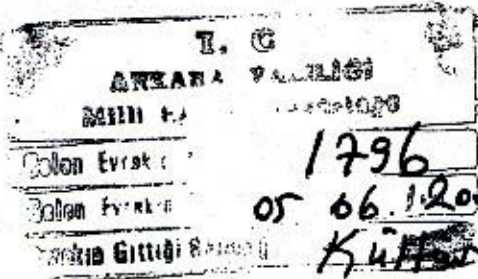
**ANKARA VALİLİĞİ
İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE**

Enstitümüz İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans programı öğrencisi Merve AÇIKGÖZ'ün Yrd.Doç.Dr.İsmail CANSIZ'ın danışmanlığında hazırladığı "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Gezi Gözlem ve İncelemenin Yeri ve Önemi" konulu tezinin uygulanmasına dair Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı'nın 01.066.2006 tarih ve 2434 sayılı izin yazısının onaylı örneği Ek'te sunulmuş olup, ilgili öğrenciye müsaade edilmesi hususunda gereğini bilgilerinize saygılarımla arz/rica ederim.

Doç. Dr. Nevin ŞANLIER
Müdür Yardımcısı

Ekler:

- 1-M.E.B.E.A.R.G.E.D.Bşk.nın izin yazısı(onaylı)
- 1-Dilekçe
- 2-Tez Önerisi

757 /
5.6.2006

T.C.
KEÇİÖREN KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

BÖLÜM : Kültür
SAYI : B.08.04.MEM.4.06.01.11.070/ 14303
KONU : Gezi

06 HAZİRAN 2006

**HACI MUSTAFA TARMAN İLKÖĞRETİM OKULU MÜDÜRLÜĞÜNE
KEÇİÖREN**

İLGİ: 06.06.2006 tarih ve 412 sayılı yazınız.

İlgi'de kayıtlı yazınız ile; 06.06.2006 tarihinde düzenlemek istediğiniz Etnografya Müzesi ve Aslanhane Camii gezisinin uygun görüldüğüne dair 06.06.2006 tarih ve 14302 sayılı Müdürlük Oluru ekte gönderilmiştir.

Bilgi edinilmesini rica ederim.

Şenol AĞBABA
Müdür a.
Şube Müdürü

EKLER:

Ek-1: Müdürlük Oluru

T.C.
KEÇİÖREN KAYMAKAMLIĞI
İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü

BÖLÜM : Kültür
SAYI : B.08.4.MEM.4.06.01.11.070/14302
KONU : Gezi

06 HAZİRAN 2006

MÜDÜRLÜK MAKAMINA
KEÇİÖREN

İLGİ: Hacı Mustafa Tarman İlköğretim Okulu Müdürlüğü'nün 06.06.2006 tarih ve 412 sayılı yazısı.

İlçemiz Hacı Mustafa Tarman İlköğretim Okulu Müdürlüğü'nden alınan İlgi'de kayıtlı yazıda; 06.06.2006 tarihinde Etnografya Müzesi ve Aslanhane Camii'ne gezi düzenlemek istedikleri belirtilmektedir.

Söz konusu gezinin; Okul Müdürlüğünün sorumluluğunda, öğretmenlerin denetim ve gözetiminde, veli izin belgeleri alınmak suretiyle belirtilen tarihte düzenlenmesi, Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Şenol AĞBABA
Şube Müdürü

O L U R

06/06/2006

Hüseyin YURTOĞLU
İlçe Milli Eğitim Müdürü

EKLER:

Ek-1: Okul Müd. Yazısı ve Ekleri

T.C.
M.E.B.
ANKARA VALİLİĞİ
Hacı Mustafa Tarman İlköğretim Okulu Müdürlüğü
Keçiören /ANKARA
Kurum Kodu : 354304

BÖLÜM : KÜLTÜR
SAYI : 060/412
KONU : Gezi

06/06/2006

İLÇE MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE
KEÇİÖREN

İLGİ : 06/06/2006 tarih ve Kültür Böl.070/14275 sayılı yazısı.

Okulumuz Sosyal Bilgiler Öğretmeni Abdullah ÇİÇEK Gözetiminde Etnografya Müzesi, Aslan hane Camii, ye 06/06/2006- tarihleri ve 14.30. 17.00 - saatleri arasında gezi yapmak istemektedirler.

Geziye ilişkin veli izin dilekçeleri alınmış olup gezi planı ilişikte sunulmuştur.

Bilgilerinize ve gereğini arz ederim.

Necati ŞAHİN
Okul Müdürü V.

EKLERİ:

EK-1 1.Adet. Gezi Planı
EK-2 1.Adet isim Listesi

ADRES : Ayvalı Mahallesi.6.Cadde.52.Sokak.Etlik-Keçiören/ANKARA
E MAIL : hmtarman@hotmail.com. **TEL** . 323 30 50-325 88 93 **FAKS** : 323 32 30

DERS GEZİ PLANI

Dersin Adı: Sosyal Bilgiler

Gezi Tarihi: 06.06.2006

Gezi Yeri: Etnografya Müzesi, Aslanhane Camii

Gezinin Hedefi: Çocukların yaşadıkları yerdeki tarihi yerleri ve eserleri tanınması.

Gezinin Konusu: Çevreyi incelemek ve araştırmak. Öğrenilenleri pekiştirmek, ders gezisiyle konuyu kalıcı kılmak.

Geziye Çıkış ve Dönüş Saati: 14.30 – 17.00

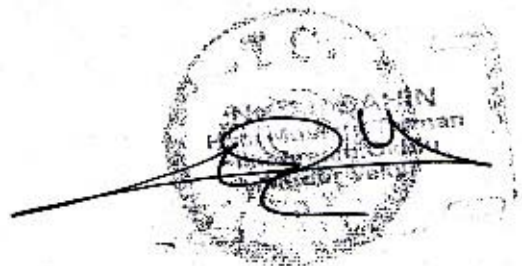
Gezi Sorunları: Okul idaresinden ve öğrenci velilerinden gerekli izin alınmıştır. Vasıta temin edildi.

Gezi Grubu Başkanı: Sosyal Bilgiler Öğretmeni Abdullah Çiçek ve Merve Açıkgoz

Gezi Yerine Gidiş ve Dönüş Yolu: Etlik Ulus Yolu – Ulus Etlik Yolu

Geziye Hangi Araçla Gidileceği: Okul Servisi

Gezi Grubu: 6-B sınıfı, 16 erkek, 19 kız öğrenci, Sosyal Bilgiler Öğretmeni Abdullah Çiçek ve Merve Açıkgoz katılacaktır.

HACI MUSTAFA TARMAN İLKÖĞRETİM OKULU MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ANKARA

Velisi bulunduğum no'lu 'nın, Sosyal Bilgiler Öğretmeni Abdullah Çiçek'in gözetiminde .../.../2006 tarihinde Ankara il merkezinde Etnoğrafya Müzesi ve Aslanhane Camii'ne yapılacak olan geziye katılmasında herhangi bir sakınca yoktur.

Adres:

.../.../2006
Velisi:

HACI MUSTAFA TARMAN İLKÖĞRETİM OKULU MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ANKARA

Velisi bulunduğum no'lu 'nın, Sosyal Bilgiler Öğretmeni Abdullah Çiçek'in gözetiminde .../.../2006 tarihinde Ankara il merkezinde Etnoğrafya Müzesi ve Aslanhane Camii'ne yapılacak olan geziye katılmasında herhangi bir sakınca yoktur.

Adres:

.../.../2006
Velisi:

ETNOGRAFYA MÜZESİ

Sanat ve bilim eserlerinin veya sanat ve bilime yarayan nesnelerin saklandığı, halka gösterilmek için sergilendiği kapalı alanlara **müze** denir. Müzelerde eski çağlardan kalma, bir süresi eser vardır. Bu eserlerin saklandığı ve korunduğu müzelerden biri de Etnografya Müzesi'dir.

Etnografya Müzesi'nde, belli bir insan topluluğunun yasal ve etkinliklerini yansıtan eserler saklanıyor ve sergileniyor.

Etnografya Müzesi'nin başka özelliği de bu müzede Atatürk'ün naaşıyla önceden bulunmuş olmasıdır. Bir süre Etnografya Müzesi'nde durduktan sonra Anıtkabir'e alınmıştır.

17.-20. y.y. kalma çok eserler var. Daha öncelerden kalma bir çok silah, tabanca, Kur'an'ı Kerim bulunmaktadır.

Bu Kur'an'ı Kerim'lerin hepsinde el yazısı ile yazılmış.

Etnografya Müzesi'nde ev eşyaları, savaş eşyalarının yanı sıra 1 tane mihrab, 3 tane hutbe okunan yerler var. Ayrıca burada camii kapıları, tahtlar ve en önemlisi türbeler var.

Arslanhane Camii

Bu camii Selçuklular döneminde 1290 tarihinde yapılmıştır. İsmi Arslanhane Camii olması sebebi camii girişinde arslan heykelleri bulunduğu içindir. Sonrada ismi değiştirilmiştir. En önemli özellikleri;

- ★ Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (S.A.V) öldükten yaklaşık 700 yıl sonra yapılmıştır.
- ★ Kayalık üzerine yapılmıştır.
- ★ Tavani düz, yuvarlak değildir.
- ★ Hiç bir tane bile süsü yoktur.
- ★ Sütunları ağaçtan ve üstündeki mermerler Bizans'tan getirilmiştir.
- ★ Tavanında ağaçtan yapılmış zincir, kuru ortasında dünya şekli ve yarıdan zarkın zincirin uçları

GEZİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİM

Geziye gitmeden önce çok heyecanlıydım. Çünkü Selçuklular'ın bize neler bıraktıklarını görecektim. Bir de şimdiki arkadaşlarımla birlikte yolculuk yapmak nasıl bir duyguydu, onu tadacaktım. Servisimiz gelince, herkes heyecanla aşağı indi, ben de sevinç ve heyecan içinde indim. Herkes servise bindi. Ben de ikinci servise 13 kişi ile bindim. Serviste eğlendik. Ulus Etnografya Müzesi'ne geldik. Hepimiz servisten indik. Sıra halinde müzeden içeri girdik.

Orada hoşuma giden çok şey vardı. Bunlar, gincilik, dokumacılık, eski zamanda kına gecesi, sünnet odası, damat birası, bakırdan yapılan çanaklar, tabaklar, tencereler, camilerin, ezanın okunan yerleri, Atatürk'ün mezarının eski yeri ve kaldığı yer, çeşitli tarihi camilerin, kiliselerin gincilikle yapılmış kapıları ve daha birçok şey hoşuma gitti ve böyle eserlerin bize gösterilmesi de beni mutlu etti. El yazması kitapları da gördükten sonra resim çekildik.

Orada resim çekilmek benim ayrı bir duygu. Çünkü şimdiki arkadaşlarımla mutlu olduğumun ve hatırlamanın simgesi resimdir. Daha sonra müzeden çıktık. Birkaç resim çekildik ve "Arslanhane Camii'ne gittik. Burayı da beğendim. Gelecek nesillere örnek olması için korunmuş. Bende koruyacağım burayı. Burda da resim çekildik. Ben camiye yardım da bulundum, ve çok mutlu oldum.

Okula dönerken Fen dersine girmemek için arabayı durdurduk ve araba yavaş yavaş gitti. Servisin içinde şarkılar söyledik oynadık. Servisin içinde resim çekildik. Arkadaşlarımla gezi yapmak ve onların benim yanımda bulunması hoşuma gitti. Onları ve bizi geziye götüren öğretmenle mi çok seviyorum.

EGNOGRAFYA ve ASLANHANE
CAMİİ gezisi hakkında
düşünceler

Aslanhane camii ve Etnografya müzesinde Selçuklu
dönemine ait bir çok eşya var. Biz buraları gezip
tadık.

Geçtiğimiz yılda bir Etnografya müzesi: Selçuklu Devleti,
Kahna giysiler, halılar, kapılar ve buna benzer bir çok
şey çok güzeldi. Birde eskiden çiricilik ve aşmacılığa
önem verdikleri için orada çok güzel çirler ve
aşmacılıklar yapılmış bir çok oralar ve kışkılar vardı.

Sıra geldi Aslanhane camii, Aslanhane camii 1209
tarihinde yapılmış. 1992 yılında da onarımı yapılmış.
Bir diğer adıyla "Ahşapçellin" caminin çok güzel
tınaz bir hacası ve iyi yapıldı bir hacası vardı.
Oradaki kesey tahladınmış. Çirleri çok neyse Yalnız
Çirleri varmıştı da tahladınmış. Camideki usun tıhladın
Çirlelerin güzelliği söyleniyormuş.

Çok güzel bir geziydi. Orada öğrendik öğretilmelerini
buna kat, meşhur olan gezi söyler oralar. Ben Selçuklu
Devletini seninle anlatırsan tarihleri sana her okuduğunda
kalmıştı. Anca tahladınmış çirle. Ama bu gezele geçerek
çok şey öğrendim. Her zaman böyle gezele gitmek
istiyorduk, ALEyna...

ALEyna 22.06

6/8

2006

